

Kántás Balázs

**Adatok az
Etelközi Szövetség,**

**a Horthy-korszak befolyásos
politizáló titkos társaságának
töredékes történetéhez**

**HORTHY-KORSZAK
MŰHELYTANULMÁNYOK**

KÁNTÁS BALÁZS

**ADATOK AZ ETELKÖZI SZÖVETSÉG, A HORTHY-
KORSZAK BEFOLYÁSOS POLITIZÁLÓ TITKOS
TÁRSASÁGÁNAK TÖREDÉKES TÖRTÉNETÉHEZ**

Horthy-korszak Műhelytanulmányok

ISBN 978-615-6250-14-8

**Sorozatszerkesztő–szaklektor:
Dr. Zsávolya Zoltán**

**Felelős kiadó
a
HORTHY-KORSZAK TÖRTÉNETÉNEK
KUTATÁSÁÉRT TÁRSASÁG**

BUDAPEST, 2021.

Adatok az Etelközi Szövetség, a Horthy-korszak befolyásos politizáló titkos társaságának töredékes történetéhez

Előjáróban

Titokban működő szervezetekről írni meglehetősen hálátlan feladat, hiszen az ilyen organizációk jellemzően kevés iratot képeznek, vagy éppenséggel egyáltalán nem állítanak elő írott dokumentumokat. Minél nagyobb továbbá az időbeli távolság, annál nehezebb egy szervezet tevékenységét bármilyen módon is nyomon követni, rekonstruálni. Márpedig a magyar történelem viharos időszakai közé tartozó Horthy-korszak első néhány éve bővelkedett – elsősorban jobboldali, irredenta eszmék mentén szerveződő, és ezzel persze nem szükségszerűen együtt járó módon, de igen gyakran az antiszemitizmust sem nélkülöző – titkos társadalmi egyesületekben, társaságokban, szövetségekben, melyek a politikai életet is bizonyos fokig befolyásolták. E titokban működő szervezeteknek olykor volt legális fedőszervezete (a legálisan bejegyzett egyesületek pártpolitikai aktivitást a korabeli jogszabályok szerint nem folytathattak) valamilyen társadalmi egyesület formájában, olykor pedig informális keretek között, csupán a tagok közti szóbeli megbeszélések és utasítások alapján fejtették ki a tevékenységüket. Miként azt Mester Miklós történész, országgyűlési képviselő és kultúrpolitikus, a Horthy-korszak egyik nagy történelmi tanúja – aki maga is

számos ilyen titkos szervezetben tag volt – írja érzékletesen emlékirataiban:

„Létezett egy tucatnyi titkos, féltitkos és igen zárt, exkluzív tagsággal rendelkező társaság, melyek berkeiben dőlt el lényegében, hogy a vezető pozíciókat kikkel töltik be, hogyan állítják össze a kormányzópártot, kik indulhatnak képviselőként, kik lesznek az ispánok, alispánok, szolgabírók, csendőrparancsnokok, kik kerülhetnek be a kormányzó szűk tanácsadói körébe.”¹

E szervezetek közül is kiemelkedett az Etelközi Szövetség, a korszak kiterjedt befolyással rendelkező, a szabadkőművesség² ellenében alakult, annak erősen nacionalista változataként funkcionáló, politizáló titkos társasága, melyről titkossága és titokzatossága ellenére viszonylag sokat tudunk, elsősorban egyik alapítója, Zadravecz István tábori püspök emlékirataiból,³ valamint a szervezetben szintén tagsággal bíró Prónay Pál

---

¹ OSZK 1956-os Intézet OHA – 45. sz. 53. Mester Miklós-interjú. Készítette Gyurgyák János – Varga Tamás 1986-ban. A memoárt – miután az Intézetet megszüntették – a VERITAS Történetkutató Intézet és Levéltár őrzi napjainkban. Idézi: SZEKÉR Nóra, *Titkos társaság. A Magyar Testvéri Közösség Története*, Budapest, Jaffa Kiadó, 2017, 78.

² A szabadkőműves mozgalomról bővebben lásd: L. NAGY Zsuzsa, *Szabadkőművesek*, Budapest, Akadémiai Kiadó, 1988. Valamint: *Iratok a magyarországi szabadkőművesség történetéhez 1918–1950, forráskiad.* BERÉNYI Zsuzsanna Ágnes, Budapest, Magyar Országos Levéltár, 2001.

³ ZADRAVECZ István, *Páter Zadravecz titkos naplója*, forráskiad. BORSÁNYI György, Kossuth Könyvkiadó, 1967. Az eredeti forrás ma az Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltárában található: HU-ÁBTL-4.1. A-719. Zadravecz emléirata alapján készült egy állambiztonsági jelentés is az EX-ről az 1940-es évek végén: HU-ÁBTL-4.1. A-686. Etelközi Szövetség.

alezredes⁴ memoárjaiból,⁵ illetve Shvoy Kálmán tábornok napló-émlékiratából is.⁶ E három, a Kádár-korszakban (persze tendenciózusan szerkesztve és szelektált módon) könyv formában is publikált alapidokumentumnak és néhány más levéltári forrásnak köszönhetően ma már tudjuk, hogy a forrásokban többnyire EX, ET vagy X megnevezéssel rövidített szervezet (a tagok e rövidítéseket nyilván konspirációs okokból használták) a magyar jobboldali szellemiségű, legális és illegális egyesületek többségét az 1920-as években irányította, vagy legalábbis kísérelt tenni erre, így azok ernyőszervezetének is tekinthető.

A titkos társaság valószínűleg 1919 novemberében alakult meg Szegeden, a gróf Károlyi Gyula⁷ vezette jobboldali ellenforradalmi kormány politikusai és a Nemzeti Hadsereg tisztjei részvételével, Horthy Miklós, Magyarország későbbi államfője közvetlen környezetében. Megemlítendő továbbá az is, hogy bár a szakirodalom igen gyakran illeti az Etelközi Szövetséget a

---

⁴ Prónay Pál életrajzáról lásd bővebben: BODÓ Béla, *Pál Prónay. Palamilitary Violence and Anti-Semitism in Hungary, 1919–1921*, The Carl Beck Papers in Russian and East-European Studies, No. 2101, Pittsburgh, University of Pittsburgh, 2011.

⁵ PRÓNAY Pál, *A határban a halál kaszál. Fejezetek Prónay Pál naplójából*, forráskiad. PAMLÉNYI Ervin–SZABÓ Ágnes, Budapest, Kossuth Könyvkiadó, 1963. A könyv formában 1963-ban csak részben közreadott, eredeti forrás ma is a Politikatörténeti Intézet Levéltárában található: HU-PIL-IV-973.

⁶ SHVOY Kálmán, *Shvoy Kálmán titkos naplója és emlékirata 1920–1945*, forráskiad. PERNEKI Mihály Budapest, Kossuth Könyvkiadó, 1983. Az eredeti forrás a Magyar Nemzeti Levéltár Csongrád Megyei Levéltárában található: HU-MNL-CSML-XIV-12.

⁷ Gróf Károlyi Gyula pályájáról lásd bővebben: PÜSKI Levente, *A Horthy-korszak szürke eminenciása. Károlyi Gyula (1871–1947)*, Pécs, Kronosz Kiadó, 2016.

szélsőjobboldali jelzővel, szervezet politikailag igen heterogén volt. Bár célkitűzései között valóban szerepeltek radikális elemek, nem kezelhető egyszerűen a korai magyar jobboldali radikalizmus csúcsszerveként, hiszen a tagok között együtt voltak jelen a kormánypárti mérsékelt jobboldal és a radikális jobboldal képviselői, valamint a legitimisták és a szabad királyválasztók is, akiket a háborús összeomlás, baloldali forradalmat,⁸ polgárháborút, majd területelcsatolást elszenvedett, megcsonkított ország területi integritásának helyreállításának méltánylandó eszméje egyesített. Bethlen Istvánt, Teleki Pált vagy Bánffy Miklóst, a korszak jelentős, a magyar történelemben pozitív szerepet játszó konzervatív politikusait, akik egyúttal az Etelközi Szövetség tagjai is voltak, például mindenképpen túlzás volna a *szélsőjobboldali* vagy a *radikális jobboldali* jelzővel illetni. Vezető szerepet töltöttek be az egyesületben ugyanakkor olyan radikális jobboldali politikusok, mint Eckhardt Tibor, aki 1923 decemberétől az Ébredő Magyarok Egyesületének,⁹ a korszak legbefolyásosabb

---

⁸ Az 1918-19-es összeomlásról és az őszirózsás forradalomról lásd bővebben: HATOS Pál, *Az elátkozott köztársaság. Az 1918-as összeomlás és forradalom története*, Budapest, Jaffa Kiadó, 2018.

⁹ Az Ébredő Magyarok Egyesülete az első világháború és a forradalmak utáni Magyarország legbefolyásosabb nacionalista társadalmi egyesülete volt, mely az 1920-as évek elején saját segédrendőri milíciákat, karhatalmi alakulatokat tartott fenn, és határozottan befolyásolta a pártpolitikát is. Tagjai számos hírhedt, antiszemita és irredenta indíttatású bűncselekményt, kisebb-nagyobb terrorcselekményt követtek el. Alapítói és vezetőségi tagjai között számos politikust és befolyásos katonatisztet találunk, pl. Prónay Pált, Héjjas Ivánt vagy Gömbös Gyula későbbi miniszterelnököt. Működése csúcspontján tagsága több százezresre volt tehető, elnökei az 1920-as évek elején Szmracsányi

nacionalista tömegszervezetének¹⁰ elnöki tisztét is betöltötte, illetve fokozatosan ragadta magához a szervezet vezetését a politikai radikalizmusáról ismert, a kormánypártból 1923-ban kilépő¹¹ Gömbös Gyula későbbi miniszterelnök. A csúcsidejében kb. 5000 tagot számláló, politizáló titkos társaságot a változó létszámú, 7–12 fős Vezéri Tanács 1944 végéig, a többnyire aktív, leszerelt és tartalékos katonákat tömörítő, erősen nacionalista és paramilitáris jellegű Magyar Országos Véderő Egylettel (MOVE)¹² szoros

---

György, Eckhardt Tibor és Buday Dezső nemzetgyűlési képviselők voltak. Jelentősége 1923 után, a kormánypártból kiváló Magyar Nemzeti Függetlenségi Párt (Fajvédő Párt) megjelenésével fokozatosan, majd jelentősebben az 1930-as években létrejövő, részben az egyesület tagjaiból szerveződő, nyugati mintájú magyar fasiszta és nemzetiszocialista pártok megalakulásával csökkent. Az ÉME a különböző radikális jobboldali politikai pártok mellett ezzel együtt egészen 1945-ig működött. Történetének első éveiről lásd: ZINNER Tibor, *Az ébredők fénykora, 1919–1923*, Budapest, Akadémiai Kiadó, 1989.; valamint: ZINNER Tibor, *Adatok az Ébredő Magyarok Egyesületének 1918. november–1920. március közötti történetéhez*, Budapest Főváros Levéltára Közleményei, 1978/1, 251–284.

¹⁰ Zeidler Miklós szerint a Magyar Országos Véderő Egylet, az Ébredő Magyarok Egyesülete, az Etelközi Szövetség, a Kettőskereszt Vérszövetség és más nacionalista társaságok alapján határozták meg az ellenforradalom ideológiáját és káderállományát. Vö. ZEIDLER Miklós, *A revíziós gondolat*, Pozsony, Kalligram, 2009, 105.

¹¹ Gömbös Gyula, a kormánypárt, a Keresztény-Keresztyén Földműves-, Kiszgazda- és Polgári Párt, közkeletű nevén az Egységes Párt radikális jobboldali szárnyának vezetője 1923 nyarán néhány képviselőtársával együtt, kilépett a kormánypártból, majd 1924 elején megalakította a Magyar Nemzeti Függetlenségi (Fajvédő) Pártot. 1928-ban kiegyezett Bethlen Istvánnal, visszatért az Egységes Pártba és hadügyi államtitkár, majd 1929-ben, honvédelmi miniszter végül 1932-ben miniszterelnök lett.

¹² A Magyar Országos Véderő Egylet 1918. november 15-én, félkatonai-ellenforradalmi egyesületként alakult, és fokozatosan vált a Horthy-korszak a rendszer egyik legnagyobb tömegbázisú szervezetévé, tagsága nagy részét katonatisztek adták. Egyik alapítója Gömbös Gyula későbbi miniszterelnök

együttműködésben irányította, és annak a budapesti székházában tartotta összejöveteleit, egészen 1945-ig itt működött, és innen befolyásolta a korszakban változó intenzitással a Horthy-rendszer politikáját.

Az Etelközi Szövetség történetéről összefoglaló igényű tanulmányt írt Fodor Miklós Zoltán,¹³ aki talán nem veszi zokon, ha bevezetőnkben számos alkalommal hivatkozunk rá, mivel bevallottan igen nagyrészt ugyanazokat a forrásokat tudjuk citálni a jobboldali politikai titkos társaság történetének töredékes rekonstrukciójához, amelyeket összegző tanulmányában ő maga is idéz. Elsőként tekintsük talán át e titkos egyesület megalakulásának körülményeit, vagy legalábbis azon töredékes információkat, amelyeket erről a rendelkezésre álló források fényében tudni lehet.

---

volt. Az 1920-as években az Ébredő Magyarok Egyesületével együtt korszak egyik meghatározó antiszemita-revizionista egyesülete, a vezetésben az 1930-as évek második felétől kezdve a nyilaskeresztes mozgalom és más szélsőjobboldali pártok képviselő kerültek többségbe (pl. Bánkúti László, Baross Gábor, Endre László, Feilitzsch Berthold, stb.). 1942-től vezetősége a magyar szélsőjobboldali szervezetek összefogására mozgósított. 1944 elején 144 fiókegysülettel rendelkezett, melyek egyenként átlagosan 200 tagot számláltak. Csaknem mindegyikhez tartoztak fiatalokat tömörítő lövészklubok. A német megszállás után belügyminiszeri rendelettel a kisebb fasiszta jellegű egyesületeket is a MOVE-be olvasztották, illetve az egyesület sok tagja csatlakozott a Nyilaskeresztes Párt párhadseregéhez. Az egyesület töredékesen fennmaradt iratanyaga kutatható a Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltárában: HU-MNL-OL-P 1360. Történetéről lásd: DÓSA Rudolfné, *A MOVE. Egy jellegzetesen magyar fasiszta szervezet*, Budapest, Akadémiai Kiadó, 1972.

¹³ FODOR Miklós Zoltán, *Az Etelközi Szövetség története*, Nógrád Megyei Múzeumok Évkönyve, 2007/XXXI, 118–156

A nacionalista titkos társaság létrejöttének körülményei

Kezdjük tehát az elején. Az Etelközi Szövetséget tehát, mint említettük, Szegeden hozták létre 1919 utolsó hónapjai táján az egyébként magától is összeomló tanácsköztársaságot megdönteni kívánó, jobboldali ellenforradalmi kormányhoz kötődő politikusok, katonatisztek és közéleti szereplők. Közülük is kiemelkedik Pröhle Vilmos orientalista, egyetemi tanár, a magyar őstörténet elhivatott kutatója és az ősmagyar mondavilág megszállottja, Demeter Lajos huszár őrnagy, Koszó István ügyvéd, országgyűlési képviselő, Zadravec István ferences szerzetes, későbbi táborigazgató, Toókos Gyula százados, a Vitézi Rend¹⁴ egyik későbbi törzskapitánya, valamint Gömbös Gyula vezérkari százados, későbbi miniszterelnök, ha hihetünk Zadravec István táborigazgató emlékiratának.¹⁵ Célkitűzése szerint hazafias célok érdekében tevékenykedő titkos társaságként alakult meg, a titkosság pedig főként azt jelentette, hogy egyrészt nincs törvényesen bejegyezve, és kapcsolatrendszerén keresztül igyekszik érdekeit a háttérből érvényesíteni, ugyanakkor egyáltalán nem jelentette azt, hogy kívülállók ne tudtak volna a

---

¹⁴ A vitézi rendről, a Horthy-korszak nemességét pótló, sajátos magyar, állami alapítású lovagrendjéről lásd bővebben: KEREPEZKI Róbert, *A Vitézi Rend, 1920–1945*, Máriabesenyő, Attraktor Kiadó, 2013.

¹⁵ ZADRAVECZ, i. m.129–131.

létezéséről.¹⁶ Egy sokat idézett lexikonszócikk így ír a szervezetről:

„Etelközi Szövetség (EKSZ, EX, ET, X): az egyik legbefolyásosabb titkos szervezet a Horthy-korban, amely a magyar irredenta, fajvédő legális és illegális egyesületek többségét irányította. Az Etelközi Szövetség tagjai a fenti rövidítéseket konspirációs okból felváltva használták. Az 1919 novemberében alakult, s a későbbiekben kb. 5000 tagot számláló Vezéri Tanácsa, más néven Nagytanácsa, 1944. október 16-áig többnyire a MOVE fedése alatt, annak a budapesti székházában tartotta összejöveteleit. A szövetségbe meghívás alapján felvételüket kérők, e célra kidolgozott misztikus szertartás keretében, életre-halálra szóló fogadalmat tettek az irredenta és fajvédő célok szolgálatára. A Vezéri Tanács az ország sorsát érintő csaknem minden fontos kérdést megtárgyalt. A II. vh. alatt br. Feilitzsch Berthold, az Etelközi Szövetség egyik alapítója, hosszú időn keresztül a Vezéri Tanács elnöke a nyilasokat támogatta és fokozatosan magához ragadta a szervezet teljes irányítását. A főleg tisztékből és tisztviselőkből álló szövetség éppen akkor nem támogatta Horthyt, amikor a legnagyobb szüksége lett volna rá. Az Etelközi Szövetség segítette a Nyilaskeresztes Párt hatalomra kerülését. Feilitzsch volt egyike az altöttingi országgyűlés szervezőinek is”¹⁷

---

¹⁶ FODOR, i. m. 119.

¹⁷ *Magyarország a második világháborúban. Lexikon A-Zs*, főszerk. SIPOS Péter, Budapest, Petit Real Könyvkiadó–Magyar Tudományos Akadémia Történettudományi Intézete–Honvédelmi Minisztérium Hadtörténeti Intézet és

Dósa Rudolfné, a Magyar Országos Véderő Egylet monográfusa erősen marxista hangvételi monográfiájában így ír az EX megalakításáról:

„A szegedi kormányból kiszorított szélsőséges katonatiszti vezérkar július 12–30 között új titkos vezető szervezeteket hozott létre. A Horthy-korszakban legjelentősebbé vált ezek közül az Etelközi Szövetség. Ez a titkos ellenforradalmi alakulat az időközben túlságosan felhígult, és a túlságosan helyi jellegű ABC helyébe lépett. A kommünygylő és antiszemita elit civil tagjait és katonatagjait egy titkos társaságba tömörítette az Etelközi Szövetség.”¹⁸

Prónay Pál alezredes, a szövetség egyik alapítója, a fehérterror¹⁹ egyik hírhedt irányítója alapító tagokként az alábbi személyeket jelöli meg: voltak dr. Eckhardt Tibor, Gömbös Gyula, dr. Kelemen Béla, dr. Siket Andor, dr. Förster Lajos, Szilassy Cézár, Toókos Gyula, Giczey György.²⁰ Shvoy Kálmán a szervezet alapítóiként Demeter Lajos huszár őrnagyot, Pröhle Vilmos orientalista

---

Múzeum–Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem–Magyar Hadtudományi Társaság, 1997, 102–103.

¹⁸ DÓSA Rudolfné, *A MOVE. Egy jellegzetesen magyar fasiszta szervezet*, Budapest, Akadémiai Kiadó, 1972, 81. Idézi: FODOR, 119.

¹⁹ A fehérterrorról lásd részletesebben például Bődök Gergely hiánypótló PhD-értekezését: BÖDÖK Gergely, *Vörös- és fehérterror Magyarországon, 1919–1921*, PhD-értekezés, Eger, Esterházy Károly Egyetem Történettudományi Doktori Iskola, 2018., illetve: BODÓ Béla, *The White Terror. Antisemitic and Political Violence in Hungary, 1919–1921*, London, Routledge, 2019.

²⁰ PRÓNAY, i. m. 77–78. Idézi: FODOR, i. m. 119–120.

egyetemi tanárt és Kószó István ügyvéd, országgyűlési képviselőket jelöli meg.²¹

Horthy és a Nemzeti Hadsereg budapesti bevonulása után az Etelközi Szövetség is áttette székhelyét a fővárosba, és a katonatisztekből, politikusokból és közigazgatási tisztviselőkből álló társaság elsősorban azért tevékenykedett, hogy Horthy Miklós fővezért az államfői pozícióba segítse, noha ez minden valószínűség szerint az antanthatalmak támogatása és a nemzetközi helyzet okán a politizáló titkos társaság segedelme nélkül is megtörtént volna.²² Miként arról Prónay is egyértelműen ír emlékiratában: „az EX lelke és gerince volt a kormányzó-, illetve a Horthy-hűség.”²³ Fodor Miklós Zoltán találóan így ír az EX kormányzóválasztás előtti, az 1920-as év elején folytatott szervezkedéséről:

„A fővezérség emberei után az EX igyekezett megnyerni minél több katonatisztet, közigazgatási szakembert, az igazságszolgáltatás szereplőit - bírákat, ügyészeket, ügyvédeket – rendvédelmi erők képviselőit. Kezdeti EX-testvérek a teljesség igénye nélkül: Magasházy László százados, Koós Miklós őrnagy, Görgey József százados, Hardy Kálmán tengerészőrnagy (a Kormányzó szárnysegédei), Shvoy Kálmán vezérkari ezredes, a Nemzeti Hadsereg vezérkari főnöke, gróf Teleki Sándor százados, a vezérkari főnök szárnysegédje, Gömbös

---

²¹ SHVOY, i. m.

²² FODOR, i. m. 121.

²³ PRÓNAY, i. m. 130.

Gyula, Eckhardt Tibor, Zsilinszky Endre, Toókos Gyula századosok, Sréter István vezérőrnagy, Sávoly János altábornagy. A legfontosabb tiszti különítmények parancsnokait, Prónay Pál őrnagyot, Ostenburg-Moravek Gyula őrnagyot, Héjjas Iván főhadnagyot szintén beszervezték. Az EX polgári középosztálybeli prominensei: Pröhle Vilmos orientalista egyetemi tanár, Schulteisz Károly pénzügyi tanácsos stb. Az arisztokrácia köréből beszervezettek: gróf Ráday Gedeon, gróf Károly Imre, báró Perényi Zsigmond stb. Kezdetben legitimista arisztokraták és politikusok is csatlakoztak: örgróf Pallavicini György, herceg Odeschalchy Károly, gróf Jankovics Bésán Endre, Szmrecsányi György, Rakovszky István – mindazok, akikre lehetett számítani Horthy államfővé választásánál.”²⁴

Fővárosi központját a szervezet 1920. május 28-a után találta meg, ugyanis miután a Simonyi-Semadam-kormány belügyminiszteri rendelettel betiltotta a magyarországi szabadkőműves mozgalmat,²⁵ és feloszlatta a Magyarországi Symbolikus Nagypáholyt, annak Podmaniczky utca 45. szám alatti egykori páholyházába az erősen nacioanlista Magyar Országos Véderő Egylet költözött be. A határozott politikai ambíciókat dédelgető Gömbös Gyula vezérkari százados,

---

²⁴ FODOR, i. m. 121–122.

²⁵ Dömötör Mihály belügyminiszter 1920. május 28-ai 1550/res. rendeletével betiltotta a szabadkőművesség működését a Magyar Királyság egész területén. Az belügyminiszteri rendelet indokolása szerint a szabadkőműves páholyok az „alapszabályaikban kitűzött, kormányhatóságilag is törvényesen elismert céljaik és feladatuk megvalósítása helyett a politikai élet irányítására és a tényleges hatalomnak a kezükhöz ragadására terelték át egyleti tevékenységüket”.

a MOVE elnöke, aki egyúttal az EX egyik alapítója is volt, lobbijének köszönhetően igen hamar elérte, hogy a nyíltan működő katonatiszti egyesület mellett a politizáló titkos társaság is itt működhessen – itt is működött 1920 és 1945 között.²⁶

---

²⁶ FODOR, i. m. 122.

Az Etelközi Szövetség célkitűzései, felépítése, szellemissége

Az EX fedőegyesülete a Magyar Tudományos Fajvédő Egyesület volt, mely 1920. szeptember 28-án alakult meg és hagyták jóvá alapszabályát.²⁷ Ez volt a titkos társaság jogi szempontból is létező, gazdasági-pénzügyi tevékenységet folytatni képes, vagyonnal rendelkező, azt a külvilág felé reprezentáló formája, noha némi leegyszerűsítéssel a szoros személyi átfedések miatt a MOVE is tekinthető az EX egyik fedőszervezetének.²⁸

Habár az Etelközi Szövetség történetéről fennmaradt források igen szórványosak, egy igen értékes levéltári forrást mégis meg kell említenünk, melyből nagy valószínűséggel jól és hitelesen rekonstruálhatók az EX célkitűzései és szervezeti felépítései. Egy elvileg 1925-ös (tehát valamivel az alapítás utáni) dokumentumról van szó, nevezetesen pedig a titkos társaság alapszabályáról/alkotmányáról, amely dr. Minich József orvos 1947-es népegészségi igazolási eljárásának iratai között maradt fenn Budapest Főváros Levéltárának őrizetében.²⁹ Az iratot mint kulcsforrást érdemes részletesebben elemeznünk. Az 1925. február 25-ei keltezésű alkotmány szerint tehát az Etelközi Szövetség célkitűzései a következők voltak:

---

²⁷ ZINNER Tibor, *Adatok a szélsőjobboldali egyesületek megalakulásának körülményeihez*, Történelmi Szemle, 1979/3-4, 562-576, 568.

²⁸ FODOR, i. m. 123.

²⁹ HU-BFL-XXV-2-b-8311/1947.

1. *Magyarország területi épségének védelme, biztosítása, helyreállítása, megóvása.*
2. *A magyarság faji, nemzeti, gazdasági és műveltségbeli fejlesztése és megerősítése.*
3. *A Magyar Állam világpolitikai helyzetének megszilárdítása és a magyar faj becsületének kivívása és megóvása.*
4. *A zsidóságnak, mint a magyar nép legveszedelmesebb ellenségének a Magyar Állam gazdasági, politikai és szellemi életének minden teréről való leszorítása.*
5. *A szövetség zsidó-szabadkőműves- és kommunistaellenes céljait a világ összes keresztény nemzetei között terjeszteni.*
6. *A célnak megfelelően a szükséges fegyelemtartás elvének érvényre juttatása egész közéletünkben.*³⁰

A szövetség szervezete ezzel párhuzamosan a következőképpen nézett ki:

A társaságot egy fővezér, 7 vezér, 1 főpecsétőr, 1 főtárnokmester, 1 főítélőmester, 1 vezérintéző vezette, valamint e tisztségek alatt helyezkedtek el a nemzetségfők, a családfők, az apák, végül az egyszerű tagok, akiket testvérek néven illettek. A fővezért a vezérek választották, a fővezér és a 7 vezér képezte a Vezérek Tanácsát, az EX országos vezetőtestületét. A Vezérek Tanács (VT) kiegészült a csak tanácskozási joggal bíró főpecsétőrrel, főtárnokmesterrel, a főítélőmesterrel és

---

³⁰ Uo.

a vezérintézővel, feladatköre pedig az volt, hogy irányítsa és ellenőrizze a Szövetség minden irányú működését és közigazgatását, valamint gyakorolja a legfőbb fegyelmi bíraskodást a Szövetség tagjai felett.³¹

Egy vezetői státusz megüresedése esetén a Vezérek Tanácsa önmagát egészítette ki a szövetség tagjai közül. A főpecsétőr őrizte a szövetség pecsétjét, ellenőrizte az általános ügyvitelt, illetve gondoskodott a VT összehívásáról. A vezérintéző volt a VT látható végrehajtó közege, ugyanis a Vezérek Tanácsának összetétele az alacsonyabb rangú tagok előtt elvileg nem lehetett ismert. A vezérintéző vezette tehát az általános ügyvitelt, kiadta a vezérek parancsait, és gondoskodott azok végrehajtásáról, elnökölt a nemzetségek közös táborában (gyűlésén), elnöke a szakbizottságok együttes ülésének, vezette a szövetség nyilvántartását, újabb nemzetségek alapítására ő tett javaslatot a VT-nek. A tematikus szakbizottságok létezéséről Zadravec István emlékiratából tudunk, és Gömbös Gyula féléves vezérintézőségének időszaka alatt az alábbi módon néztek ki:

„[...] *Nyolc bizottság alakult, amelyek egyikébe legalábbis beosztott minden testvér.*

1. *Fajvédelmi egyesületek működését szabályozó és ellenőrző*
2. *a fajvédelmi egyesületeket szervező*

---

³¹ Uo.

3. *törvényhozó, politikai és közigazgatási*
4. *sajtó-, irodalmi és propaganda*
5. *közgazdasági*
6. *kultúr-*
7. *honvédelmi és*
8. *irredenta bizottság.*

Én a nyolcadik, vagyis az irredenta bizottság elnöke lettem. Társelnökeim: Solymossy János százados és Papp Antal min. tanácsos. A bizottság főbb tagjai: Pröhle Vilmos, Perényi Zsigmond, Siménfalvy Tihamér, Prónay Pál, Héjjas Iván, Budaházy Miklós, Szabó József, dr. Dániel Sándor, Hír György, Gömbös Gyula, Sasi Szabó József, dr. Nyiredy Jenő stb.”³²

Mint ebből kiderül, az Etelközi Szövetség irredenta célok megvalósításáért felelős szakbizottságának Zadravec emlékiratában még a névsora is fennmaradt, és igen felülreprezentáltak voltak benne a katonatisztek.

Az EX egyes törvényhatóságok területén, valamint a külföldön, például a határon túlra került területeken létesített alszervezetei, az úgynevezett nemzetségek vezetői voltak a nemzetségfők, akiket tisztségükre a VT nevezett ki. Ha a kinevezett nemzetségfő képességei akár rosszak voltak, akár fizikai képtelensége folytán nem tudta ellátni a feladatait, a Nemzetségfők Tanácsának többsége indítványt tett az illető leváltására.

---

³² ZADRAVECZ, i. m. 149.

A szövetségen belül külön katonai nemzetséget képeztek a Budapesten állandó beosztásban alkalmazott, tartósan itt állomásozó katonatisztek. A katonai nemzetség működése kiterjedt a Nemzeti Hadsereget, később a Magyar Királyi Honvédséget érintő ügyekre. Éppen ezért katonai vonatkozású javaslatai, tervezetei, utasításai, amennyiben a VT azokhoz hozzájárult, az EX minden katonai állományba tartozó tagjára nézve érvényesek voltak. E katonai értesítéseket és intézkedéseket a katonai nemzetségfő csak a vezérintéző útján juttathatta el a vidéki nemzetségekhez, illetve azok katonacsaládjaihoz. A VT felhatalmazást adhatott nem katonai személyeknek is a katonanemzetségbe történő beosztására.

A nemzetségek a VT parancsai és utasításai szerint jártak el. Vezetőjük a nemzetségfő volt, aki a nemzetség ügyeit 7 tagú nemzetségtanács által támogatva intézte. A nemzetség végrehajtó közegei a pecsétőr és a tárnokmester voltak, ezek és a családfők a nemzetségtanács tagjai is voltak. Családfők az egyes nemzetségen belül a lehetőleg járasonként létesített alszervezetek vezetői voltak, akiket a felettes nemzetségfő javaslatára szintén a VT nevezett ki. A katonanemzetség a megfelelő magasabb kötelékek, a hadsereg szervezeti hierarchiája szerint oszlott családokra. Apák az egyes családfők alá tartozó községekben létesített csoportok vezetői voltak, akiket a felettes családfő ajánlatára a nemzetségfő nevezett ki. A katonanemzetségnél az apaságok a katonai alá-fölérendeltségi viszonyok lehetőség szerinti betartásával voltak létesítendőek, más

szóval igyekeztek elkerülni, hogy a titkos társaságon belül egy magasabb rendfokozatú katona felettese nála alacsonyabb rendfokozatú katona legyen. Az EX által sok mindenben másolt szabadkőművességhez hasonlóan testvéreknek nevezték a szövetségbe felvett és fogadalmat tett tagokat.³³

Nemzetvédő, irredenta politikai céljai érdekében az alapszabály/alkotmány szerint az Etelközi Szövetség az alábbi eszközöket vehette és vette igénybe:

1. *A ker. sajtó erősítése, propagálása és a tagok közötti kötelező előfizetése.*
2. *Az irodalom és a művészet fejlesztése nemzeti irányban. Irodalmi társulatok létesítése. A nemzeti nevelés minden ágában a szövetség elveinek érvényre juttatása, különös tekintettel a fajmagyarság testi nevelésére.*
3. *Keresztény pénzügyintézetek, termelő- és fogyasztási szövetkezetek, iparvállalatok alapítása és fejlesztése.*
4. *Olvasó-, iparos- és gazdakörök és egyéb, a nép oktatására és vezetésére hivatott egyesüléseknek céljaink szerinti vezetése.*
5. *Keresztény hit- és erkölcsstanok bevitele a tudomány, irodalom és művészet minden ágába.*
6. *Külföldön élő magyarokkal állandó érintkezés fenntartása magyar fajiságunk állandó ébrentartására.*

---

³³ HU-BFL-XXV-2-b-8311/1947.

7. *Fajrokon turáni népekkel való szellemi, politikai és gazdasági kapcsolat létesítése és ápolása.*
8. *Ingatlanok zsidó kézre jutásának meggátlása, zsidó kézen lévő ingatlanok visszaszerzése, és arra érdemesek birtokba juttatása.*
9. *A magyar nyelv tisztaságának megóvása az elzsidósodástól.*
10. *Zsidóellenes hangulat szítása az egész világon.*
11. *A szövetség tagjainak a közélet és a közgazdaság minden terén való érvényre juttatása.*
12. *Az önzetlenségnek és a kötelességtudásnak, mint legfőbb nemzeti ideálnak újból a magyarság lelkébe való beidegzése.*
13. *A kül- és belföld szellemi és társadalmi életének éber figyelése, és céljaink érdekében való befolyásolása.*
14. *Abszolút fegyelem, és szükség esetén bármily fegyver.*

A szövetségbe való tagfelvétel ajánlás útján történt. Az alapszabály értelmében minden tagnak jogában állt, sőt, kifejezett kötelessége volt az arra alkalmas és általa feltétlenül megbízhatónak ismert egyént tagfelvételre ajánlani. Ajánlatában köteles az ajánlott egyénre vonatkozó, és az ajánló által saját, egyéni felelőssége mellett kiderített adatokat közölni azon apával, akinek alárendeltségébe tartozott, közölni, majd az illetékes apa azokat felettes családfőjéhez, ez pedig a felettes nemzetségfőjéhez terjesztette elő. Az ajánló az ajánlottért egész életén át felelősséggel tartozott. Ajánlani csak azt

lehet a személyt lehetett, akinek az alapszabály szóhasználata szerint észjárása, jelleme és érzésvilága alapján a magyar faj érdekeinek szolgálatára rátermettnek bizonyult, tehát aki erősen nacionalista elveket vallott. Nem volt ellenben ajánlható az a személy, akinek ereiben bármily kis mennyiségű zsidó vér van, vagy akinek a felesége nem született keresztény szülők gyermeke volt, illetve nem volt ajánlható az sem, aki korábban bármely szabadkőműves páholynak (ettől egyébként egyes prominens tagok, például Ravasz László református püspök esetében eltekintettek) vagy olyan egyesületnek, vagy pártnak volt a tagja, amelynek céljai a kereszténységgel és a magyarság céljaival ellentétben álltak – az intranzigens keresztény szellemiség tehát igen erős, intoleráns antiszemitizmussal és szabadkőművesellenességgel párosult. A tagfelvételtől a nemzetségtanács döntött. Felvételhez minimum egy, de inkább két testvér ajánlása volt szükséges, ettől a nemzetségtanács csak különös körülmények között térhetett el, például az elcsatolt területeken lakó tagjelöltek esetében. Ha egy tanácsstag nemmel szavazott, az ajánlott személy nem volt felvehető a szervezetbe. A nemzetségtanács kedvező döntése esetén az ajánló felhatalmazást kapott az ajánlott személy óvatos megnyerésére és beszerzésére, és a becsületszavát kellett adnia. A szövetségről a beszerzendő személlyel csak annyit lehetett közölni, hogy létezik, befolyással bír, mik a céljai, és hogy feltétlen engedelmességet és titoktartást követel a tagjaitól. Ha az ajánlott személy végül nem volt hajlandó belépni a a titkos egyesületbe, úgy következmények terhe alatt, a

becsületszavát kérve titoktartásra kötelezték, és az ilyen személyekről nyilvántartást is vezettek. Ha azonban az illető hajlandó volt a szövetség esküjét letenni, kitöltettek vele egy személyi adatlapot, amelyet szolgálati úton a nemzetségfőhöz juttattak, aki döntött a jelölt felavatásának időpontjáról. Nők a szövetség tagjai a szabadkőművesség legtöbb irányzatához hasonlóan nem lehettek, így az Etelközi Szövetség intranzigens keresztény-nemzeti férfitestvériségként jellemezhető. Az apák és családfők ajánlataikat közvetlen felettes hatóságaikhoz, a nemzetségfőkhöz terjesztették elő, az illetékes nemzetségfő a hozzá beérkezett javaslatot saját véleményével együtt előterjesztette a saját nemzetségtanácsában, ez pedig a felvétel tárgyában szükséges további nyomozás után végérvényesen döntött, majd határozatait ugyanazon úton közölte az ajánlat felterjesztőjével, egyben azokat utasítja, hogy a tagfelvételre javasolt személyeket a legközelebbi avatásra vezessék elő.³⁴

Az alapszabály szerint a szövetség céljainak minél sikeresebb és gyorsabb elérése érdekében a testvéri rend létezése, szervezete, működése és tagjainak kiléte a legszigorúbb titokban tartandó volt mindaddig, amíg feltűnés nélkül, a nyilvánosság teljes kizárásával végzett következetes munka oly tényezővé nem emelte volna a szövetséget, hogy a nyilvánosság elé lépés már nemhogy gyengíteni, hanem inkább fokozni tudta volna annak befolyását a nemzet életére. A titoktartás

---

³⁴ Uo.

megszüntetésének mértékét és időpontját, valamint a szövetség megszűntének idejét a Vezérek Tanácsának parancsára a vezérek és a nemzetségfők együttes tanácsa határozhatta volna meg, ám erre a valóságban a szervezet története során soha nem került sor.³⁵

Ami a tagok jogait és kötelességeit illeti, a szövetség tagjait céljainak elérése érdekében elvileg a legmesszebb menő támogatásban részesítette, de egyszersmind élénk figyelemmel kísérte azok működését. Az alapszabály értelmében a szervezet a tagokat intette, figyelmeztetette, illetve vétségük esetén őket, ha kellett, fegyelmi úton büntette. A tagok kötelesek voltak a kapott figyelmeztetéseket mindenkor megszívlelni, és a büntetést, amelyre vétkükkel rászolgáltak, megbánó töredelmességgel elviselni. A belső büntetőeljárásokról külön fegyelmi szabályzat rendelkezett, a tagok pedig kötelesek szövetségbeli előjáróiktól szolgálati úton nyert rendelkezéseket, parancsokat legjobb tudásuk és képességük szerint lelkiismeretesen teljesíteni. Ha valamely tag az ilyen intézkedések teljesítésre magát alkalmatlannak tartotta, úgy köteles volt erről haladéktalanul, indokainak tüzetes felsorolása mellett, szolgálati úton jelentést tenni, és teljes vagy részleges felmentést kérni a kapott feladat alól. Ha egy tag testi vagy lelki okokból az esküjében vállalt kötelezettségek teljesítésére magát alkalmatlannak érezte, úgy az okok bizonyítása mellett időleges vagy végleges passzivitásba helyezését kérhette, erről pedig a Vezérek Tanácsa

---

³⁵ Uo.

döntött. A tagság elvileg a tagok haláláig tartott, a szervezetből kilépni nem volt lehetséges, a valóságban azonban sokan kiábrándultak az EX-ből és megszakították vele a kapcsolatot. A passzivitásba helyezett tagok a szövetségbeli jogaikat nem gyakorolhatták, ellenben a szövetség iránti jóindulatukat és titkaikat egész életükön át kötelesek voltak megőrizni. Az EX a titoktartás érdekében egyébként valószínűleg sokkal súlyosabb büntetéseket helyezett kilátásba tagjaival szemben, mint amelyet engedtlenségük esetén ténylegesen alkalmazott. Prónay emlékiratában például beszámol egy esetről, mely szerint Toókos Gyula százados arról számolt be, hogy egy szegedi EX-tagot agyonlőttek, amiért elárulta a titkos társaságot, azonban mások ugyanekkor közölték Toókossal, hogy az illetőt az állítólagos halála után vígan látták sétálni az utcán:

„Toókos Gyula szds. a katonai nemzetség tagja éppen arról számolt be, hogy miként lakolt ezen titkos szervezet egy árulója, akit egy másik EX-testvér lelőtt, amikor Szegeden a hídon keresztül a szerbekhez akart átmenni. Az illetőnek nevére már nem emlékszem, mások azonban kijelentették, hogy ezen bejelentett gyászeset után sétálva látták az utcán.”³⁶

Az akár mulatságosnak ható epizód alapján nem zárhatjuk ki egyértelműen, hogy az EX története során történt néhány, árulónak bélyegzett személy sérelmére

---

³⁶ PRÓNAY, i. m. 232–233.

elkövetett gyilkosság. Azonban mivel mindez igen nagy feltűnést keltett volna, a főként értelmiségiekből, politikusokból és hivatalnokokból álló, szociológiai értelemben alapvetően úriembereket tömörítő titkos társaság pedig inkább politikai érdekérvényesítéssel és politikai témák megvitatásával, mint erőszakos cselekmények eltervezésével és kivitelezésével foglalkozott. Néhány radikális jobboldali, különítményes múlttal rendelkező katonatisztet leszámítva a fizikai erőszak a tagság nagy részétől valószínűleg távolt állt. A szövetség sajátos belső bíraskodási rendszere által kiszabott halálbüntetések végrehajtásában tehát alapos okunk van kételkedni. Inkább lehetett az esetleges halálbüntetés kilátásba helyezése erőfitogtatás és a szervezet titokzatosságának egyfajta *marketingkelléke*, mint valós életveszély az esetleg renitenssé váló EX-tagok számára. Miként az sok hasonló szervezetről, valószínűleg az Etelközi Szövetségről is elmondható, hogy mind kifelé, mind befelé igyekezett sokkal befolyásosabbnak és veszélyesebbnek látszani, mint amilyen valójában volt.

A titkos egyesület tagjai természetesen tagdíjat fizettek, melynek összegéről az alapszabály ugyancsak rendelkezett: a tagdíj az 1920-as években 120 korona volt, illetve a tagok belépéskor egyszeri, önkéntes belépési díjat is fizettek. Indokolt esetben a nemzetségfő a tagsági díjat egészben vagy részben elengedhette, vagy annak megfizetésére halasztást engedélyezhetett. Az egyes nemzetségek kötelesek voltak a belépési és tagsági díjak felét a főtárnokmester felé befizetni. Elvileg minden tagnak jogában állt a szövetség céljainak minél

sikeresebb megvalósítása érdekében indítványokat előterjeszteni, mely indítványok felett az illetékes előljáró szerv döntött.³⁷

Az Etelközi Szövetség szervezési elvei tekintetében az Osztrák–Magyar Monarchia precíz, rigorózus hivatalnoki hagyományait követte, alapszabálya értelmében pedig a döntéshozatalra és a kommunikációra szigorú szolgálati utat határozott meg. Ennek értelmében a tagok a szövetséget érintő minden ügyben kötelesek a szolgálati utat betartani, elérni ettől csak igen fontos és sürgős, közérdekű ügyben lehet. Minden tag közvetlenül az előljárójával lépett érintkezésbe, tehát adott testvér azon alszervezet apjával, amely alszervezetbe tartozott, az apa azzal a családfővel, amely családfőhöz tartozott, a családfő pedig azzal nemzetségfővel, aki alá tartozott. A nemzetségfő a vezérintéző útján a Vezérek Tanácsával lépett közvetlen érintkezésbe, a Vezérek Tanácsa pedig határozatait ugyanezen az úton közölte az alszervezetek vezetőivel és a tagokkal. Ugyanazon nemzetségbe tartozó testvérek, apák és családfők egymást ismerhették, és a közvetlenül őket érdeklő ügyben egymással szemben minden titkolózás nélkül tanácskozhattak, kifelé azonban a legszigorúbb titoktartás volt mindnyájukra nézve kötelező. Egyes tagoknak a Vezérek Tanácsa jogosultságot adhatott, hogy kilétüket még szövetségbeli családtagjaik előtt is titokban tarthassák, az ilyen tag, megbízott, továbbá a család- és nemzetségtanácsba által

---

³⁷ Uo.

kiküldendő megbízott pedig a Vezérek Tanácsa által kibocsátott igazolvánnyal volt ellátható.³⁸

Az alapszabály értelmében a felavatott tagok kötelesek voltak a szertartások könyvében előírt hitvallást és fogadalmat a magukévá tenni, és az esküt az előírt módon és az arra meghatározott időben letenni. A fogadalmat legalább öt testvér együttes jelenlétében tartozott a tagjelölt letenni (párhuzamként elmondható, hogy a szabadkőművesség legtöbb irányzata esetében a tagjelölt hét, a mester fokozatot elért páholytag jelenlétében avatható szabadkőművessé). A fogadalomtételi bizottságot vagy a Vezérek Tanácsa, vagy a felveendő személy lakhelye szerint illetékes nemzetségfő állította össze. Az eskütétel és a táborozás szertartásáról a szövetség szertartáskönyve részletesen rendelkezett, azonban sajnos, ez a dokumentum nem maradt ránk.³⁹

Ami az Etelközi Szövetség területi beosztását illeti, a fennmaradt alapszabály arról is részletesen rendelkezett. A nemzetségek a trianoni Magyarország megyei és városi törvényhatóságainak területi beosztása szerint, a Vezérek Tanácsa által voltak kialakítandók. A Vezérek Tanácsa a helyi viszonyoknak megfelelően a megyei és városi törvényhatóságok területeit a nemzetségi beosztásánál egyesíthette. A trianoni békediktátum keretében elcsatolt területeken és a külföldön alakítandó nemzetségek tekintetében a Vezérek Tanácsa az egyéni esetnek és a célnak megfelelően határozhatott. A nemzetségek közigazgatási járások és kerületek szerint

---

³⁸ Uo.

³⁹ Uo.

családokra, és községenként/városenként pedig a célszerűség szerint apaságokra voltak osztandók, ezt a beosztást pedig a nemzetségek tanácsának támogatásával az adott nemzetség vezetője volt hivatott kialakítani.⁴⁰

A titkos társaságnak továbbá szigorú tanácskozási rendje volt az alábbiak szerint:

„A szervezet céljainak megvalósítása érdekében az állandóan működő Vezérek Tanácsán kívül tanácskozásra egybehívhatók:

- 1. A nemzetségek egymással leendő tanácskozásra a Vezérintéző elnöklete alatt.*
- 2. A családfők egymás közti tanácskozásra, melyen ugyanazon nemzetségfő alá tartozó családfők vesznek részt a nemzetségfő elnöklete alatt.*
- 3. Az apák egymás közti tanácskozásra, melyen az ugyanazon családfő alá tartozó apák vesznek részt a családfő elnöklete alatt.*
- 4. A testvérek egymás közti tanácskozásra, melyen az ugyanazon apa alá tartozó testvérek vesznek részt az apa elnöklete alatt.*

Tanácskozásra egybehívandó a szervezet: a Fővezér vagy négy vezér kívánságára a Vezérek Tanácsa. A Vezérek Tanácsának parancsára, vagy a nemzetségek összlétszámának egyharmada kívánságára a Nemzetségfők Tanácsa. A Vezérek Tanácsának parancsára, az egyes nemzetségfők rendeletére, vagy az ugyanazon nemzetségfő alá tartozó családfők

---

⁴⁰ Uo.

összlétszámának egyharmadának kívánalmára a Családfők Tanácsa. A Vezérek Tanácsának parancsára, az illetékes nemzetségfő, vagy családfő parancsára, vagy az egyazon családfő alá tartozó apák összlétszámának egyharmadának kívánságára az Apák Tanácsa. Végül az illetékes apa parancsára, vagy az ugyanazon apa alá tartozó testvérek összlétszámának egyharmad részének kívánságára a Testvérek Tanácsa.

Amennyiben a tervbe vett tanácskozás tárgya valamely testvér, apa, családfő, nemzetségfő ellen irányul, az ekként érdekelt a tanácskozásban részt nem vehet, és ott csak a tanács külön idézése alapján jelenhetik meg.

Az apa, a családfő vagy nemzetségfő ily érdekeltsége esetén az illető tanácsot a közvetlen felettes szervezet vezetője hívja össze és elnököl. Az alantas szervezetek tanácsainak határozatai mindenkor csak javaslatnak tekintendők, s érvénye határozatokká csak a Vezérek Tanácsának hozzájárulása és esetleges módosítása útján válni. Az alól kivételt csak az egyes nemzetségek belső közigazgatási és elvi jelentőségű ügyei képeznek, melyekben az illető nemzetség tanácsa /feje/ dönt.”⁴¹

Mint az alapszabályból láthatjuk, az Etelközi Szövetség működése erősen centralizált és hierarchikus volt. A szervezet célkitűzéseinek és felépítésének e kissé talán szellemtelenre sikeredett, erősen levéltári forráscentrikus, ám mindenképpen adatgazdag ismertetése után

---

⁴¹ Uo.

rátérhethünk az Etelközi Szövetség, a Horthy-korszak politizáló titkos társaságának ezoterikus-vallásos jellemzőire is, melyekről ugyan a szórványos források fényében ugyancsak keveset tudunk, azonban e kevés is lényegesen több, mint a semmi.

Az Etelközi Szövetség tikossága/titokzatossága, vallás- és valláspótlék jellege

Az EX rítusaiban és külsőségeiben az általa megvetett és nemzetrontónak gondolt, alapvetően liberális és humanista eszmék mentén szerveződő, elsődlegesen a felvilágosodás hagyományát követő szabadkőművességre kívánt hasonlítani, és annak egyfajta nacionalista változataként óhajtott funkcionálni. Mint említettük, ironikus módon még a székhelyét is a betiltott Magyarországi Symbolikus Nagypáholy MOVE számára lefoglalt Podmaniczky utcai székházában rendezte be. Az Etelközi Szövetség tehát nem csupán egy pragmatikus célokat követő titkos politikai organizáció, hanem titokzatos, misztikus, filozofikus-ezoterikus szellemiséget, a tagok számára egyfajta sajátos magyar nacioanlista vallást, vagy legalábbis valamiféle valláspótléket megtestesíteni kívánó szervezet is volt.⁴² Ez a kezdeti időszakra, az 1920-as évek első felére halmozottan igaz, mert a későbbiekben, már amennyire a forrásokból tudni lehet, a politizálás és a pragmatikus politikai célok elérése a társaság működésében sokkal fontosabbá vált.

Bár mint fentebb említettük, a társaság rítusai, szertartáskönyve nem maradt ránk, a szervezet rítusairól, vagy legalábbis tervezett szertartásrendjéről mégis megismerhetők bizonyos adatok, elsősorban ismét Zadravecz István tábori püspök emlékiratából. Pröhle Vilmos orientalista professzor, a magyar őstörténet

---

⁴² FODOR, i. m. passim.

elhivatott, ugyanakkor a földtől is kissé elrugaszkodott kutatója és szerelmese, valamint az ezotériára ugyancsak igen fogékony Toókos Gyula százados leginkább egy sajátosan magyar *nemzetvallást* szerettek volna kidolgozni, amely egyszerre lett volna intranzigens keresztény és nyúlt volna vissza az ősmagyarok feltételezett pogány, többistenhívő természeti vallásához – az effajta szinkretizmusban rejlő ellentmondásokkal persze az EX rituáléinak kidolgozói már nem foglalkoztak behatóbban.

Zadravecz püspök memoárjából, mely feltehetőleg autentikus forrásnak tekinthető, mindenesetre tudjuk, hogy Pröhle Vilmos és Toókos Gyula egészen addig a kissé képtelen és túlzó ötletig merészkedett, mely szerint az Etelközi Szövetség és a sajátosan „magyar vallás” számára a Gellérthegyen, a Citadella helyén kellett volna monumentális templomkomplexumot emelni, melynek keretében rögtön négy templom épült volna egymásra. A legalsó szintet egy barlang alkotta volna, amelyet az ősi pogány rítus helyéül szántak, és ahol fehér lovat lehetett volna áldozni az ősmagyarok nagyvonalúan elképzelt, ám valójában nem ismert vallási szokásainak megfelelően. E felett helyezkedett volna el egy katolikus, majd egy protestáns templom, melyben egyesülhetett volna a keresztény vallás minden Magyarországon jelen levő protestáns irányzata. A negyedik, legmagasabb szinten pedig az egyesített „magyar vallás” szentélye kapott volna helyet, mely a pogány, a katolikus és a protestáns vallási irányzatokat egyfajta nemzeti szinkretizmus keretében

egyesítette volna.⁴³ A mélyen katolikus táborig püspököt Pröhle és Toókos még fel is kérték a sajátosan magyar nemzeti vallás fejének, Zadravec és sok más hívő keresztény EX-tag azonban a pogány rítusokat és a szinkretizmust nyilván nem tartotta összeegyeztethetőnek a kereszténységgel, így ezekből a földtől elrugaszzkodott elképzelésekből nem sok minden valósult meg a társaság gyakorlati működésében.⁴⁴

A sajátosan magyar vallás gondolatához szorosan kapcsolódik a szövetség alapszabályának egyik pontja, mely szerint az EX kiemelt céljai között szerepelt a *„fajrokon turáni népekkel való szellemi, politikai és gazdasági kapcsolat létesítése és ápolása”*. Okunk van tehát feltételezni, hogy miként a Horthy-korszak számos jobboldali szervezetében, úgy e politizáló titkos társaságban is erősen jelen volt a turanzimus eszméje, a romantikus nacionalizmus e speciális formája, mely már a 18. században, főként a pánszláv és pángermán nacionalizmusok ellensúlyozása jegyében született meg, és amelynek értelmében a magyarságnak a vele feltételezhetően rokon, ázsiai, elsősorban török nyelvű népekkel kellene szorosabb kapcsolatot keresnie és összefognia. E romantikus, egyébként erősen heterogén, szerteágazó eszmeáramlat és a keletre fordulás gondolata a két világháború közötti időszakban jelentősen befolyásolta a magyar szellemi életet, áttételesen pedig a politikát is. Nem tudjuk pontosan, hogy a korszak politizáló titkos társaságában ez az, egyébként erősen a

---

⁴³ ZADRAVECZ, i. m. 144–145.

⁴⁴ Uo. i. m. 145–146.

történelmi sérelmekből is táplálkozó eszmeáramlat mennyire volt jelen. Tekintve azonban, hogy a korszak számos prominens értelmiségye és politikusa változó mértékben, de turanista volt, így például az EX alapítója, az orientalistaként a keleti kultúrák felé kézenfekvő módon vonzódó Pröhle Vilmos, vagy éppen a civilben földrajztudósként tevékenykedő gróf Teleki Pál is, egyáltalán nem elképzelhetetlen, hogy a turanizmus eszméje az Etelközi Szövetség egyes tagjai számára is jóval több volt, mint pusztán formálisan megfogazott célkitűzés.⁴⁵

A társaság külsőségeiről azt is tudhatjuk, hogy az alapítók és a vezetők a Podmaniczky utcai szabadkőműves páholyház igen sok szimbolikus berendezési tárgyát változatlanul meghagyták és egy az egyben felhasználták az Etelközi Szövetség rítusai során. Erről többek között Prónay Pál is megemlékezik, aki a rá jellemző bornírt antiszemitizmussal egy az egyben azonosítja a szabadkőművességet a zsidósággal:

„Volt elavult írás, lim-lom, hátborzongató halálfejes dekorációk, kaszás csontváz, török, kardok, szarkofágok, kandeláberek, ízléstelen, gettó-stílusban tartott bútorok vagonszámra.”⁴⁶

Hogy a felavatandó tagoknak misztikus szertartás keretében életre-halálra szóló esküt kellett tenniük, az az

---

⁴⁵ A turanizmusról lásd bővebben: ABLONCZY Balázs, *Keletre, magyar! A magyar turanizmus története*, Budapest, Jaffa Kiadó, 2016.

⁴⁶ PRÓNAY, i. m. 236.

EX történetéről is megemlékező három alapforrás és a fennmaradt alapszabály alapján is egészen bizonyos, Shvoy Kálmán tábornok pedig arra is utal, hogy a tagjelölteknek 13 próbát kellett kiállniuk, vagy legalábbis 13 tagsági követelménynek megfelelniük.⁴⁷ A szervezet rituális gyűléseit az elképzelt ősmagyar törzsi államszervezet mintájára „tábor”-nak, illetve „táborozás”-nak nevezték, autentikus forrásunk azonban nem maradt fenn a tagfelvételi ceremónia részleteit és az eskü szövegét illetően. Mindazonáltal a társaság történetét feldolgozni megkísérlő Fodor Miklós Zoltán is idéz egy 1945 után megjelent forrást, nevezetesen Szokoly Endre újságíró könyvét, amelynek állítása szerint a szerző még 1945 előtt illetéktelenül bejutott egy „táborozás”-ra, és szemtanúja volt egy tagfelvételi rituálénak. Bár mindezt alapos forráskritikával kell kezelnünk, egyáltalán nem elképzelhetetlen, hogy Szokoly Endre valóban jelen volt a titkos társaság egy rendezvényén, ahol mondjuk több tucat, esetleg némely alkalommal több száz tag jelenléte esetén aligha tudtak mindenkit alaposan ellenőrizni. Ebben az esetben a rítus a következőképpen nézhetett ki:

„...Villanyfényhez szokott szemünk bizonyára furcsának találja a szobát elborító félhomályt. Néhány gyertyaszál pislákoló fénye tíz feketekámzsás alakra vetődik. Az arcukat teljesen beborító csuklyák szemnyílásán át komor tekintetet vetnek az előttük álló katonatisztre, akit fekete lepellel letakart asztal választ el tőlük. Az asztal közepén

---

⁴⁷ SHVOY, i. m. 73.

feszület, azelőtt vastag könyv, biblia, jobbra tőle koponya vigyorog, balra meg keresztbe tett tör és pisztoly... Megszólal az egyik csuklyás. Furcsán kongó elváltoztatott hangon kérdi a tisztól: „Ismered-e kötelességed?” „Igen.” „A feszületre és a bibliára hűséget esküszöl-e a szövetségnek? Engedelmeskedel-e vakon a legfőbb vezetőségnek? Soha meg nem tudakolod a nevüket, s ha véletlenül megtudod, soha el nem árulod őket. Amit a szövetségben megtudsz, sem jószántadból, sem kínvallatásra soha el nem mondod. Tudod, hogy halál vár az árulókra. Minden parancsot teljesítesz, véget vetsz még önmagad életének is, ha erre kapsz parancsot. Teljes erőddel, és minden tehetségeddel támogatsz mindenben a vezéreidet akik majd segítenek rajtad, előremenetelednél is érdemed szerint. Megesküszöl?” „Igen.” „Esküdj hát”, szólal meg másik csuklyás elváltoztatott hangon... És a tiszt, ha katolikus, a feszületre, ha református, a bibliára megesküszik. Aztán a fekete kámzsások egyenként elfújják a gyertyát, elhagyják a sötét szobát. A tiszt – másik ajtón – szintén eltávozik. Most már tagja az EX-nek, és pedig magas rangban lévő tagja...”⁴⁸

Mindezzel egybevágh, hogy Prónay is, Zadravec is egymástól függetlenül megírják visszaemlékezéseikben, hogy az EX vezeterei fekete, egész testüket és arcukat eltakaró csuhában ültek a rituális összejövetelek

---

⁴⁸ SZOKOLY Endre, ...és Gömbös Gyula a kapitány, Budapest, Gondolat Kiadó, 1960, 45-46. Idézi: Fodor, i. m. 126.

alkalmával, a székház pedig ilyenkor többnyire valóban félhomályba burkolózott.⁴⁹ ZadravecZ így ír minderről:

„Toókos nemcsak a szervezet szövegezését csinálta meg, hanem mindenáron azon volt, hogy titkoztatosságokat is hozzon be. E törekvéseit én annak tulajdonítottam, hogy a Podmaniczky utcai páholy sok látványossága és titkoztatossága hatást gyakorolt rá. Meghagyta a páholy alsó templomának csontvázait, azok előtt kellett az új testvéreknek esküdni, s ez roppantul meg is hatotta őket. A vezéreket hosszú csuhába bújtatta, úgyhogy a fejük is be lett burkolva, s csak vágott réseken csillogtak elő szemeik. E ruhában jelentek meg a vezérek, s ülték körül a főhelyeket. Ámde hangról meg miegyébről könnyű volt rájönni, ki hol rejtezkedik. Én soha fel nem vettem e ruhát.”⁵⁰

A tagok, akik az esetek igen nagy részében, a talán kissé túlzott titkolózás jegyében nem ismerték egymást, a gyűléseken kívül külön jelzéseket használtak egymás beazonosítására: az EX titkos kézjele úgy nézett ki, hogy a testvérek jobb kezük középső ujját a mellénygombok közé dugták, majd a gallért belül megsimogatták.⁵¹ Miként arra Fodor Miklós Zoltán is felhívja a figyelmet, e kézjel ugyancsak a szabadkőművesek egymás között titkosnak szánt, ám ennek ellenére ma már

---

⁴⁹ PRÓNAY, i. m. 236.

⁵⁰ ZADRAVECZ, i. m. 132.

⁵¹ FODOR, i. m. 127.

természetesen igen széles körben ismert azonosító kézjegyre hasonlít.⁵²

A politizáló és sajátosan magyar vallást kialakítani kívánó, ugyanakkor mélyen keresztény, illetve egyúttal Magyarország történelmi traumából levezethetően intranzigens irredenta és erősen antiszemita eszmeiséget követő titkos társaság rítusairól ennél sokkal többet sajnos nem tudunk, működésmódját és szellemiségét pedig úgy véljük, híven bemutatja a fentebb már igen részletesen ismertetett, fennmaradt alapszabály is. Annyi azonban bizonyos, és ezt elsősorban szintén Zadravec emlékiratából tudhatjuk, hogy a szövetséget a kezdetektől fogva áthatották az 1920-as évek Magyarországot igen erősen meghatározó, a napi politikai életre is erős hatást gyakorló keresztény vallásfelekezeti ellentétek. Zadravec István felszentelt katolikus pap volt, így a katolikus és a protestáns tagok, érdekcsoportok közötti ellentétekről nyilván a keresztény vallás katolikus irányzata iránti mély elfogultsággal ír,⁵³ azonban a felekezeti ellentétek mindenképpen meghatározták a szervezet 1920-as évekbeli életét, elsősorban Gömbös Gyula későbbi miniszterelnök és báró Feilitzsch Berthold,⁵⁴ az EX vezérintézője protestantizmusa okán.⁵⁵ Noha az alapítók az EX-et eredetileg az egyes felekezetek felett álló,

---

⁵² Uo.

⁵³ FODOR, i. m. 129.

⁵⁴ Báró Feilitzsch Berthold, a Horthy-korszak befolyásos háttérpolitikusa, a Johannita Lovagrend magyarországi kommandátora pályájáról lásd bővebben: ARDAY Géza, *Elvhűség és jellem. Első kommandátorunk, Feilitzsch Berthold pályaképe*, in uő, *A Johannita Rend Magyar Tagozatának arcképei. Hálaöket 90 esztendőért*, Budapest, L'Harmattan Kiadó, 2014, 39–43.

⁵⁵ ZADRAVECZ, i. m. 145.

keresztény-nemzeti szervezetnek szánták, mint minden ember alkotta csoport esetében, a különböző érdekcsoportok itt is hamar egymás elleni szervezkedésbe kezdtek. ZadavecZ minderről így ír:

„Az EX mindjárt kezdetben megkívánta, hogy a nyilvános beszédekben e frázis: „felekezeti különbségek nélkül” használtassék. Merem állítani, hogy e frázis tipikus szülötte az EXnek. És – amint tudjuk – országossá lett. E frázis nélkül mit sem ért a legszebb hazafias buzdítás, ellenben e frázisnak rendesen frenetikus taps járt ki. Az én megszokott és szívből mondott kiszólásaimat – „apostoli királyság”, „Szent Korona”, de különösen a „Regnum Marianum” – megmosolyogták, majd élcélödvé ismételtették, söt nyíltan kifogásolták, és felkértek mellözésükre, mert „sérelmesnek” találták a nem katolikus EX-testvérekre. Ilyenkor azonban leginkább az bosszantott, hogy nem is a protestáns vallású, hanem a katolikus vallású EX-testvérek emlegették a sérelmet, és kértek a fönti kifejezések mellözésére. Rövidesen azonban rájöttem, hogy Feilitzsch, Gömbös vagy más protestánsok állították fel ellenem a katolikus tiltakozókat. Lassan-lassan vallásilag egészen indifferensnek találtam az EXet, a bent levő katolikusokat pedig üres szólamokkal táplálkozó, sokat vesztett kongó lelkeknek. Ez átmenet nem sokáig tartott. Kezdett kidomborodni a lelki helyzet. Sajnos, minden törekvésem dacára nem a katolikum, hanem a protestantizmus javára. És a protestantizmus nem sokáig maradt tétlen. Mindenekelőtt nagyon ellenezte

a katolikus papok beszervezését és a „kongreganista” civileket.”⁵⁶

Báró Feilitzsch Berthold és a szintén protestáns Toókos Gyula azt is felvetették, hogy a magyarországi protestantizmust az EX-ből kiindulva kellene a katolikus egyházi hierarchia analógiájára átszervezni, hogy a protestáns vallásfelekezetek legalább olyan politikai és társadalmi befolyással bír hassanak Magyarországon, mint az általuk igen irigyelt, a lakosság többsége által követett katolicizmus. ZadravecZ erről a következőképpen emlékezik meg:

„A központi osztályban alig volt egy-két katolikus pap. Akik mégis bekerültek az EXbe, azokat a vidéki nemzetségek szervezték be. Sőt, célul tűzte ki az EX a protestantizmus országos, egyházi megszervezését – és pedig a katolikus megszervezettség mintájára. 1920. december 21-én Bársony professzor lakásán megtartott közös VT-gyűlésen Toókos felkért, mondjam el a katolikus egyházi szervezkedést. Kérdésemre, mit akar vele? – ezeket felelte: „Meg kell szervezni a magyar protestantizmust, mégpedig hasonló hierarchiával. Vagyis káplán, plébános, püspök, érsek és hercegprímásra úgy, ahogy nálatok van, katolikusoknál. És a paritás alapján, ahol székel egy katolikus püspök, ugyanoda egy protestáns püspököt is ki kell állítani, érsek mellé érseket, sőt hercegprímást is.” A protestáns jelenlevők nagyon

---

⁵⁶ ZADRAVECZ, i. m. 146–147.

helyeselték Toókos ideálját. Kétségbeesve néztem Wollf és Bársonyra – a katolikusokra. Hallgattak. Feleletem Toókoshoz rövid volt: Nagyon jó, ha a protestantizmus érdeklődik a katolikus hierarchia iránt, hogy az abban rejtő nagy erő birtokába jusson. Azonban ne gondolja senki sem, hogy a katlikus szervezettségi erő a külsőségekben, címekben van. Ez az erő mélyebbről fakad és dogmatikus. Neve: Róma. Szervezkedjete meg hát így egész Rómáig, s akkor egyek leszünk külsőleg és belsőleg. A protestáns áramlattal, mondjuk tervszerű munkával szemben igen keveset tehettem az EXben. De annál többet szenvedtem tőle.”⁵⁷

A társaságon belül a felekezeti ellentétek végül odáig fajultak, hogy a katolikus tábori püspök, noha a szervezet egyik alapítója volt, és sokáig tagja volt az EX vezető testületének, a Vezérek Tanácsának is, 1926 folyamán passzivitásba vonult, álláspontja szerint pedig a titkos társaság szinte teljes egészében a protestáns politikusok és közéleti személyiségek befolyása alá került.⁵⁸

Az Etelközi Szövetséget a keresztény vallásfelekezeti ellentétek mellett a királykérdés is erősen megosztotta, ugyanis kezdetben a nemesnek gondolt célok érdekében egészen jól megfértek a szervezetben egymás mellett a Habsburg-restauráció párti legitimisták és a Horthy Miklós kormányzót követő szabad királyválasztók, IV. Károly király két sikertelen és

---

⁵⁷ Uo.

⁵⁸ ZADRAVECZ, i. m. passim.

komolyan, 1921-es visszatérési kísérlete⁵⁹ és a Habsburg-ház detronizációja után az amúgy az egész magyar politikai életet megosztó legitimista–szabad királyválasztó ellentét is erősen kiéleződött a társaságban.⁶⁰ A társaság vezetőségében azonban elsősorban szabad királyválasztó álláspontot elfoglaló politikusok és katonatisztek ültek, így a legitimizmus az 1920-as években a szervezeten belül erősen háttérbe szorult, sok, magát legitimistaként exponáló, főként katolikus tag pedig kizárásra került vagy önként kilépett a szövetségből.⁶¹ Érdekes ugyanakkor, hogy amennyire elítélték az EX szabad királyválasztó tagjai a karlistákat, IV. Károly király híveit, olyannyira támogatták a Habsburg-ház egy másik, tescheni ágából származó, fiatal Albrecht főherceget, akit be is szerveztek a titkos társaságba. Bár hivatalosan soha nem mondták ki, az EX egy része Albrecht főhercegre potenciális királyjelöltként tekintett már az 1920-as években, az ifjú Habsburg főherceg informális nevelője pedig először Zadravec István katolikus táborigazgató, majd később a szabadkőműves múlttal rendelkező, mégis prominens EX-tagként avanszó Ravasz László református püspök lett.⁶²

Kiváló magyar *titkos-társaság-történeti* összefoglaló tanulmányában Fodor Miklós Zoltán röviden analizálja az

---

⁵⁹ Károly király sikertelen visszatérési kísérleteiről lásd bővebben: ORMOS Mária, „Soha amíg élek!”. Az utolsó koronás Habsburg visszatérési kísérletei 1921-ben, Pécs, Pannónia Könyvek, 1990.

⁶⁰ Uo. 142.

⁶¹ FODOR, i. m. 139.

⁶² Uo. 137. Ravasz László református püspök életpályájáról lásd: HATOS Pál, *Szabadkőművesből református püspök. Ravasz László élete*, Budapest, Jaffa Kiadó, 2017.

Etelközi Szövetség és a szabadkőművesség közötti külsőség- és mentalitásbeli hasonlóságokat és különbségeket. Ugyan bevezetőnk kissé szellemtelenül jár el, de itt mégis arra ragadtatja magát, hogy néhány rövid bekezdést a szabadkőművesség és magyar, nacionalista párja összehasonlításának tárgyában szó szerint idézzon attól a kutatótól, aki a kérdéssel már behatóbban és alaposan foglalkozott:

„Indokolt röviden összefoglalni a szabadkőművesség és az EX közötti hasonlóságokat és különbségeket, hiszen a Szövetséget „ellen”, vagy „fehér” szabadkőművességnek minősítették. A szabadkőművesség – a maszonéria – sem ma, sem a vizsgált korszakban nem volt egységes. Számos szervezetet sorolnak-soroltak a szabadkőművesség körébe – a „szabadkőműves” minősítést gyakran megkapja minden titkos vagy exkluzív társaság. Az összehasonlítás alapjának a világon működő két fő irányzatot, az angol vagy János rendi páholyt (Grand Lodge), valamint a francia eredetű Nagyoriens (Grand Orient) páholyiszisztémát tekintem. Az előbbi öndefiníciója szerint deista, inkább kontemplatív irányultságú, direkt politikai állásfoglalásoktól inkább tartózkodik. A Grand Orient ateista, de legalábbis az agnoszticizmus felé hajlik, politikai aktivitása, a „progresszió” iránti elkötelezettsége egyértelműbb. (Magyarországon sajátságos volt a helyzet 1886 és 1920 között: a két fő irányzat integrálódott a Magyarországi Symbolikus Nagypáholy keretein belül, miközben más országokban ellentét állt fenn a két páholy szisztéma között. Az összeolvadás azonban azt is

eredményezte, hogy a századelőtől egyre inkább teret nyert a páholyokban egy türelmetlen, a progressziót a magyar közjogi hagyománnyal össze nem egyeztethetőnek tartó irányzat. A páholyokban egyre nagyobb befolyást szerző, Jászi Oszkár nevével fémjelezhető radikális irányzat pártolta az 1908-ban létrejött Galilei-kört,⁶³ amelyben 1917-re egyértelműen a két évvel későbbi Tanácsköztársaság⁶⁴ szinte kizárólag zsidó származású vezetői váltak hangadókká. A radikális és szélsőbaloldali irányzatok jelenléte, azok egyes páholyok általi támogatása diszkreditálta a teljes honi szabadkőművességet. A szabadkőművesség önmeghatározása szerint „az a férfiakból álló testvéri szövetség, amelynek célja tagjainak morális és spirituális tökéletesítéses ezúton az egyetemes emberiség erkölcsi és szellemi fejlődésének elősegítése a közös cselekvés útján, a szeretet szolgálatában, valamint a rászorulókat támogatása.”

[...] A maszonéria hivatalos célja tehát egyrészt személyre szabott – öntökéletesítés –, másrészt egyetemes, kozmopolita célú, az egész emberiséget kívánja formálni. Az EX öndefiníciója szerint olyan szervezet, melynek elsődlegesen nemzetpolitikai célja volt: az ország integritásának helyreállításán dolgozni. A cél tehát nemzeti, ha úgy tetszik, nacionalista. A cél elérésének

---

⁶³ A Galilei-kör történetéről részletesen lásd: CSUNDERLIK Péter, *Radikálisok, ateisták, szabadgondolkodók. A Galilei Kör története (1908–1919)*, Budapest, Napvilág Kiadó, 2017.

⁶⁴ A magyarországi tanácsköztársaság történetéről lásd: HATOS Pál, *Rosszifúk világforradalma. Az 1919-es magyarországi tanácsköztársaság története*, Budapest, Jaffa Kiadó, 2021.

eszköze a kereszténynemzeti elit uralmi pozíciójának biztosítása. (Természetesen itt is kizárólag férfiak alkották a tagságot.)

A szabadkőművesség különféle hagyományrendszerekből (Ó- és Újszövetség, kabbala, a hellenisztikus eredetű hermetika-alkímia, a középkor templomépítőinek céhes terminológiája, rózsakeresztesség, a templomos lovagrendi hagyomány) kompilált gazdag szimbólumrendszerrel dolgozik, melyek mélyebb értelmének megértése, az abban való elmélyedés az egyik eszköze az öntökéletesítésnek. Az EX esetén nincs ismeretünk egy mélyebb jelentéstartamú szimbólumrendszer létéről, céljai miatt erre valószínűleg nem is volt szüksége. (Pröhle Vilmos szerepét ismerve azért nem kizárt, hogy használtak hasonlót. Az EX-ben Pröhle egyfajta keretet láthatott, melyben egy újfajta spiritualitás, vallásrendszer ébredhet fel, bár ennek célja inkább nemzeti-társadalmi szinten mozgott: a nemzet egységesítésének szolgálatában állott az új vallás ideája, nem szellemispirituális tökéletesedést célt.)

A maszonéria egyik kifelé irányuló, látható tevékenységi köre a jótékonykodás. Az EX ez irányú cselekvési köréről nincs tudomásunk, ámbar az elszakított területek magyarjainak, nagyszámú menekült tisztviselőjének minden bizonnyal segített a elhelyezkedésben. Az elszakított területek magyarságának tagjai természetesen az irredenta ügy legelkötelezettebb hívei voltak, ilyenformán általában megbízhatóaknak is minősültek. (A karitatív tevékenység egy szervezetnél az erkölcsi megfontolásokon túl, a jó

lelkiismeret biztosítása mellett kiváló propaganda eszközként is funkcionálhat.)

Lássuk a két szervezet közti, inkább csak felületi hasonlóságokat. Mindkét esetben működött, működik a szertartásosság. A maszonéria két évszázados múltú, komplikált és szerteágazó rítusrendszerével persze az EX nem versenyezhetett, ráadásul a források szerint inkább csak a kezdeti időszakban adtak sokat a titokzatoskodó ceremóniákra. Létezett beavatás is szövetségnél, bár a jelek szerint ez inkább egy – a kezdetekben teátrális formák közt végbemenő – eskütételre korlátozódott. Nincs szó a szabadkőműveség több, legalább háromfokozatú (inas, legény, mester) iniciációs rendszeréről, amelynek célja nemcsak az exkluzivitás formai megteremtése, hanem a testvérek tökéletesedési szintjének, vagy legalábbis hierarchikus elhelyezkedésének jelölése.

Felületi hasonlóság, hogy a beavatottak mindkét szervezetnél egyaránt a „testvér” minősítést használták egymás között, valamint a konspirációs kézjelzések megléte. Az új tagok mind az EX-nél, mind a maszonéria esetén meghívással, kezesek jóállásával kerültek beszerzésre, direkt jelentkezés nem volt.”⁶⁵

Láthatjuk tehát, hogy míg a szabadkőműveség alapvetően spekulatív-kontemplatív, a tagok lelki-erkölcsi fejlődését, jobbá válását, illetve a jótékonykodást, az emberiség és a világ általános jobbá tételét tűzi ki céljául, és nemzetközi, nemzetek felett álló mozgalom, melynek

---

⁶⁵ FODOR, i. m. 131–132

legtöbb irányzata az aktuálpolizálástól lehetőleg távol tartja magát, addig az önmagát annak nacionalista, „fehér” és sajátosan magyar megfelelőjeként meghatározó Etelközi Szövetség nagyon is gyakorlati, politikai célokat kitűző és azok eléréséért ténylegesen tevékenykedő, egyúttal pedig szigorúan nemzeti keretek között gondolkodó titkos társaság volt. Míg a szabadkőművesség számára az ezoterikus külsőségek, rítusok és szimbólumok egyfajta filozofikus irányultság megtestesítői, és mélyebb, igen összetett és többféleképpen is értelmezhető, irányzatonként is eltérő jelentéssel bírnak, addig úgy tűnik, az Etelközi Szövetségben mindezek a kellékek leginkább valóban csak külsőségekként szolgáltak a gyakorlati, politikai célok megjelenítésére és megideologizálására. Továbbá míg a szabadkőművesség lényegénél fogva toleráns mozgalom, addig az Etelközi Szövetség célkitűzései között kifejezetten az intoleráns nacionalizmusra utaló jegyeket találhatunk. Hiszen a trianoni békediktátum által elcsatolt területek részleges vagy teljes visszaszerzése, az országot ért történelmi igazságtalanságok teljesen jogos revíziója és a magyar nemzet általános felemelése mellett a szervezet alapszabálya egyik fő célként tűzte ki a magyarság ellenségének, hazafiatlannak és nemzetietlennek gondolt zsidóság kizorítását a politikai, gazdasági és kulturális életből. Miként arra Ungváry Krisztián is felhívja a figyelmet, a Horthy-korszak jobboldali politizáló titkos szervezetei, élükön az Etelközi Szövetséggel az úgynevezett bürokratikus antiszemizmus fő fórumai voltak a korszak jobboldali és

radikális jobboldali politikusai, katonatisztjei és közigazgatási tisztviselői számára.⁶⁶

---

⁶⁶ UNGVÁRY Krisztián, *A Horthy-rendszer mérlege. Diszkrimináció, szociálpolitika és antiszemitizmus Magyarországon 1914–1944*, Pécs, Jelenkor Kiadó–Országos Széchenyi Könyvtár, 2012, 97–100.

Mellékkormány, árnyékkormány, másik államhatalom? – A nacionalista titkos társaság és a politika

Mint az a korábbiakból már kiderült, az 1920-as években, különösen Horthy Miklós kormányzóvá választása után az EX kapcsolatrendszerén keresztül valóban jelentős hatást gyakorolt a politikai életre, mivel tagjai voltak a korszak jelentős politikai és katonai vezetői. A Vezéri Tanács az ország sorsát érintő fontos kérdéseket megtárgyalta, ha döntést közvetlenül talán nem is hozott országos ügyekben. Bár a szervezet ülésein feltehetőleg születtek közvetett politikai döntések is, vagy legalábbis magas rangú közhivatalnok tagjain keresztül tényleges befolyást gyakorolt azokra, alapvetően inkább politizáló, de spekulatív szellemiségű titkos társaságként írható le, mivel bár erősen hirdették a cselekvő irredentizmus eszmeiségét, ez a források tanúsága alapján leginkább kimerült a gyűlések alkalmával lefolytatott vitákban, a verbális politizálásban.

Az EX tagjai ugyanis többnyire nem a taggá avatás által tettek szert befolyásra, hanem éppen fordítva, sokkal inkább bizonyos szintű befolyással már rendelkező, megbízhatónak, a fennálló jobboldali politikai rendszerhez hűnek tartott embereket igyekeztek a tagok közé beszervezni, bár miként az minden ember alkotta organizáció esetében lenni szokott, az itt kialakított

személyes kapcsolatok éppenséggel nem feltétlenül hátráltatták valakinek a további karrierjét sem.⁶⁷

A Vezéri Tanács névsoráról elsősorban Zadravecz emlékiratának köszönhetően van tudomásunk: az 1920-as években a VT tagja volt az alapító Pröhle Vilmos professzor, Gömbös Gyula, maga Zadravecz István, gróf Ráday Gedeon, egy ideig belügyminiszter, Sréter István tábornok, egy ideig honvédelmi miniszter, báró dr. Perényi Zsigmond, valamint később a VT tagja lett Siménfalvy Tihamér tábornok és gróf Bánffy Miklós külügyminiszter is.⁶⁸ Az Etelközi Szövetség élén elvileg egy fővezér állott volna, és a soha be nem töltött fővezéri székét a vezetőségi tagok egyértelműen Horthy Miklós kormányzónak szánták, aki azonban ezt nem fogadta el, ám a tagok többsége ettől függetlenül őt tekintette a szervezet valódi vezetőjének.⁶⁹ Erről többek között Prónay Pál, Shvoy Kálmán és Zadravecz István is több helyen beszámol a visszaemlékezéseiben.⁷⁰ A kormányzó tehát – a róla elterjedt legendákkal, illetve a marxista történetírás és az 1945 után keletkezett források által igen gyakran hangoztatott állításokkal ellentétben – pragmatikus, kissé földhözragadt politikusként valószínűleg nem volt tagja egy jobboldali titkos társaságnak, így az Ezelközi Szövetségnek sem. Mindazonáltal, mivel bizalmasai és a korszak befolyásos politikusai közül sokan tagok voltak, így akaratát és befolyását e társaságokban is tudta

---

⁶⁷ FODOR, i. m. 132.

⁶⁸ ZADRAVECZ, i. m. 132.

⁶⁹ UNGÁVRY, i. m. 99.

⁷⁰ Vö. PRÓNAY, i. m. passim.; SHVOY, i. m. passim.; ZADRAVECZ, i. m. 130–132.

érvényesíteni, és időnként képes volt a kormányközeli köröben is fel-feléledő politikai radikalizmus ellensúlyaként is hatni.⁷¹ A „láthatatlan”, hivatalosan a társaságba soha be nem lépett fővezér helyett az operatív ügyeket a vezérintéző névre hallgató tisztségviselő intézte, ő volt tehát a titkos társaság tényleges, de facto vezetője, a tisztséget pedig az 1920-as években – fél év kivételével, mikor Gömbös Gyula is vállalkozott a pozíció betöltésére, és a rá jellemző lendülettel jelentős átszervezésekbe is fogott volna⁷² – báró Feilitzsch Berthold, a Horthy-korszak befolyásos háttérpolitikusa töltötte be.⁷³

Ami azonban a szervezet tényleges irányítását illeti, a társaság informális vezetője az 1920-as évtől kezdve egészen 1936-ban bekövetkezett haláláig lényegében végig Gömbös Gyula későbbi honvédelmi miniszter, majd miniszterelnök volt.⁷⁴ Gömbös az 1920-as évek első felében mind a MOVE-hez, mind az ÉME-hez kötődő radikális jobboldali, a fegyverkezési korlátozások kijátszásán fáradozó hadsereggel⁷⁵ is szoros kapcsolatban álló paramilitáris alakulatok szervezésében és egyéb, titkos és féltitkos jobboldali szervezetekben is vezető szerepet játszott, noha hivatalos pozíciót a MOVE elnökségén kívül jellemzően nem viselt.⁷⁶ Arra is számos

---

⁷¹ UNGVÁRY, i. m. 97–100.

⁷² ZADRAVECZ, i. m. passim.

⁷³ Uo. 133.

⁷⁴ GERGELY Jenő, *Gömbös Gyula. Politikai pályakép*, Budapest, Vince Kiadó, 2001, 208.; valamint SHVOY, i. m. 74.

⁷⁵ Vö. PATAKI Ferenc, *Az ellenforradalom hadserege 1919–1921*, Budapest, Zrínyi Kiadó, 1973.

⁷⁶ VONYÓ József, *Gömbös Gyula*, Budapest, Napvilág Kiadó, 100–101.

jel mutat, hogy Gömbös nem csupán a radikális jobboldali szervezetek informális vezetője volt, de tudhatott a különböző paramilitáris alakulatok által eltervezett és végrehajtott, jórészt antiszemita indíttatású bűncselekményekről, és adott esetben támogatta is azokat,⁷⁷ az Etelközi Szövetség pedig a magyar jobboldali mozgalmak irányító szerveként működött.⁷⁸ 1923 után a kormánypártból kilépő fajvédő frakciót, majd a Magyar Nemzeti Függetlenségi (Fajvédő) Pártot megalapító Gömbös igen szoros kapcsolatot ápolt az ugyancsak prominens EX-tag Héjjas Ivánnal⁷⁹ és az Ébredő Magyarok Egyesülete alföldi fiókszervezeteivel, 1924 novemberétől pedig a Fajvédő Párt vidéki gyűléseit az ÉME helyi szervezetei koordinálták. Mindebből kifolyólag kevésbé tűnik valószínűnek, hogy Gömbös ne tudott volna az 1920-as években az ÉME tagjaihoz és Héjjas Iván főhadnagy paramilitáris csoportjaihoz köthető elkövetett erőszakos bűncselekményekről.⁸⁰ Miként arra Fodor Miklós Zoltán is felhívja a figyelmet, a MOVE vezető tisztségviselői, többek között Gömbös Gyula, Zsilinszky Endre, majd később Marton Béla és Szeder János, illetve az ÉME vezetői, Prónay Pál, Héjjas Iván, Szmrecsányi György, Eckhardt Tibor vagy Pálóczi Horváth István egyúttal mindannyian EX-tagok is voltak.⁸¹

---

⁷⁷ VONYÓ, i. m. 101.

⁷⁸ Erről Zadravecz István is ír emlékiratában: ZADRAVECZ, i. m. 148–149.

⁷⁹ Héjjas Iván főhadnagy életrajzáról lásd bővebben: BODÓ Béla, *Héjjas Iván. Egy ellenforradalmár élete*, 2000, 2010/10.

⁸⁰ VONYÓ József, *Gömbös Gyula és a hatalom. Egy politikussá lett katonatiszt*, Pécs, Kairosz Kiadó, 2013, 169–170.

⁸¹ FODOR, i. m. 133.

Az 1920-as évek elején az Etelközi Szövetség úgynevezett testvéri szerződést kötött, és lényegében fuzionált a fővárosi politikában kulcsszerepet játszó, nyílt egyesületként is működő Egyesült Keresztény Liga nevű szervezettel, melynek Wolff Károly, a főudvarnagyi bíróság elnöke, a kormánypárttal és a miniszterelnökkel egyébként jó kapcsolatokat ápoló, tekintélyes budapesti keresztényszocialista politikus volt a vezetője.⁸² Zadraveczi így ír a két szervezet fúziójáról:

„A legnagyobb vívmány, mit még 1920-ban értünk el, volt egyes irredenta egyletekne a bevonása a mienkbe. Így olvadhattak az EXbe a felsővidéki „Honfoglalók”. Ugyanakkor bizonyos szerződésre léptünk a Wolff-féle szervezettel, az „Egyesült Keresztény Ligával”. Wolff Károly szervezete szintén titkos szervezetként a budapesti városi politikában játszott nagy szerepet. Kifelé az országhoz tagszámában hátrább volt a mienknél. Szerződésünk értelmében egymásnak útjait nem kereszteztük; egymás embereit nem háborgatjuk, mert egyenlő testvér, bármelyik szervezetnél is van; közösen segítjük egymást a szervezeti vagy testvéri érdekekben; és a testvérszervezetek öt-öt testvér delegálnak, kik azután belátásuk szerint összejöveteleket, megbeszéléseket tartanak, hogy rajtuk keresztül összhangban haladjon a két szövetség.

Az EX delegáltjai voltak: Gömbös, Toókos, Rátz Jenő, Zadraveczi, Than. A Wolff-szövetségé pedig Wolff,

---

⁸² Uo.

Bársony János, Bieber Gyula, Nádosy Imre és dr. Benárd Ágost. Azonban a delegációk száma és személye változhatott és gyakran változott is, egyes felmerült kérdések szerint. Összejöveteleink esetről esetre meghatározott időben, más és más testvér lakásán történek. Mondhatom, hogy a két testvérszövetség közt soha torzsalkodás elő nem fordult és példás, viszonylagos szeretet élt közöttünk. Nem sok idő kellett hozzá, hogy belássam, miszerint a Wolffék szövetsége súlyosabb, értékesebb az EXnél, dacára, hogy számban jóval hátramaradt. Rájöttünk arra, hogy vannak egyesek, kik mind a két szövetségben esküdtek, például Prohászka püspök.”⁸³

Prónay Pál továbbá emlékirataiban megjegyzi, hogy Bethlen István miniszterelnök az Etelközi Szövetségnek csupán kültagja volt oly módon, hogy eredetileg a Wolff Károly-féle titkos egyesületben volt tag, ám politikai pozíciójánál fogva az EX-re is igen nagy befolyást gyakorolt.⁸⁴

Fodor Miklós Zoltán tanulmánya úgy ítéli meg, valószínűleg helytálló módon, hogy az Etelközi Szövetség elsősorban a vidéki Magyarországon tudott tagjai révén jelentős politikai befolyást kiépíteni a közigazgatási tisztviselők és a fegyveres testületek dolgozói között, míg a fővárosban elsősorban a vele lényegében egyesülő, ám bizonyos fokú önállóságát mégis megőrző Egyesült

---

⁸³ ZADRAVECZ, i. m. 133.

⁸⁴ NEMES Dezső, *Az ellenforradalom története Magyarországon 1919–1921*, Budapest, Akadémiai Kiadó, 1967, 160.

Keresztény Ligán keresztül terjesztette ki befolyását.⁸⁵ Kerepeszki Róbert a Vitézi Rendről szóló monográfiájában ugyancsak kiemeli az Etelközi Szövetség politikai befolyását, rámutatva arra, hogy igen nagy átfedések voltak megfigyelhetők a titkos társaság tagsága, a politikai és katonai elit, a valamint a Vitézi Rend, a Horthy-korszak sajátosan magyar, állami alapítású és tagjainak bizonyos előjogokat biztosító, a hadsereggel is ilyen szoros kapcsolatban álló lovagrendje között. A Vitézi Rend vezetőségi tagjai, törzskapitányai közé tartoztak ugyanis az EX Vezéri Tanácsában helyet foglaló olyan honvéd főtisztok, mint Siménfaly Tihamér, Bánó Kálmán, Sréter István, Magasházy László vagy Toókos Gyula, akinek egyébként a Vitézi Rend ceremóniális külsőségeinek kidolgozásában is fontos szerepe volt, így az EX és a Vitézi Rend rituáléinak esetleges hasonlóságai aligha tudhatók be a véletlennek.⁸⁶

Zadravec István ugyanakkor emlékiratában, mi tagadás, nem kevés kiábrándultsággal az EX politikai befolyásszerzési kísérleteiről az alábbiakat írja:

„Az alapszabályok értelmében az EX arra törekedett, hogy tagjaival töltsen be a hatalmi helyeket, s ugyancsak az eskü szellemében minden testvérnek ügye-baja, érdeke meleg párfogásra és segítségre tarthatott igényt.

---

⁸⁵ FODOR, i. m. 134.

⁸⁶ KEREPESZKI Róbert, *A Vitézi Rend, 1920–1945*, Máriabesenyő, Attraktor Kiadó, 2013, 65–67.

És bár természetes, sőt szükséges intézkedés a nagy célok érdekében, de éppen a pontnál süllyedt legmélyebbre az EX, s lett belőle elhelyező iroda vagy üldöző, bosszuló társaság.

Balkezessége és tragédiája különösen abból származott, hogy nem nevelt testvéreket a hivatalokba, hanem fönt, a magas helyeket törekedett beszervezni. E visszás módszer hozta magával azt az elégedetlenséget és csalódást, amelyről fentebb szóltam. Amint feltűnt egy új név, csillag a magasságokban, pláne a miniszteri székben, uccu neki! mindjárt küldtek hozzá „beszervezőket”. És az ilyen magas helyről beszervezetteket mindjárt vezető helyekre tették. Szerencse, hogy csak hét vezéri szék volt – s az is betöltve. Azért mégis találtak rá módot, hogy Bánffy külügyminiszterből a beszervezés után rögtön vzer lehessen a lemondott és minden nyilvánosságtól, még EXből is elvonult Sréter miniszter helyébe. Ez a módszer rendkívül sokat ártott az EXnek, és hovatovább politizálgató emberek ugródeszksjává tette. Hiába szónkoltam erről a VT-ben, csak így haladt a dolog tovább.”⁸⁷

Az EX tehát eredetileg valóban befolyásos és befolyásszerzésre törekvő, komoly, elsősorban jobboldali politikai célokat kitűző, a politikai, katonai, gazdasági és közigazgatási elit tagjait tömörítő titkos társaságnak indult, azonban megalakulását követően pár éven belül kisszerű, Nietzschevel szólva túlságosan is emberi

---

⁸⁷ ZADRAVECZ, i. m. 136–137.

érdekképviseleti és érdekérvényesítő szervezetté vált, amelyen keresztül az egyes tagok és érdekcsoportok elsősorban a saját személyes ambícióikat próbálták meg elérni. Egyre jellemzőbbé vált tehát a társaságon belül a politikai széthúzás, egységét gyengítették a politikai és vallásfelekezeti ellentétek, a keresztény-nemzeti eszméknél és céloknál pedig igen sok embernek fontosabbá vált, hogy kapcsolati tőkéjét kihasználva általa megfelelőnek vélt, jól jövedelmező közzolgálati pozícióhoz jusson. Zadaveczen egyúttal a maga elfogultságaival együtt emlékiratában arra is felhívja a figyelmet, hogy a széthúzás és az egyéni politikai ambíciók mellett az egyre intoleránsabb és kérlelhetetlenebb antiszemitizmus is jellemezni kezdte a titkos társaságot, és az a konzervatív jobboldal mellett egyre inkább a radikális jobboldal fórumává vált, és igen szoros átfedéseket mutatott a Gömbös Gyula vezette Fajvédő Párttal. Az 1927-es évet illetően a tábori püspök így ír az EX-ről, elsősorban Majthényi Miklós volt kecskeméti polgármester és Gálóczy Árpád tevékenységét kritizálva:

„Gálóczy EXe és Majthényi fajvédelmi je a legradikálisabb antiszemitizmus jegyében halad. Majthényi sémája az emberiség osztályozására: a. b. = abszolút megbízható, m = megbízható, j = jó, ó. k. = óvatosan kezelendő, l. zs. = liberális zsidó, [felfelé fordított, körvonalas háromszög] = gyanús, hogy zsidó eredetű, [lefelé fordított, körvonalas háromszög] = felesége részéről gyanús, hogy zsidó eredetű, [lefelé fordított, fekete háromszög] = felesége zsidó

eredetű, [körvonalas Dávid-csillag] = zsidó, [fekete Dávid-csillag] = veszedelmes zsidó, [körvonalas ötágú csillag] = kommunista, [fekete ötágú csillag] = veszedelmes kommunista, [három, háromszöget formázó pont] = szabadkőműves.”⁸⁸

Az egyik fordulópontot az EX életében kétségtelenül Gömbös Gyula és fajvédő képviselő társai 1923 végi ellenzékbe vonulása jelentette. Zdravec István, az elfogult, mégis sok szempontból autentikus tanú a kisszerű politikai játszmákról és Gömbös, a későbbi miniszterelnök politikai tevékenységéről ekként ír:

„Sajnos, az Ex nagyon rövid idő alatt politizáló társasággá lett, sőt a politikusok játékszerévé. Miután semmiféle cselekvő irredenta nem ment (aminek legelsősorban hazánk mostoha helyzete, hadseregének szigorú ellenőrzése, no meg sorsa vezetőinek őszinte törekvése szigorúan a trianoni békediktátatás szellemében rendezkedni – volt az oka), az EX úgy vélte az irredentát szolgálni, hogy célul tűzte ki kézbe venni a kormányzatot. Ez azonban csak annyiban sikerült, hogy néhány minisztert szállított (Teleki, Bethlen, Ráday, Sréter, Rakovszky) vagy beszervezett (Bánffy, Benárd). És amikor képviselőválasztások voltak, egész erejével azon dolgozott, hogy minél több testvér választassék be. Amikor az 1922. évi választásokon Gömbös volt a választási diktátor, ez nagyon szépen és tervszerűen sikerült, és vagy hetven

---

⁸⁸ Uo. 150.

testvér (mind a két szövetségből) jött be a parlamentbe. Ezekből lettek azután államtitkárok is (Koszó, Than, Sztranyauszky stb.). E nagyszámú képviselő testvérek azután külön és közös toborzásokra is jöttek össze. E szép terv, a testvérképviselők egységes munkája, gyorsan csődöt mondott, mert ahányan voltak, annyi felé húztak a politikában. Más-más párt és egyéni célok, ambíciók szerteforgácsolták őket. De leginkább az volt a robbantási bombájuk, aki összetoborzójuk: Gömbös Gyula mérhetetlen és soha nem titkolt politikai ambícióit is az EXen keresztül akarta elérni. Horthy, Bethlent sok ideig terrorizálta azzal, hogy az EX végtelenül hatalmas és félelmetes erő – mely teljes egészében az ő kezében van. Emiatt Bethlen sokszor tárgyalt Gömbössel, sőt pénzeket is folyósított, de ugyanakkor erősen dolgozott az EX fölborításán vagy legalábbis meggyengítésén. Kiparancsolta belőle a katonaságot, ami miatt nagyon megingatta; majd a vezető existákat (Eckhardt, Zsilinszky, Gömbös, Prónay, Hir, Héjjas stb.) egyenként morzsolta le; az új választásokon természetesen kibuktatta a testvéreket, miáltal az EX politikai mumusát egészen megpukkasztotta!...”⁸⁹

Bethlen István miniszterelnök tehát a fajvédő frakció és a kormánypárt szakítása után az Etelközi Szövetséget, amelynek maga is tagja volt, legalábbis annak radikális jobboldali szárnyát a konszolidáció jegyében fokozatosan és eredményesen háttérbe szorította, erre pedig a

---

⁸⁹ Uo. 140–141.

későbbiekben még bővebben kitérünk. Annyi mindenesetre elmondható, hogy a róla igen elterjedt legendákkal ellentétben összességében tehát elmondhatjuk, hogy az Etelközi Szövetség nagyon is létező politikai befolyása mellett vagy ellenére sem volt tehát sem volt tehát az ország titkos árnyékkormánya, pusztán olyan létező és tevékeny politikai szervezet volt, amelyeket az adott történelmi helyzet hívott életre, és az ilyen szervezetekre jellemző összes hibával, emberi gyarlósággal és korlátokkal együtt működött. Nem volt a létező mellett „másik”, a nyíltan működő kormánytól eltérő célokat megfogalmazó, vagy azt megdönteni kívánó, ám legitimitással nem bíró hatalmi szerv sem, még ha egyes tagjai elégedetlenkedtek és időnként szembekerültek is a Bethlen-kormánnyal. Csupán politikusok, katonai vezetők és közigazgatási tisztviselők, lényegében a Horthy-korszak elitjének erősen jobboldali társasága, ezzel együtt heterogén, a radikalizmust és a konzervativizmust, a kormányzóhúiséget vagy szabad királyválasztó álláspontot és a legitimizmust, valamint a katolicizmust és a protestantizmust egyaránt reprezentáló, és ennek köszönhetően szükségszerűen megosztott, exkluzív politikai egyesület volt. Tagjai között voltak kormánytagok, kormánypárti és a mindenkori kormánypárt jobboldali ellenzékét alkotó politikusok és közéleti szereplők, működését azonban a kormány és az államfő könnyedén tudták ellenőrizni, a titkos társaságból kiinduló, esetleges radikális politikai törekvéseket pedig képesek voltak kontroll alatt tartani.

Az EX katonai testvérszervezete – a Kettőskereszt Vérszövetség

Az Etelközi Szövetség mellett az 1920-as évek Magyarországnak befolyásos titkos szervezete volt a Kettőskereszt Vérszövetség (rövidítve többnyire: KKV vagy KKV Sz) nevű titkos katonai társaság, melyet az EX története kapcsán ugyancsak szerencsés részletesebben bemutatnunk. A KKV Sz ugyanis nem volt nem volt más, mint az EX katonai szárnya, militáns al- vagy testvérszervezete, vagy legalábbis a politizáló titkos társaság alárendeltségébe tartozó titkos katonai alakulat. A két szervezet közötti pontos viszony persze máig nem egészen tisztázott, az azonban bizonyos, már csak a KKV Sz-t irányító katonatisztek EX-tagsága okán is, hogy igen szoros viszony és együttműködés állt fenn a két formáció között. Ha lehet hinni a forrásoknak, úgy a KKV Sz ugyancsak 1919-ben jött létre az ellenforradalom rendszer védelmére, a kommunisták és más baloldali politikai erők elleni harcra, valamint az irredentizmus céljaira (a trianoni békediktátum ratifikációja után előtérbe kerültek az esetleges területvisszaszerző hadműveletek tervei) jelentős személyi átfedésekkel a Nemzeti Hadsereg titkosszolgálati jellegű szerveivel és a tiszti különítményeivel, alapítói pedig az úgynevezett tizenkét kapitány,⁹⁰ a Horthy Miklós körül szerveződő jobboldali katonai erők első parancsnokai voltak.

---

⁹⁰ A „tizenkét kapitány” néven ismertté vált katonatisztek állítólagos névsora a következő: Gömbös Gyula, Görgey József, Görgey György, Hardy Kálmán, Igmándy-Hegyessy Géza, Keresztes-Fischer Lajos, Koós Miklós, Kozma Miklós,

A KKVS parancsnoka minden kétséget kizáróan Siménfalvy Tihamér tábornok, az EX vezéri tanácsának tagja, a Székely Hadosztály egykori vezérkari főnöke, az első világháború többszörösen kitüntetett hőse, az ellenforradalom idején a Fővezérség titkosszolgálati tevékenységet ellátó, II/b osztálya belső szervezeti alosztályának vezetője volt, aki az osztrák és a német nacionalista mozgalmakkal is kapcsolatot tartott,⁹¹ továbbá vezető szerepet töltöttek be benne a fehérterror olyan szereplői, egyúttal ugyancsak EX-tagok, mint Héjjas Iván vagy Prónay Pál. A vezetők közt volt továbbá a későbbi miniszterelnök, Gömbös Gyula, Endre László főszolgabíró és főispán, későbbi belügyi államtitkár és háborús bűnös,⁹² a már sokat emlegetett Zadravecz István, valamint Görgey György ezredes, Csörgey (korábban Uhlig) Károly tábornok, vagy éppen Horthy István tábornok, a kormányzó testvére. A KKVSz vezetői tehát mind befolyásos EX-tagok voltak, a titkos társaság katonailag szervezett egységeinek tagjait szigorú eskü

Magasházy László, Marton Béla, Toókos Gyula, Vetter Antal. Vö. KOVÁCS Tamás, *Az ellenforradalmi rendszer politikai rendészetének genezise, 1919–1921*, Múltunk, 2009/2, 64–92, 75.

⁹¹ Vö. HU-MNL-OL-K 64-1921-41-221. Külügyminisztérium – Politikai Osztály rezervált iratai – Jelentés a német ORKA és Orgesch irredenta szervezetekkel való tárgyalásról, 1921.

⁹² Endre László főszolgabíró, főispán, később belügyi államtitkár saját bevallása szerint is tagja volt az ÉME-nek, a MOVE-nak, az EX-nek és a KKVSz-nek is, noha vezető szerepét a radikális jobboldali szervezetekben népbírói büntetőperében tagadta. Vö. *Az Endre-Baky-Jaross-per*, forráskiad KARSAI László, MOLNÁR Judit, Budapest, Cserépfalvi Kiadó, 1994, 25. Endre László pályájáról részletesebben lásd: VÁGI Zoltán, *Endre László. Fajvédelem és antiszemizmus a közigazgatási gyakorlatban 1919–1944*, in *Tanulmányok a Holokausztról II.*, szerk. Randolph L. BRAHAM, Budapest, Balassi Kiadó, 2002, 81–154.

kötötte, legális fedőszerve egy ideig a Nemzeti Múltunk Kulturális Egyesület volt, titkos gyűléseit pedig eleinte a Prónay-különítmény által használt Nádor laktanyában tartotta, a tagjai pedig elsősorban csendőr- és katonatisztek, rendőrök, közigazgatási tisztviselők és földbirtokosok, egyébként egytől egyig katonai múlttal rendelkező, a rendszer számára megbízható, jobboldali meggyőződésű emberek voltak.⁹³

A KKV Sz neve felmerült olyan súlyos, antiszemita indíttatású bűnesetek mögött is, mint a szerencsésen leleplezett és megghiúsult, 1922-es jászkarajenői merényletterv,⁹⁴ a nyolc halálos áldozatot követelő 1922. április 2-ai erzsébetvárosi bombamerénylet⁹⁵ vagy az 1923. december 26-ai csongrádi bombamerénylet.⁹⁶ Mindhárom cselekményt a Héjjas Iván és Prónay Pál különítményeihez tartozó, radikális jobboldali, irreguláris katonák tervezték és követték el, az erzsébetvárosi bombamerénylet nyomán lezajlott büntetőper iratai pedig a KKV Sz történetének is fontos forrását képezik, ugyanis gróf Csáky Károly honvédelmi miniszter, ugyancsak az EX befolyásos

---

⁹³ UNGVÁRY, i. m.

⁹⁴ Bővebben lásd: *Konzolidáció kézigránáttal? Az Ébredő Magyarok Egyesületének antiszemita indíttatású jászkarajenői merényletterve, 1922*, forráskiad. KÁNTÁS Balázs, Budapest, OSZK Magyar Elektronikus Könyvtár, 2020. <http://mek.oszk.hu/21500/21525/>

⁹⁵ Bővebben lásd: *A bombaper. A Horthy-korszak első éveinek egyik legnagyobb büntetőpere és politikai kontextusa, 1922–1926*, forráskiad. KÁNTÁS Balázs, Budapest, OSZK Magyar Elektronikus Könyvtár, 2021. <https://mek.oszk.hu/21700/21710/>

⁹⁶ Bővebben lásd: *A csongrádi bombamerénylet. Sajtó- és egyéb források a Horthy-korszak egyik antiszemita terrorcselekményének kontextusához, 1923–1924*, forráskiad. KÁNTÁS Balázs, Budapest, OSZK Magyar Elektronikus Könyvtár, 2020. <https://mek.oszk.hu/21300/21361/>

tagjának tanúvallomása szerint a KKVSz a tanácsköztársaság összeomlása utáni polgárháborús időszakban a fővárosban és vidéken tevékenykedő, jobboldali paramilitáris szervezetek egységes katonai irányítás alá vonása céljából jött létre 1919–1920 tájékán, mint afféle koordinációs csúcsszerv. A honvédelmi miniszter e tanúvallomásában tehát elismerte, hogy a KKVSz ebben az értelemben titkos katonai alakulat, állami szervezet volt, még ha a kormány alacsonyabb szinten az egyes jobboldali milíciák személyi összetételébe nem is szólt bele, illetve bizonyos tagok saját indíttatásból követtek is el törvénytelen cselekményeket.⁹⁷

Ujszászy István tábornok, a katonai titkosszolgálat későbbi vezetőjének az ÁVH fogságában, 1948-ban írott feljegyzéseiben hasonló információk olvashatók. Ezek szerint az 1920-as években a hadseregen belül titokban működött egy elsősorban irredenta indíttatású, külföldi szabotázs- és diverzánsakciókat kidolgozó és kivitelező csoport, melynek vezetője ugyancsak Siménfalvy ezredes, majd annak 1929-es halála után Papp Dezső alezredes volt. 1936-ban e szervből nőtt ki a Honvéd Vezérkar 5-ös számú, sajtó- és propagandaosztálya, mely nevével ellentétben nem csupán propagandacélokat szolgált, hanem szabotázs- és diverzánsakciókat is előkészített és végrehajtott.⁹⁸

A marxista történetírás, mint már említettük, igyekezett a Horthy-rendszer valós befolyással bíró jobboldali társadalmi egyesületeinek és titkos

---

⁹⁷ HZ-BFL-VII-5-c-16193/1923. Az elsőfokú főtárgyalás jegyzőkönyve, 457–469.

⁹⁸ UJSZÁSZY, i. m. 356–359.

társaságainak jelentőségét felnagyítani, olykor egyenesen árnyékkormányként beállítva e társaságokat. Nincs ez másként az EX és a KKVSz esetében sem. Az ellenforradalomról szóló monográfiájában Nemes Dezső marxista párttörténész például azt írja, hogy a KKVSz-t a Nemzeti Hadsereg különítményparancsnokai alapították 1919-ben, a szervezet a hadsereg irányítása alatt állt, annak kiegészítő, titkos alakulata volt, középtávú céljai között pedig valóban szerepelt, hogy lázadást robbantson a szomszédos államokhoz csatolt magyarlakta területeken, elsősorban a Felvidéken, ahová a reguláris hadsereg rendcsinálás címén vonult volna be.⁹⁹ Nemes szerint emellett a KKVSz belső kémelhárítással és politikai rendészettel („vörösvédelemmel”), és a kormány által jóváhagyott belföldi terrorcselekmények végrehajtásával is foglalkozott.¹⁰⁰ Bár e megállapításoknak kétségtelenül van valóságalapjuk, a marxista történetírás minden valószínűség szerint a KKVSz jelentőségét is meglehetősen eltúlozza. Az történelmi tény, hogy a KKVSz tagjai követtek el súlyos, antiszemita indíttatású terrorcselekményeket, az már kevésbé valószínű, hogy mindezeket a konszolidációra törekvő Bethlen-kormány vagy a honvédelmi vezetés támogatta vagy jóváhagyta volna.

Egy, a szervezetről Budapest Fővárosi Levéltárában fennmaradt, 1946-os rendőrségi jelentés, mely a KKVSz-szel kapcsolatban az Etelközi Szövetséget is említi, így fogalmaz:

---

⁹⁹ NEMES, i. m. 155–160.

¹⁰⁰ Uo. 16.

„A Szövetség területi szempontból budapesti és vidéki főosztályokra oszlott. Minden főosztálynak vezérmegfigyelői, főmegfigyelői és megfigyelői voltak. Ezek havi jelentésekben számoltak be a körzetükben lejátszódó baloldali megmozdulásokról. Ha bárkiről bármilyen adatra volt szükség, úgy ezek a megfigyelők kötelesek voltak azokat azonnal beszerezni. A tagok politikai meggyőződése a jobboldali antiszemita és antibolsevista karakteren belül nem volt korlátozva. Így tagjai között Horthy-pártiakat, legitimistákat, fajvédőket és nemzetiszocialistákat is lehetett találni.

Céljuk nemcsak a baloldal figyelemmel kísérése volt, hanem a megbízható jobboldali elemek összetartása és felfegyverzése is. Fegyveres terrorkülönítményei leginkább a Nagy-Alföldön dolgoztak.

Antibolsevista célkitűzéseik révén meglehetősen politikai súlyuk volt, ez azonban a Bethlen-éra alatt kezdett eltűnni, mint ahogy az egész Vérszövetség jelentősége is a harmincas években, különösen egyéb korszerű jobboldali megmozdulások miatt, erősen csökkent. Leginkább az Etelközi Szövetség vette át a helyüket.”¹⁰¹

Az idézett – valószínűleg jórészt spekulatív, illetve a szervezet múltbéli szerepét eltúlozni igyekvő, illetve az

---

¹⁰¹ HU-BFL-VI-15-c-205/1945. A Magyar Államrendőrség Budapesti Főkapitányság Államrendészeti Osztálya jelentése a Kettőskereszt Vérszövetség feloszlott egyesület adatai tárgyában Budapest főváros főpolgármesteréhez, Budapest, 1945. december 3.

EX-et és a KKVSz-t nemes egyszerűséggel egybemosó – politikai rendőrségi jelentés szerint Horthy Miklós kormányzó tagsága nem állapítható meg a szervezetben, de befolyását kétségtelenül érvényesítette benne. A KKVSz vezetőségi tagjai között pedig olyan prominens személyeket találunk, mint: Than Károly báró, Kárpáthi Kamilló tábornok, vitéz Jánky Kocsárd tábornok, ifj. Horthy István, Erdélyi Lóránt vármegyei főjegyző, Héjjas Iván, Szigetváry alezredes, Teleki Mihály és Teleki Béla grófok, Vass grófné, dr. Petrányi Rezső, Teleki Tibor gróf, képviselő, Ernst Vilmos főjegyző, Ferentzy Kálmán iskolaigazgató, Hatvany Lajos báró, Helle százados, vitéz Kemény János vármegyei főjegyző, Klebelsberg Kunó, Prónay Pál, Prohászka Ottokár püspök stb.¹⁰² Ebből a – jórészt jobboldali történelmi személyiségeket tömörítő, ám egyúttal véletlenszerűnek is ható – névsorból talán az asszimilálódott zsidó polgárcsaládból származó, horthyizmussal, túlhajtott nacionalizmussal vagy antiszemitizmussal nehezen vádolható Hatvany Lajos báró személye a legmeglepőbb, és mutat rá arra a legjobban, hogy ezt a forrást is alapos kritikával érdemes kezelni.

Noha a KKVSz forrásbázisa szórványos, és a rendelkezésre álló információk a szervezet működéséről ellentmondásosak, Nándori Pál jogtörténész ugyanakkor az I. Sándor jugoszláv király és Barthou francia külügyminiszter elleni marseille-i merénylet¹⁰³

---

¹⁰² Uo.

¹⁰³ 1934. október 9-én Marseille-ben I. Sándor jugoszláv király és Louis Barthou francia külügyminiszter a király franciaországi diplomáciai látogatása

nemzetközi jogi vonatkozásait vizsgáló monográfiájában egyértelműen leírja, hogy a fent említett Siménfalvy-csoport azonos a KKVSz-szel, és ezt levéltári forrásokkal is alátámasztja.¹⁰⁴ Nándori – viszonylag sok forrást idézve – állítja, hogy a KKVSz kezdetektől fogva kormányzati irányítás alatt állt, és nem pusztán önszerveződő titkos társaság, valamiféle bajtársi egyesület, hanem állami szerv, titkos katonai alakulat volt, és a fentebb már ismertetett célok szolgálatában állt.¹⁰⁵ Egy Nándori által idézett külügyminisztériumi irat szerint a szerv katonai parancsnoka valóban Siménfalvy ezredes, politikai vezetője pedig Kánya Kálmán későbbi külügyminiszter volt, a diverziós tevékenység pedig a tervek szerint elsősorban Csehszlovákia, Románia, illetve a Szerb–Horvát–Szlovén Királyság/Jugoszlávia ellen irányult. Egy másik, a külügyminiszter számára készült előterjesztés mély részletekbe menően ecseteli a szomszédos államok

---

alkalmával közös limuzinban utazott. Az autóra hirtelen többször rálöttek, és a merényletben mind a jugoszláv király, mind a francia külügyminiszter életét vesztette. A gyilkosságot horvát usztrasák és macedón terroristák követték el, akiket nagy valószínűséggel Magyarországon, a Zala megyei Jankapusztán képezték ki a magyar katonai titkosszolgálat és Héjjas Iván különítményének tagjai. Vö. SÓREGI Zoltán, *Adalékok a marseille-i merénylet*hez, Archívnet, 2013/4.

https://archivnet.hu/hadtortenet/adalekok_a_marseillei_merenylet_hatterezhez.html

¹⁰⁴ NÁNDORI Pál, *A Marseille-i gyilkosság nemzetközi jogi vonatkozásai*, Budapest, Akadémiai Kiadó, 1972, 24.

¹⁰⁵ HU-MNL-OL-K 64-a-1921-41-187. Feljegyzés az elcsatolt területeken folytatandó diverziós tevékenységről, 1921. Idézi: NÁNDORI, i. m. uo.

területén elkövetendő diverziós, szabotázs- és terrorcselekmények mikéntjét.¹⁰⁶

A KKV Sz, és rajta keresztül titokban a magyar kormány 1920–21 folyamán élénken kereste a kapcsolatot a hasonló német és osztrák paramilitáris szervezetekkel is, és egy grazi tárgyaláson az is felmerült, hogy egy esetleges későbbi háború kitörése esetén a magyar és a német fél közös erővel foglalná el Csehszlovákiát.¹⁰⁷ A tervek persze ekkor még pusztán tervek maradtak, politikai realitásuk 1921 után nemigen volt. Ezzel együtt a világháború vesztes államait sújtó fegyverkezési korlátozások kijátszása is kiemelt célja lehetett a KKV Sz-nek és a hasonló titkos katonai formációknak,¹⁰⁸ hiszen rajtuk keresztül akár több ezer embert lehetett titkos katonai állományba szervezni és kiképezni.¹⁰⁹ Ebben az értelemben a szervezet igen hasonló volt a német Fekete Hadsereghez (Schwarze Reichswehr) és a hozzá köthető, *Freikorps* típusú milíciákhoz is.¹¹⁰ Mindazonáltal azt Nándori monográfiája

---

¹⁰⁶ HU-MNL-OL-K 64-a-1920-41-515. Előterjesztés a külügyminiszter részére az elcsatolt területeken megvalósítandó diverziós és terrorcselekményekről, 1920. Idézi: NÁNDORI, i. m. 24–25; 88.

¹⁰⁷ HU-MNL-OL-K 64-a-1921-41-221. Jelentés a német ORKA és Orgesch irredenta szervezetekkel való tárgyalásról, 1921.; HU-MNL-OL-K 64-a-1921-41-199. Schitler vezérkari alezredes feljegyzése a német és a magyar irredenta szervezetek közötti együttműködés tárgyában, 1921. Idézi: NÁNDORI, i. m. uo.

¹⁰⁸ A magyar hadsereg 1920-as évekbeli titkos felfegyverzésének kísérleteiről lásd többek között ugyancsak Nándori Pál ideológiailag elfogult, de adat-tartalmában nagyon is használható tanulmányát: NÁNDORI Pál, *A hirtenbergi fegyverszállítás*, Hadtörténelmi Közlemények, 1968/4, 636–657.

¹⁰⁹ NÁNDORI, *A Marseille-i gyilkosság nemzetközi jogi vonatkozásai*.

¹¹⁰ A Schwarze Reichswehr (Fekete Hadsereg) a német haderőn belüli titkos szervezet volt, mely az első világháborút elvesztett Németország súlyos

is elismeri, hogy a korabeli titkos katonai alakulatok¹¹¹ forrásbázisa szűkös, így tényleges tevékenységükre inkább csak következtethetünk, mint biztos állításokat tehetünk róla.¹¹² Ugyanakkor el kell ismernünk, hogy Nándori Pál bármennyire is a Kádár-korszak kutatója volt, és a Horthy-korszak kapcsán bármennyire is átpolitizált véleményt fogalmazott meg, az általa hivatkozott levéltári iratok a mai napig léteznek, tartalmuk ellenőrizhető, tehát állításainak adhatunk némi hitelt.

A Kettőskereszt Vérszövetség és az Etelközi Szövetség továbbá igen nagy szerepet játszott egy olyan,

---

fegyverkezési korlátozások alá eső haderejének titkos újrafelfegyverzését tűzte ki célul. Az állami hadsereg, a Reichswehr az 1920-as években hallgatólagosan támogatta a különböző nacionalista milíciák, Freikorpsok működését, és lényegében félhivatalos tartalékos egységekként tekintett rájuk. A német Freikorps szabadsapatok korabeli történetéről lásd bővebben: Nigel H. JONES, *Hitler's Heralds. The Story of the Freikorps, 1918–1923*, Dorset, Barns and Noble, 1995.

¹¹¹ Nándori Pál felsorol még néhány titkos, paramilitáris elvek szerint működő nacionalista társaságot és egyesületet: Árpád Fiai, Árpadosok, Ifjú Gárda, Felvidéki Egyesületek Szövetsége, Délvidéki Szövetség, Mefhosz, EMKE, Turáni Vadászok, Alföldi Vadászok, valamint ide sorolja az egyetemistákat tömörítő Turul Szövetséget és a Leventemozgalmat is. Állítása szerint Gömbös Gyula miniszterelnöksége alatt ezeket a korábban polgári formációkként működő organizációkat a kormány teljes mértékben titkos katonai felügyelet alá helyezte, és a Honvédelmi Minisztérium egy titkos szervezeti egysége irányítása alá vonta. Minden szervezetnek feladata volt, hogy tagjaiban az irredenta szellemet táplálja, és hogy kapcsolatokat teremtsen az elcsatolt területeken hasonló célokkal működő titkos szervezetek vezetőivel. Ennek alátámasztása céljából egy, a Nemzetek Szövetsége Levéltára őrizetében lévő dokumentumra hivatkozik: S. d. N. C. 518.M. 234. VH. Requête du Gouvernement Yougoslave en vertu de l'article paragraphe 2, du Pacte. Communication du Gouvernement Yougoslave, 34–41. 1. Idézi: NÁNDORI, i. m. 88.

¹¹² NÁNDORI, i. m. 88–89.

Horthy-korszak első éveit meghatározó, nemzetpolitikai jelentőségű történelmi eseményben, mint a nyugat-magyarországi felkelés.¹¹³ A nyíltan tevékenykedő, erősen paramilitáris jellegű ÉME és MOVE, illetve a titokban szervezkedő EX és KKVSz működése, főként, ami az irreguláris katonai műveleteket és az egyes paramilitáris egységek tevékenységét illeti, elválaszthatatlan egymástól, még ha az ÉME vagy a MOVE nem is tekinthetők egy az egyben az EX vagy KKVSz fedőszerveinek,¹¹⁴ hiszen pl. Prónay, Héjjas, Gömbös és a KKVSZ különböző katonai vezetői közül többen az EX-ben is vezető tisztségeket töltöttek be. 1921 őszén, a Monarchia felbomlását követően jelentős feszültségeket okozott Ausztria és Magyarország kapcsolatában Burgenland hovatartozásának kérdése. Bár a Párizs környéki békeszerződések a területet végül Ausztriának ítélték, a magyar kormány addig húzta, ameddig csak tudta, végül pedig megtagadta e területek átadását. Az EX-en és az ÉME-n belül szervezkedés indult Prónay, Héjjas, Dániel

---

¹¹³ A nyugat-magyarországi felkelés eseményeiről és tágabb politikai kontextusáról kiváló összefoglalót nyújt Botlik József tanulmánya és monográfiája. Lásd: BOTLIK József, *A nyugat-magyarországi felkelés. 1921. augusztus 28.- október 4.*, Valóság, 2007/3, 24–47, illetve 2007/4, 39–58.; BOTLIK József, *Nyugat-Magyarország sorsa, 1918–1921*, Vasszilvagy, Magyar Nyugat Könyvkiadó, 2012.

¹¹⁴ Janet Kerekes Nemes Dezsőre hivatkozva leegyszerűsítő módon az írja, hogy a KKVSz nem volt más, mint a MOVE titkos katonai szárnya, éppen ezért a MOVE-t tekinti a KKVSz fedőszervének. A két szervezet között persze mind a vezetők, mind a tagság tekintetében volt jelentős átfedés. Vö. Janet KERÉKES, *Álarcosbál a Fehér Keresztben. A zsidó asszimiláció*, Budapest, L'Harmattan Kiadó, 2018, 227.

Sándor¹¹⁵ és más különítményes tisztek vezetésével, melyet a Bethlen-kormány hallgatólagosan támogatott. Bár az egykori tiszti különítményeket formálisan már feloszlatták, 1921-ben még mindig működtek az ÉME Nemzetvédelmi Főosztályának alárendelt nemzetvédelmi osztályok. Ezek lényegében a kormány által továbbra is hallgatólagosan megtűrt, irreguláris katonai/segédrendőri alakulatok voltak, melyeknek a belső rend fenntartásában jutott volna szerep, és a honvédelmi tárcától is kaptak bizonyos mértékű kiképzést és anyagi támogatást is.¹¹⁶ A Bethlen-kormány intenciói ellenére e milicisták tevékeny szerepet vállaltak a nyugat-magyarországi felkelésben is, a Prónay, Héjjas, Hir György és más különítményparancsnokok által szervezett, állítólag mintegy 3000–4000 főnyi,¹¹⁷ Rongyos Gárda névre keresztelt irreguláris katonai alakulat több hullámban bevonult Burgenland területére.

A felkelés 1921. augusztus 28-án kezdődött meg a mai Burgenland és Sopron környékének területén. A felek Ágfalvánál ütköztek meg, ahol Héjjas mintegy 120 embere keveredett tűzharcba az osztrák csendőrökkel. A rongyosok gerillaharcot folytattak az osztrákok ellen, megíúsítva, hogy Ausztria birtokába vegye a neki ítélt

---

¹¹⁵ Dr. Dániel Sándor jogász, ügyvéd, az Ébredő Magyarok Egyesületének vezetőségi tagja, a szervezet félkatonai miliciákat irányító nemzetvédelmi főosztályának vezetője. A korabeli sajtóban mint „az ébredők ügyésze” szerepel igen gyakran, ez az egyesület jogi képviselőjét jelenti.

¹¹⁶ ZINNER Tibor, *Az ébredők fénykora*, 124–126.

¹¹⁷ Más források szerint a nyugat-magyarországi felkelésben ennél jóval kevesebb fő vett részt. G. SOÓS Katalin, *A nyugat-magyarországi kérdés 1918–1919*, Budapest, Akadémiai Kiadó, 1967.

területet. Soprontól keletre szinte minden faluban jelen voltak a felkelők. 1921. október 4-én Prónay Pál felkelőcsapata merész módon kikiáltotta Lajtabánság de facto államot, az államfői tisztséget betöltő lajtai bán pedig maga Prónay lett. Érdemes kiemelni, hogy a magyar és az osztrák nacionalista szervezetek közötti, korábban reménytelinek tűnő együttműködési kísérletek – amelyekről később, a frankhamisítás kapcsán még részletesebben lesz szó –, mint a Kettőskereszt Vérszövetség és a német ORGESCH és ORKA nevű organizációk, valamint ausztriai társszerveik, a Heimwehr-milíciák tárgyalásai többek között éppen a nyugat-magyarországi felkelés miatt fulladtak kudarcba.¹¹⁸

A nyugat-magyarországi felkelés azonban korántsem zajlott valamiféle egységes és előre meghatározott forgatókönyv szerint, jól szervezett hadműveletként, és a különböző paramilitáris alakulatoktól az adott körülmények között igen nehéz lett volna elvárni, hogy egyetlen központi akaratnak engedelmeskedjenek. A felkelők között voltak ugyanis legitimisták, szabad királyválasztók, és adott esetben a királykérdéssel kevésbé foglalkozó, egyszerűen csak hazájukat védeni akaró hazafiak. Miként arra a Horthy-korszak külpolitikájáról szóló alapos monográfiájában Gulyás László rámutat, összesen öt érdekcsoportról beszélhetünk a felkelők között, ezek pedig az alábbiak voltak: a legitimista Lehár Antal ezredes, aki IV. Károly

---

¹¹⁸ Vö. BELLÉR Béla: *Az ellenforradalom nemzetiségi politikájának kialakulása*. Budapest, Akadémiai Kiadó, 1975, 199.

első visszatérési kísérlete idején diszkreditálta magát a kormány előtt; Friedrich István volt miniszterelnök, a korszak egyik tipikus kalandorpolitikusa; Gömbös Gyula százados, mint többé-kevésbé a Bethlen-kormány megbízottja, aki közvetíteni is próbált az egyes felkelőcsapatok között; Héjjas Iván és Prónay Pál fegyveresei; illetve végül az ugyancsak legitimista és befolyásos EX-tag Ostenburg-Morawek Gyula őrnagy parancsnoksága alá tartozó csendőrzászlóalj.¹¹⁹ Jól mutatja a helyzet komplexitását és az események sponataneitását, hogy ezeknek az alakulatoknak az egymáshoz és a kormányhoz való viszonya is igen gyorsan változott. Szintén Gulyás László hozza fel érdekes példaként, hogy Bethlen Győrben lefoglaltatott egy Friedrich István alakulatainak szánt fegyverszállítmányt, de mégis engedélyezte, hogy a fegyvereket átadják Héjjas Iván fegyvereseinek. Héjjas igen forrófejű, radikális embereit ugyanakkor Ostenburg-Morawek Gyula csendőrei valamivel később, ugyancsak a miniszterelnök utasítására lefegyverezték és kitesékelték Sopronból.¹²⁰

Horthy végül Gömbös Gyula későbbi miniszterelnököt, a MOVE elnökét és az ÉME vezetőségi tagját, az EX de facto vezetőjét nevezte ki nyugat-magyarországi ügyekért felelős kormánybiztossá, aki a lehetőségekhez képest megpróbálta a felkelőket valamiféle egységes irányítás alá vonni. Gömbös e közvetítő szerep elvállalásával egyébként nem kis kockázatot vállalt, a

---

¹¹⁹ GULYÁS László, *A Horthy-korszak külpolitikája 1. Az első évek, 1919–1924*, Máriabesenyő, Attraktor Kiadó, 2012, 114–115.

¹²⁰ GULYÁS, i. m. 115.

különböző paramilitáris felkelőcsoportok közötti éles vélemény- és érdekkülönbségeket jól jelzi, hogy – már amennyiben hihetünk az információt dokumentáló Prónay Pálnak –, Ostenburg-Moravek Gyula néhány tisztjében még Gömbös Gyula meggyilkolásának terve is szerepelt, és csak gróf Sigray Antal közbelépésére tettek le ezen szándékukról.¹²¹ Bethlen István és kormánya a külföld előtt formálisan elhatárolhatta magát a Burgenlandot ellenőrzésük alatt tartó magyar irreguláris fegyveresektől, akiknek egyébként körülbelül 70%-a volt tagja az Ébredő Magyarok Egyesületének,¹²² és igen sokuk feltehetőleg a Kettőskereszt Vérszövetségnek is. Siménfalvy Tihamér, a KKVSz parancsnoka állítólag korábban maga is részt vett a nyugat-magyarországi felkelés megszervezésében, illetve a Burgenlandba küldendő diverzáns alakulatok toborzásában.¹²³

Bethlen ez alatt a háttérből egyik bizalmasán, az ugyancsak befolyásos EX-tag báró Perényi Zsigmondon keresztül részben maga irányította a szabadcsapatok tevékenységét, már amennyire azok engedelmessé váltak a kormányzatnak. Tervei között az antanthatalmakkal kötendő olyan kompromisszum szerepelt, mely szerint optimális esetben a vitatott hovatartozású terület negyedét-ötödét sikerülhet a Magyar Királyság határain belül tartani.¹²⁴ Az 1921. október 11-ei, olasz

---

¹²¹ PRÓNAY, i. m. 279.

¹²² ZINNER, *Az ébredők fénykora*, 131.

¹²³ Vö. G. SOÓS Katalin: *Burgenland az európai politikában 1918–1921*, 106, 139–140.

¹²⁴ ROMSICS Ignác: *A trianoni békeszerződés*. Budapest, Helikon Kiadó, 2015, 177–178.

közvetítéssel megrendezett velencei konferencián Bethlennek végül Torretta márki olasz külügyminiszter hathatós segítségével sikerült olyan alkut kötnie, mely szerint, ha az irreguláris magyar csapatok kivonulnak Burgenlandból, Sopron lakossága népszavazáson maga dönthet a város hovatartozásáról. A szabadcsapatok egy része ennek ellenére vonakodott kivonulni a területről, és csak Horthy parancsára tették ezt meg, aki a reguláris hadsereg ellenük való bevetését is kilátásba helyezte.¹²⁵ Prónay egy ideig nem volt hajlandó teljesíteni a kormány parancsát, azonban Lajtabánság végül alig egy hónapi fennállás után megszűnt, a magyar kormány pedig 1921. november 11-én jelezte az osztrákok felé, hogy az irreguláris magyar katonai egységek nagy része elhagyta Nyugat-Magyarországot.¹²⁶

Miután az osztrák haderő bevonult az átadott területekre, a velencei tárgyalásokon aláírt jegyzőkönyv értelmében megtörténhetett a soproni népszavazás, melyre 1921. december 14-e és 16-a között került sor. A Sopron és a környező nyolc falu hovatartozásáról szóló népszavazás – a városban tartózkodó magyar fegyvereseknek is köszönhetően – Magyarországnak kedvezett, Sopron és környéke a Magyar Királyság része maradt.¹²⁷ Sopron, a hűség városa és környéke megtartásában pedig minden bűnük ismeretében is el kell ismernünk Gömbös Gyula, Héjjas Iván és Prónay Pál érdemeit, és az e téren játszott pozitív szerepüket a

---

¹²⁵ ROMSICS, i. m. 178.

¹²⁶ GULYÁS, i. m. 118.

¹²⁷ ROMSICS, i. m. 179.

magyar történelemben, példájuk pedig érzékletesen világít rá, hogy a történelem mennyire nem szorítható fekete és fehér kategóriák korlátaik közé.

Bár a Kettőskereszt Vérszövetséget Siménfalvy Tihamér tábornok mellett alapvetően Prónay Pál és Héjjas Iván nevéhez szokás kötni, és a róla elterjedt információk szerint tagjai a nyugat-magyarországi felkelésben is aktívan részt vettek, a Nyugat-Magyarországon tevékenykedő egyes irreguláris alakulatok pacifikálására, vagy legalábbis tevékenységük a kormányzati kontroll alá vonására a térségbe küldött Gömbös Gyulától fennmaradt egy Bethlen István miniszterelnöknek címzett, 1921. szeptember 30-ai keltezésű levél.¹²⁸ Gömbös, mint a kormány megbízottja, egyúttal az EX befolyásos vezetője ebben az iratban arra kéri Bethlen miniszterelnököt, a titkos társaság eklatáns tagját, hogy ha lehetséges, bocsássa a rendelkezésére a „KKV-szervezet”, tehát valószínűleg a Kettőskereszt Vérszövetség 500 jól képzett, géppuskákkal felszerelt emberét, mert nem tud szót érteni és megegyezésre jutni Héjjassal. Tehát ebből a forrásból is az olvasható ki, hogy a KKVSz ebben az időben kormányzati irányítás alatt állhatott mint titkos katonai alakulat, noha fegyvereseit a miniszterelnök parancsára Gömbös szándéka szerint épp azon, magukat önállósító paramilitáris vezetők ellen

---

¹²⁸ Gömbös Gyula levele Bethlen István miniszterelnöknek a Héjjas-különítmény megfélemezése érdekében, melyben a Kettőskereszt Vérszövetség fegyvereseinek segítségét kéri, 1921. szeptember 30. In: *Iratok az ellenforradalom történetéhez 1919–1945. II. A fasiszta rendszer kiépítése Magyarországon 1921–1924.* Forráskiad. KARSAI Elek, NEMES Dezső, Budapest, Kossuth Könyvkiadó, 1959, 203–204.

kellett volna bevetni, akik bizonyos kérdésekben nem engedelmeskedtek a kormánynak. A nyugat-magyarországi felkelés mint tipikus irreguláris katonai hadművelet során is kitűnt, hogy az EX és a vele szoros összefüggésben működő KKVSz története mennyire teli van ellentmondásokkal, illetve hogy – amint az a hagyományos katonaságnál sokkal lazább fegyelmű paramilitáris alakulatok esetében egyáltalán nem szokatlan – a szervezetten belül különböző frakciók működtek, sosem állt egészen egységes vezetés alatt, és nyílt ellentét volt a horthysta (szabad királyválasztó) és a legitimista szárny között csak úgy, miként az az EX-en belül is élesen megnyilvánult.¹²⁹

A külföldi és belföldi konszolidációra egyaránt törekvő Bethlen-kormány számára a nagy felháborodást kiváltó, 1923. december 24-ei, három ember életét kioltó csongrádi bombamerénylet, melyet a Héjjas Iván miliicájához tartozó irreguláris katonák követtek el, volt az egyik utolsó csepp a pohárban. Bethlen István ígéretet tett a parlament 1924. január 3-ai ülésén, hogy személyesen hallgatja meg Héjjas Iván különítményparancsnokot többek között a csongrádi bombamerénylettel kapcsolatban, és ha a felelőssége kiderül, akkor ugyanúgy járnak el vele, mint bárki

---

¹²⁹ Nemes Dezső is megjegyzi, hogy megítélése szerint csakúgy, miként a többi titkos társaságon, pl. az EX-en belül folyamatos csatározás zajlott a vezető pozíciókért a tagok között, úgy a KKVSz-en belül is működött egy horthysta és egy legitimista szárny, és különböző politikai irányultságú katonatisztek vetélkedtek a titkos katonai alakulat vezetéséért. Vö. NEMES, 1967, 160–161.

mással.¹³⁰ Héjjast a rendőrség is kihallgatta a csongrádi bombamerénylet, valamint általánosságban a nacionalista titkos társaságok és paramilitáris alakulatok szervezkedései ügyében, az ugyancsak EX-tag Nádossy Imre országos rendőrfőkapitány jelenlétében,¹³¹ végül azonban nem látták bizonyítottnak, hogy személyesen köze lenne bármiféle bűncselekményhez. Ez persze minden bizonnyal nem volt más, mint alku a különítményparancsnok és a kormány, esetleg személyesen Horthy Miklós kormányzó között.¹³² Horthy mellett elsősorban Gömbösnek lehetett nagy szerepe abban, hogy Héjjast a Horthy-korszakban sosem állították bíróság elé, az általa és az irányítása alatt mások által elkövetett cselekményekért komolyan nem vonták felelősségre, holott bűnei nagyon sok ember számára nyilvánvalók voltak.¹³³ Sokat elárul tehát a radikális jobboldali egyesületek, titkos társaságok és a hozzájuk számtalan szállal kötődő paramilitáris alakulatok és a magyar kormányzat kapcsolatáról Héjjas Iván példája. Az egykori paramilitáris vezetőnek, aki 1919–1920 folyamán több tucat, ha nem több száz ember meggyilkolásáért volt felelős, nemhogy nem kellett az igazságszolgáltatás előtt felelnie a tetteiért, de később

---

¹³⁰ Nemzetgyűlési Napló, 1922–1926/XVIII, 337–338. Idézi: SERFŐZŐ Lajos, *A titkos társaságok és a konszolidáció 1922–1926-ban*, Acta Universitatis Szegediensis de Attila József Nominatae. Acta Historica, Tomus LVII, 1976, 3–60, 36.

¹³¹ SERFŐZŐ, i. m. 36.

¹³² BODÓ Béla, *The White Terror. Antisemitic and Political Violence in Hungary, 1919–1921*, London, Routledge, 2019.

¹³³ BODÓ, i. m.

vitézi címet is kapott,¹³⁴ repülési jogról szóló könyvével jogi doktori címet szerzett, országgyűlési képviselő, majd a magyar állam jól fizetett és megbecsült hivatalnok, az 1930-as években a Kereskedelem- és Közlekedésügyi Minisztérium közlekedéspolitikai szakosztályának munkatársa, majd a közforgalmi repülési ügyek szakosztályvezetője, miniszteri osztálytanácsosa, végül a minisztérium címzetes államtitkára,¹³⁵ illetve párhuzamosan a Magyar Légiforgalmi Rt. igazgatótanácsi tagja lett, a kormányzó pedig főhadnagyból századossá is előléptette.¹³⁶ Emelkedését elsősorban Gömbösnek köszönhette, aki 1932-ben Magyarország miniszterelnökévé vált.

A közös múlttal és közös bűnökkel, egykor félelmetes hatalommal rendelkező különítmény-parancsnokok közül, akik egyúttal az EX és a KKV Sz tagjai is voltak, Prónay volt a leginkább képtelen bármiféle, legalább részleges konszolidációra. Mivel a második királypuccs¹³⁷ alkalmával nem fejezte ki kellően

---

¹³⁴ Héjjas Ivánnak Horthy Miklós kormányzó 1929. június 16-án adományozott vitézi címet.

¹³⁵ Héjjas Iván 1944-ben nyugalomba vonult, ennek alkalmából pedig a kereskedelem- és közlekedésügyi miniszter előterjesztésére államtitkári címet kapott. HU-MNL-OL-K 27-1942. 02. 08.-26. napirendi pont.

¹³⁶ Nem áll rendelkezésre pontos forrás erre vonatkozólag, ám elérhető egy fénykép az 1930-as évekből, amelyen Héjjas Iván öccsével, Héjjas Auréllal együtt látható a honvéd légielő társasági egyenruhájában. A vállapok alapján egyértelműen megállapítható, hogy Héjjas Iván századosi, míg öccse, Aurél hadnagyi rendfokozatot visel.

¹³⁷ IV. Károly 1921. októberi, második visszatérési kísérletének meghiúsításában egyébként Gömbös Gyula mozgósítására a MOVE és az ÉME milicistái mellett a Kettőskereszt Vérszövetség irreguláris katonái is részt vettek. Vö. GULYÁS, i. m. 101.

a kormányzó iránti hűségét, illetve különítményének tevékenysége, önkényes gyilkosságai és kalandorakciói egyre terhesebbé váltak a Bethlen-kormány számára,¹³⁸ végül nyugdíjazták és félreállították, valamint az Etelközi Szövetségből is kizárták.¹³⁹ Jellemző Prónay elvakultságára és erősen torz világképére, hogy memoárjában az amúgy erősen jobboldali, a radikalizmustól és az antiszemitizmustól sem mentes Etelközi Szövetséget is zsidó-liberális-szabaddkőműves (a különítményparancsnok számára ezek a terminusok nagyjából szinonimák voltak) befolyás alatt álló, a kitűzött keresztény-nemzeti-irredenta célokat megtagadó, hazafiatlan és csupán önérdekeiket érvényesítő emberek gyülekezeteként írja le, akiknek ő a titkos társaság számára tett esküje dacára ő semmiféle elszámolással nem tartozik.¹⁴⁰

A konszolidáció jegyében az ország különböző területein még mindig működő félkatonai alakulatokat, nemzetvédelmi milíciákat, így a Héjjas-féle Alföldi Brigádot és az Ébredő Magyarok Egyesületének fegyveres alakulatait 1923 után lényegében lefegyverezték, illetve regularizálták, a zavaros, polgárháborús időkre visszavezethető rendvédelmi-katonai jogosítványaikat határozottan és egyértelműen megszüntették. Létrejött ugyanakkor a Belügyminisztérium irányítása alatt álló

---

¹³⁸ KONOK Péter, *Vörösteror-fehérterror*, Múltunk, 2010/3, 72–91, 84.

¹³⁹ PRÓNAY, i. m. 322–324.

¹⁴⁰ Uo. 307–328.

Nemzeti Munkavédelmi Hivatal¹⁴¹ nevű, elsősorban a sztrájkok és a munkásmozgalmi szervezkedések letörésére szolgáló félkatonai szervezet – kissé anakronisztikusan mondhatnánk, egyfajta *fehér munkásőrség* –, melynek tagjait kézfegyverekkel szerelték fel, és intézkedési, valamint fegyverhasználati joguk a rendőrségével egyezett meg, ezért ez inkább rendőri, mint katonai alakulatnak volt tekinthető.¹⁴² A Héjjas Iván vezette Alföldi Brigád, az Állambiztonsági Megbízottak Szervezete, az ÉME nemzetvédelmi osztályai és más jobboldali, kvázi-állami miliciák is ebbe a szervezetbe olvadtak be, tehát jóval szorosabb kormányzati kontroll alatt, de lényegében tovább működhettek.¹⁴³

A Kettőskereszt Vérszövetség – szoros átfedésben az Alföldi Brigáddal – ugyancsak a Nemzeti Munkavédelem keretein belül folytatta tevékenységét, érdekes ugyanakkor, hogy Shvoy Kálmán tábornok a naplójában azt írja, a KKVSz 1923-ban alakult meg ezen a néven, éppen a Héjjas Iván vezette Alföldi Brigád

---

¹⁴¹ A Nemzeti Munkavédelem megszervezéséről a Minisztertanács 1921. október 28-án hozott határozata alapján a belügyminiszter III-III/VII.a/1921 sz. bizalmas rendelete intézkedett. 1922. augusztus 4-én a belügyminiszter kérte a Nemzeti Munkavédelem állományának növelését (HU-MNL-OL-K 27-1922. 08. 04./33. napirendi pont). A szervezet tagjait részben az állami alkalmazottak közül toborozták, részben egyetemi hallgatókat igyekeztek beszervezni, de tagjai közé kerültek egykori különítményes katonák és nemzetvédelmi milicisták is. Történetének első éveiről lásd: SOÓS László, *A Nemzeti Munkavédelmi Szervezet létrehozása és tevékenységének első évei, 1921–1926*, Levéltári Szemle, 1979/1–2, 277–291.

¹⁴² HU-MNL-OL K 26-XXII-6010. Idézi: SERFŐZŐ, 1976, 36; valamint: 5.818. M. E. számú rendelet a nemzeti munkavédelmi intézmény fegyverhasználati jogáról, 1923. augusztus 2., Magyarországi Rendeleték Tára, 1923, 274.

¹⁴³ Vö. DÓSÁNÉ, i. m. 151–152.

egyfajta utódszerveként, tevékenységét pedig állítólag Főtartalék fedőnéven a Belügyminisztérium és a Nemzeti Munkavédelem keretében folytatta. Shvoy így magának a szervezetnek a genezisét is erre az időszakra, az 1923-as év végére datálja, ami ebben a formában a részéről tévedés.¹⁴⁴ A KKVSz Nemzeti Munkavédelembé történő integrálásáról egyébként levéltári forrás is fennmaradt: egy bizalmas belügyminisztériumi körlevél 1926-ból, mely megtiltja az NMV tagjainak, hogy az új sztrájktrő segédrendőri szervet akár egymás között is a Kettőskereszt Vérszövetség névvel illessék, mivel ahhoz a köztudatban meglehetősen rossz emlékek fűződnek.¹⁴⁵

Gróf Csáky Károly honvédelmi miniszternek a Márffy József és társai bombaperében tett vallomása, a Kettőskereszt Vérszövetség történetének egyik legfontosabb, már idézett levéltári dokumentuma szerint a KKVSz 1923 körül oszlott fel az a formája, amelyben korábban működött, Csáky ez alatt feltehetőleg ugyancsak a KKVSz Nemzeti Munkavédelembé történő integrálását érti, ami egyébként hivatalosan 1922 vége

---

¹⁴⁴ SHVOY, i. m. 90–95. Mindazonáltal Szakály Sándor egész tanulmányt szentelt annak a kérdésnek, miért kell Shvoy Kálmánt szövegét (és úgy általában a naplókat, memoárokat és egyéb magánforrásokat) alapos forráskritikával kezelnünk. Vö. SZAKÁLY Sándor: *Napló, naplószerű emlékirat, emlékirat? Shvoy Kálmán titkos naplója és emlékirata 1918–1945 nyomán a naplóíró felelősségéről és a forráskritika fontosságáról*, in *Emlékirat és történelem*, szerk. HORVÁTH Jenő–PRITZ Pál, Budapest, 2012, Magyar Történelmi Társulat–Nemzetközi Magyarságtudományi Társaság, 82–98.

¹⁴⁵ HU-MNL-OL-K 149-1926-6-3473 – A Magyar Királyi Belügyminisztérium bizalmas körlevele a törvényhatóságoknak és a rendőrkapitányságoknak a Nemzeti Munkavédelmi Tartalék a megszűnt Kettőskereszt Vérszövetséggel való kapcsolatba hozása tárgyában, Budapest, 1926. március 5.

felé, a gyakorlatban talán valamivel később következett be.¹⁴⁶

A különböző jobboldali miliciák, irreguláris katonai alakulatok felosztatásával és regularizálásával párhuzamosan az 1923. október 19-ei, 7502. számú kormányrendelet megtiltotta az állami alkalmazottaknak, így a fegyveres testületek tagjainak is a részvételét olyan egyesületekben, amelynek tevékenysége az állam törvényes rendje ellen irányul vagy azzal összeegyeztethetetlen, illetve nem rendelkeznek a belügyminiszter által jóváhagyott alapszabállyal, tehát lényegében a titkos társaságokban való taggá válást tette a közszolgálati dolgozók számára tiltottá.¹⁴⁷ A közigazgatási tisztviselők, a hadsereg és a rendészeti szervek tagjai így formálisan sem az EX, sem a KKVSz tagjai nem lehettek a továbbiakban. A valóságban az állam és a kormány számára továbbra sem volt könnyű ellenőrizni – már ha jobboldali, a kormányzathoz többé-kevésbé lojális társaságok esetében valóban ellenőrizni akarta –, ki miféle egyesületben, társaságban tag, kikkel, hogyan és milyen célok megvalósítása érdekében tart kapcsolatot, különösen, ha az adott titkos szervezet konspiratív okokból nem, vagy csak minimális mértékben képzett iratot. Ily módon, bár a Kettőskereszt Vérszövetség, az EX katonai testvérszervezete 1923-ban hivatalosan megszűnt, tagjai valamilyen formában,

---

¹⁴⁶ HU-BFL-VII-5-c-16193/1923 – Márffy József és társai büntetőpere – Az elsőfokú főtárgyalás jegyzőkönyve – Csáky Károly honvédelmi miniszter vallomása.

¹⁴⁷ Budapesti Közlöny, 1923. október 24.

részben feltehetőleg továbbra is állami szolgálatban, folytathatták tevékenységüket az általuk hazafiasnak tartott célok érdekében.

Az EX és a KKVSz befolyásszerzési törekvéseinek kínos utójátéka – a frankhamisítási botrány

A bethleni konszolidáció évtizedében az erősen jobboldali, sok esetben a radikalizmust sem nélkülöző titkos szervezetek, így többek között az Etelközi Szövetség és a Kettőskereszt Vérszövetség politikai befolyási időszakának utójátéka volt az 1925-ben kirobbant, jól ismert, nagy bel- és külpolitikai visszhangot kiváltó frankhamisítási botrány, mely mind célját, mind megvalósítását tekintve elhibázott és Magyarországra nézve középtávon sokkal inkább káros, mint hasznos akciónak bizonyult.¹⁴⁸ A frankhamisításról elmondható, hogy minden valószínűség szerint igen mélyen érintettek voltak benne a legmagasabb magyar politikai körök, még ha a szereplők nem is egyforma intenzitással álltak ki a szándék mellett. Tény, hogy 1925. december 15-én Amszterdamban a holland rendőrség őrizetbe vette Jankovich Arisztid magyar honvéd ezredest, gróf Csáky Károly honvédelmi miniszter sógorát,¹⁴⁹ miután hamis ezerfrankos bankjegyekkel akart fizetni, majd szállodai szobája átkutatása során egész bőröndnyi hamis pénzt találtak a nyomozók, ez pedig olyan nemzetközi botrányt okozott, mely majdnem a miniszterelnök, Bethlen István

---

¹⁴⁸ A frankper iratanyaga fennmaradt Budapest Főváros Levéltárában: HU-BFL-VII-18-d-193/1926; valamint a tárgyalási jegyzőkönyvek kivonatait a Magyar Távirati Iroda napi hírei is közzölték: HU-MNL-OL-K 429-1926. 05. 07.-10. 14. https://library.hungaricana.hu/hu/view/Frankper_1926_frankper/?pg=0&lay_out=s

¹⁴⁹ Ebből kifolyólag az is nehezen képzelhető el, hogy Csáky Károly honvédelmi miniszter valamilyen szinten ne lett volna involvált a frankhamisításban.

lemondásával végződött. Jankovich diplomata státuszára hivatkozva akart kibújni a felelősségre vonás alól, és a magyar külügyminisztérium diplomáciai futárigazolványát mutatta fel a holland rendőrségnek, ráadásul a magyar külügyi tárca meg is erősítette Jankovics diplomáciai megbízatásának tényét, mindez pedig nyilván szintén a magyar kormány magas szintű érintettségére utalt. Nem sokkal később rendőrkre kerültek Jankovich ezredes bűntársai, Mankovich György harisnyagyáros és újságíró, valamint Marsovszky György újságíró, volt tüzér hadnagy, Gömbös Gyula korábbi parlamenti titkára is.¹⁵⁰

Bár maga a botrány csak 1925-ben tört ki, a szervezkedés már 1920–1922 körül megkezdődött, és a magyar politikai erők egy része ebben az időben kapcsolatban állt német (elsősorban bajor) szélsőjobboldali politikai szereplőkkel.¹⁵¹ A versailles-i békeszerződés aláírása után a vesztes államok egyes politikusai ugyanis érthető módon nem nyugodtak bele a vereségbe és a jelentős területi veszteségekbe, és a revízió lehetőségét keresték, lehetséges szövetségesek segítségének bevonásával is. Ha kissé leegyszerűsítjük a dolgot, ennek a *Fehér Internacionálnak* is nevezett közép-európai (radikális) jobboldali politikai erők közötti együttműködési kezdeményezésnek volt egy kései mellékszála a frankhamisítás, tehát mindenképpen

---

¹⁵⁰ ABLONCZY Balázs, *A miniszterelnök élete és halála. Teleki Pál (1879–1941)*, Budapest, Jaffa Kiadó, 2018, 165.

¹⁵¹ ABLONCZY Balázs, *A frankhamisítás. Hálók, személyek, döntések*, Múltunk, 2008/1, 29–56, , 33.

érdekes róla néhány mondatban szólnunk. Magyarország új, jobboldali politikai vezetése már 1919-től kezdve élenken kereste a kapcsolatot a németajkú, elsősorban bajor és osztrák radikális jobboldali politikai erőkkel és a hozzájuk kötődő paramilitáris alakulatokkal. Bajor részről Erich Ludendorff tábornok, Max Bauer ezredes, illetve az ekkor még csak feltörekvő szélsőjobboldali politikus, Adolf Hitler 1919 végén megkísérelték egy nemzetközi revizionista szerveződés létrehozását. A német radikális jobboldali politikusok leginkább a mind Németországban, mind Ausztriában igen nagy számban működő, elsősorban első világháborús veteránokból álló félkatonai szervezetek, szabadcsapatok összefogásában látták volna a politikai viszonyok megváltoztatásának lehetőségét. A Ludendorffék által elképzelt terv lényege tehát a bajor–német szabadcsapatok, az osztrák szélsőjobboldali milíciák, valamint az éppen zajló magyarországi ellenforradalom és fehérterror vezetőinek együttműködési megállapodása lett volna, persze a politikai hatalom mihamarabbi erőszakos átvétele által mind Németországban, mind Ausztriában – Magyarországon ekkor már sejteni lehetett, hogy a hatalom az antant támogatásával tartósan a szegedi ellenforradalmi kormány jobboldali politikusai és a Nemzeti Hadsereget vezető Horthy Miklós fővezér kezébe kerül.

Ludendorff tábornok és Bauer ezredes már 1919-es év utolsó heteiben elküldték Trebitsch Ignácot, a magyar születésű nemzetközi kémét és szélhámost Magyarországra azzal a megbízatással, hogy a készülő

Kapp-puccs¹⁵² támogatására megnyerje a magyar jobboldali köröket. A bajor és az osztrák radikális jobboldallal elsősorban erősen nacionalista, a Kettőskereszt Vérszövetséghez kötődő katonatiszti csoportok keresték a kapcsolatot – Trebitsch és Bauer ezredes első magyarországi látogatásuk alkalmával például Prónay Pállal folytattak tárgyalásokat.¹⁵³ Látható tehát, hogy a titkos katonai alakulat és annak parancsnokai egy rövid ideig a magyar külpolitikára is bizonyos fokú befolyást gyakoroltak, mindezt pedig nyilván nem az Etelközi Szövetség nélkül tették.

A radikális jobboldal 1920 márciusában Németországban megkísérelte a hatalomátvételt, ám az úgynevezett Kapp-puccs a hadsereg tétovázása miatt, amely nem állt a puccsisták mellé, de nem védte meg a legitim német kormányt sem, kezdetben a kormány meneküléséhez vezetett, de a puccs nyomán kitört általános sztrájk és a bankárok, valamint a gyáriparosok ellenállása miatt napokon belül megbukott. Trebitsch 1920 májusában Bauer ezredessel és von Stefany

---

¹⁵² A Kapp-puccs a weimari köztársaság megdöntésére irányuló puccskísérlés volt a német szélsőjobboldali politikai erők részéről, jórészt Németország első világháborús vereségébe beletörődni nem akaró katonák és rendőrök fegyveres részvételével 1920 márciusában, melyet lényegében Luddendorf tábornok és Wolfgang Kapp főtisztviselő és földbirtokos vezetett. Berlin elfoglalása után Kapp megdöntöttnek nyilvánította a köztársasági kormányt, önmagát kancellárnak nyilvánította, és a német néphez intézett kiáltványban meghirdette a versailles-i béke revízióját és legtöbb elemében a későbbi nemzetiszocialista politikai rendszerre hasonlító új politikai kurzust. A puccs végül két nap alatt kudarcba fulladt, Kapp Svédországba emigrált.

¹⁵³ Bernard WASSERSTEIN, *Az igazi Trebitsch. Az átváltozóművész*, ford. MOLNÁR György, Budapest, Akadémiai Kiadó, 2016, 217–238.

századossal együtt Ludendorff levelét kézbesítve utazott ismét Budapestre, és ekkor már Horthy Miklóst keresték fel, akit ekkorra már Magyarország kormányzójává választott a parlament.¹⁵⁴ A német radikális jobboldali politikusok és a frissen megválasztott magyar államfő egy esetleges német-osztrák-magyar jobboldali erők közötti, elsősorban katonai jellegű összefogás lehetőségéről tárgyaltak. Hozzáteendő, hogy a felek valóban az együttműködés komoly szándékával folytatták tárgyalásaikat, Ludendorff pedig ekkor még teljes mértékben elképzelhetőnek tartott volna egy általa *Fehér Internacionálénak*¹⁵⁵ nevezett, a közép-európai jobboldali erők között létrejövő együttműködést. Ludendorff szívélyes levelében Magyarországot a nacionalista eszme megmentőjének nevezte, egyúttal pedig a bajor forradalmi szervezeteknek nyújtandó anyagi támogatást is kért.¹⁵⁶ A németek az alábbi főbb pontokból álló, igen részletes együttműködési tervet ajánlották a magyar fél részére:

1. Németországból titkos irreguláris katonai alakulatok utaznak Magyarországra.
2. Ezeket az embereket magyarországi titkos táborokban kiképzik.

---

¹⁵⁴ Horthy Miklóst 1920. március 1-jén választotta kormányzóvá a nemzetgyűlés.

¹⁵⁵ WASSERSTEIN, i. m. 239–260.

¹⁵⁶ Vö. *Erich Ludendorff levele Horthy Miklóshoz Németország és Magyarország egymásrautaltságáról és a közép-európai ellenforradalmi szervezkedésről*, in *Horthy Miklós titkos iratai*, szerk. SZINAI Miklós–SZÚCS László, Budapest, Kossuth Könyvkiadó, 33–38; valamint SZERÉNYI Ildikó–VISZKET Zoltán, *Buzgó Mócsing, az igazi Trebitsch*, Archívnet, 2006/3.

http://www.archivnet.hu/kuriozumok/buzgo_mocsing_az_igazi_trebitsch.html

3. A kiképzéshez szükséges anyagi erőforrásokat a magyar kormány hamis orosz rubel nyomtatásával és terjesztésével teremti elő.
4. A Magyarországon kiképzett bajor katonai alakulatok titokban beszivárognak Bécsbe, és megfelelő időben megdöntik az osztrák szociáldemokrata kormányt.
5. Bécs elfoglalása után a bajor–magyar–osztrák koalíciós csapatok megtámadják Csehszlovákiát.
6. Ezután a fent említett csapatok elfoglalják Poroszországot, ahol Ludendorff katonai diktatúrát vezet be.
7. Ily módon megerősödve a Fehér Internacionálé kormányai és hadseregei Szovjet-Oroszországban robbantanak ki fehér forradalmat, és megdöntik a kommunista kormányzatot.
8. Az oroszországi sikeres restauráció után a Fehér Internacionálé tagállamai hadat üzennek az antantnak, és a győztes fél újrarajzolja Európa térképét, melynek keretében Magyarország is visszakapná a trianoni békeszerződés előtti határait.¹⁵⁷

Itt említhetjük meg, hogy Ludendorffék különösen nagy reményeket fűztek a bolsevik kormányzat ellen harcoló, monarchista orosz erők részvételéhez a Fehér

---

¹⁵⁷ GULYÁS, i. m. 42–43.

Internacionáléban, hiszen az elhúzódo orosz polgárháború végkimenetele 1919-ben még nem volt eldöntött tény, és a kommunista forradalom kitörése óta több százezer cárista, vagy legalábbis a bolsevik kormányzattal nem szimpatizáló orosz állampolgár hagyta el hazáját. A fehér orosz emigránsok legnagyobb csoportja éppen Németországban telepedett le, illetve még mindig sok orosz hadifogoly is tartózkodott az ország területén, akik megtagadták a hazatérést Szovjet-Oroszországba, számos cárista orosz tábornok pedig többek között ezekkel a katonákkal ekkor még elképzelhetőnek tartotta a bolsevik rendszer megdöntését. Ludendorff ugyancsak Trebitsch Ignácon és Bauer ezredesen keresztül Vaszilij Biskupszkij tábornokkal vette fel a kapcsolatot, aki 1920 júniusában maga is személyesen járt Budapesten, és részt vett a német, az osztrák és a magyar felek tárgyalásain.¹⁵⁸ A tárgyalások során ugyancsak részletes terveket taglaló memorandumok születtek,¹⁵⁹ és Zadravec püspök emlékiratának tanúsága szerint ekkoriban a magyar politikai-közigazgatási elit tagjait tömörítő Etelközi Szövetség vezetése is elkötelezte magát a német radikális jobboldali erőkkel való politikai és katonai együttműködés mellett,¹⁶⁰ ám a tényleges

---

¹⁵⁸ WASSERSTEIN, i. m. 254–255.

¹⁵⁹ A Fehér Internacionálé orosz vonatkozásairól, illetve az orosz–magyar relációról részletesebben lásd: KOLONTÁRY Attila, *Alekszej von Lampe, Vrangél báró katonai képviselője Magyarországon*, Pécs, PTE BTK Történettudományi Intézet–Modernkori Oroszország és Szovjetunió Történeti Kutatócsoport, MOSZT-füzetek 1., 2015.

¹⁶⁰ Zadravec, i. m. 134–135.

együttműködésre a bolsevik erők ellen ténylegesen harcoló, egyébként igen széttagolt és rosszul szervezett fehér orosz haderőkkel többek között a nagy földrajzi távolságok miatt Közép-Európából a Fehér Internacionálé tervezett résztvevői részéről nem kerülhetett sor.¹⁶¹

A hamis frankok nyomtatása és forgalomba hozatala a francia gazdaság gyengítése céljából eredetileg radikális jobboldali német katonai és politikai körök terve volt, a németek azonban a müncheni sörpuccs kudarcra után félretették az ötletet.¹⁶² A tervet végül hasonló szellemiségű, magyar irredenta politikai szereplők valósították meg, mégpedig német segítséggel beszerzett eszközökkel. A frankhamisítás egyik vezéralakja, Windisgrätz Lajos herceg, az Etelközi Szövetség befolyásos tagja, egykori közlekedési miniszter, a magyar legitimista politikai erők egyik vezéralakja az 1920-as években jó kapcsolatokat ápolt a magyar radikális jobboldallal, többek között Gömbös Gyulával, így felmerül, hogy a későbbi miniszterelnöknek, a nagy politikai manipulátornak és a korabeli jobboldali titkos társaságok *spiritus rector*ának is szerepe lehetett az ügyben. Már csak azért is, mert többek között a fentebb említett Marsovsky György hadnagy, Gömbös Gyula egykori titkára volt az egyik terjesztő, aki hamis frankbankjegyekkel lelepleződött. Marsovsky a frankperben később egyébként zavarosan túlzó, romantikus vallomást tett, mely szerint meggyilkolták volna, ha megpróbál kiszállni az ügyből, végül

---

¹⁶¹ WASSERSTEIN, i. m. 255.

¹⁶² ROMSICS Ignác, *Bethlen István*, Budapest, Helikon Kiadó, 2019, 293.

idegkimerültséggel egy időre egy hollandiai szanatóriumba került.¹⁶³

A hamisítási ügy további fontos szereplője volt Arhtur Schultze litvániai születésű német bankszakember is, aki a körülményeket egyébként komolyabb hamisítási akcióra alkalmatlannak minősítette. Magasabb magyar politikai körök támogatására utal többek között Gerő László honvéd őrnagy, katonai térképész szerepe, aki a trianoni békediktátum katonai korlátozásai okán rejtetten működő, formálisan a Pénzügyminisztérium alárendeltségébe tartozó Állami Térképészeti Intézet egyik alapítója volt. Schultze és Gerő lényegében együtt biztosították a technikai hátteret és szakértelmet a hamis bankjegyek előállításához, a hamis pénz nyomtatására használt gépek pedig 1924. augusztus 8-án érkeztek meg Magyarországra Németországból, Münchenből.¹⁶⁴ A hamisításhoz szükséges papírt a magyar összeesküvők ugyancsak Németországból szereztek be, mégpedig Eugen Trauttman müncheni térképnyomdász közreműködésével.¹⁶⁵

Gerő László későbbi visszaemlékezése szerint szintén a magyar állami vezetés magas szintű érintettségére utal, hogy Janky Kocsárd (ekkoriban még ugyancsak rejtésben tevékenykedő) honvéd vezérkari

---

¹⁶³ ABLONCZY, i. m. 50–51.

¹⁶⁴ ABLONCZY, i. m. 37.

¹⁶⁵ ABLONCZY, *A miniszterelnök élete és halála. Teleki Pál (1879–1941)*, 168.

főnök¹⁶⁶ 1925-ben feltehetőleg mindenről tudott, az egyik hamisításhoz használt, külföldről rendelt nyomdaberendezés árát pedig egyenesen a magyar Pénzügyminisztérium egyenlítette ki.¹⁶⁷ Ezzel együtt magának Bethlen István miniszterelnöknek a feljegyzései is arról tanúskodnak, hogy ő maga már viszonylag korai stádiumban, 1922-ben tisztában volt a majdani hamisítók szándékával,¹⁶⁸ és barátját, Teleki Pál korábbi miniszterelnököt kérte meg, hogy a hamisítást lehetőleg minden erejével igyekezzen megakadályozni.¹⁶⁹

Bethlen Istvánról minden valószínűség szerint elmondható, hogy józan gondolkodású realpolitikusként igyekezett elejét venni a Magyarország stabilitását és külkapcsolatait veszélyeztető, kalandorjellegű szabotázsakciónak, és bár némi politikai felelősség az ügyben terhelheti, büntetőjogi valószínűleg nem.¹⁷⁰ A Térképészeti Intézettel szoros munkakapcsolatban álló, civilben földrajztudósként tevékenykedő Teleki Pál saját későbbi vallomása szerint szemmel tartotta Gerő Lászlót, és arra igyekezett rávenni, hogy az győzze meg

---

¹⁶⁶ A trianoni békeszerződés megtiltotta a vesztes országoknak a fegyverkezést és a hadászati értelemben véve komolyabb, támadó hadműveletek végrehajtására alkalmas hadsereg fenntartását, ezért a fegyverkezés és hadseregfejlesztés sokáig – Németországhoz hasonlóan – Magyarországon is csak titokban folyhatott. Vezérkara, tervező- és kidolgozó-szervezete általában harcképesebb hadseregeknek van, Magyarországnak ellenben ekkoriban formálisan csak minimális létszámú, területvédelmi és belbiztonsági feladatokra alkalmas katonasága lehetett, a vezérkar és a tényleges vezérkari főnök tehát egy ideig rejtve tevékenykedett.

¹⁶⁷ ABLONCZY, *A frankhamisítás*, 40.

¹⁶⁸ *Bethlen István titkos iratai*, 204–207. Idézi: ABLONCZY, i. m. 41.

¹⁶⁹ ABLONCZY Balázs, *A miniszterelnök élete és halála*. 167–171.

¹⁷⁰ ROMSICS, i. m. 296–297.

Windischgrätz Lajost: a hamisítás nem kivitelezhető abban az értelemben, hogy annak eredményeképpen elfogadható minőségű, a lebukás kockázata nélkül forgalomba hozható hamis frankbankjegyek keletkezzenek, illetve Nádosity Imre országos rendőrfőkapitány is azt az utasítást kapta, hogy figyeljen oda a szervezkedésre, és az érintetteket igyekezzen lebeszélni róla.¹⁷¹

Mint nem sokkal később kiderült, ironikus módon Nádositynak, aki az 1920-as években számos jobboldali titkos társaságban, többek között az Etelközi Szövetségben is vezetőségi tag volt,¹⁷² illetve egyes vélemények szerint a Kettőskereszt Vérszövetségben is vezető szerepet töltött be,¹⁷³ irányító szerepe volt az irredenta célokat szolgáló frankhamisításban, nem csupán hallgatólagosan támogatta és nézte azt tétlenül a rendőrség első embereként. A hamisítók körülbelül 35 000 darab ezerfrankos bankjegyet terveztek előállítani és forgalomba hozni, ebből a valóságban – több ütemben és változó technikával, kő- és fémnyomatokkal is¹⁷⁴ – körülbelül 30 000 darab, változó minőségű hamisítvány készült el, körülbelül 4400 jó, 9 000 közepes, 16 000 darab gyatra minőségű.¹⁷⁵ Jankovich Arisztid és bűntársai

---

¹⁷¹ ABLONCZY, A *frankhamisítás*, 37–38.

¹⁷² ZADRAVE CZ, i. m. 188–189.

¹⁷³ CSÁNK Endre, *Nádosity, a titkos társaságok vezére*. Magyarország, 1926. április 4., 7.

¹⁷⁴ A frankhamisítás numizmatika és technikai háttéréről bővebben lásd: GARAMI Erika, *Az 1920-as évekbeli magyarországi frankhamisítás numizmatikai vonatkozásai*. Numizmatikai Közlöny, 2003-2004/CII–CIII, 65–71.

¹⁷⁵ ABLONCZY, i. m. 37.

amszterdami fiaskója után a terjesztőket, közreműködőket sorra tartóztatták le Hamburgban, Koppenhágában és Milánóban. A magyar hatóságok végül főszervezőkként őrizetbe vették Windischgrätz Lajos herceget, a titkárát, Rába Dezsőt, a komorniykját, Kovács Gáspárt, valamint a tevékenységüket éveken át fedező Nádasy Imre országos rendőrfőkapitányt.

A magyar bíróság a perben Teleki Pált tanúként hallgatta meg, aki minden valószínűség szerint – később nyilvánosságra került feljegyzéseinek tanúbizonysága alapján – jóval többet tudott annál, mint amit a bíróság előtt elmondott, és jóval jelentősebb szerepe volt az ügyben, mint ahogyan azt a perben hivatalosan értékelték.¹⁷⁶ Rába Dezső a bíróság előtt tett vallomásaiban ugyancsak Telekit jelölte meg a frankhamisítás egyik irányítójaként. Bethlen István miniszterelnök pozíciója egy időre instabillá vált, de végül a helyén maradt, többek között azért, mert a nyugati nagyhatalmak részben még mindig őt mint nyugatias gondolkodású-orientáltóságú politikust látták a magyarországi konszolidáció és stabilitás

---

¹⁷⁶ Ablonczy Balázs is felhívja rá a figyelmet összegző tanulmányában, hogy miniszterelnökként még Teleki Pál nevezte ki Nádasy Imrét országos rendőrfőkapitánynak, Gerő László katonai térképész a cserkészmozgalomból ismerte, Mészáros Gyula turkológussal, a szokolhamisítási ügy kulcsfigurájával pedig még a Turáni Társaságban dolgozott együtt. Mészáros Gyula a frankhamisításban is szerepet játszott, Teleki szoros kapcsolati hálója az érintettekkel igen határozottan a korábbi/későbbi miniszterelnök vezető szerepére utal. Vö. ABLONCZY, i. m. 48.; valamint: ABLONCZY Balázs, *Keletre, magyar! A magyar turanizmus története*, Budapest, Jaffa Kiadó, 2016, 103–104.

biztosítékának.¹⁷⁷ Bethlent persze nagyon komoly támadások érték az ellenzék részéről, és a szomszédos kisantant országok vezetése, többek között Edvard Beneš csehszlovák elnök is úgy ítélte meg, hogy a magyar miniszterelnök is jelentős szerepet játszhatott a frankhamisítási ügyben, és Bethlen lemond(at)ását szorgalmazta.¹⁷⁸ Francia részről felmerült ugyanez a lehetőség, és a magyar Állami Térképészeti Intézet hamisításban játszott szerepe miatt még Magyarországot ellen lefolytatandó, igen szigorú katonai vizsgálat lehetősége is szóba került. Elsősorban az angol és az olasz kormány és diplomácia közbenjárásának köszönhető, hogy Bethlent végül is a Népszövetség és a Nagykövetek Tanácsa nem marasztalta el különösebben, sőt, Anglia nevében Austin Chamberlain brit külügyminiszter a konszolidáció jegyében nem csupán Magyarország nemzetközi pénzügyi, de katonai ellenőrzésének mihamarabbi megszüntetését is támogatta.¹⁷⁹ Bethlen rutinos réalpolitikusként ügyesen lavírozott mind a kül-, mind a belpolitikai szintéren, Magyarországon pedig, ahol Trianon sérelme és az irredentizmus eszméje érthető módon hatotta át a közvéleményt, sokan egyenesen hazafias cselekedetként értékelték a balul sikerült pénzhamisítási akciót, a hamisítókkal látszólag szolidáris miniszterelnök imázsa egyenesen növelte Bethlen népszerűségét.¹⁸⁰ Horthy

---

¹⁷⁷ ROMSICS, i. m. 295–296.

¹⁷⁸ ROMSICS, i. m. 294.

¹⁷⁹ ROMSICS, i. m. 295.

¹⁸⁰ ROMSICS, i. m. 297.

Miklós kormányzó ugyancsak rendíthetetlenül támogatta a miniszterelnököt, akinek így a hatalmas botrányból sikerült maga és kormánya számára politikai tőkét kovácsolnia. Bár Bethlen Isván kormánya 1926. október 14-ével formálisan lemondott, a kormányzó ezt nem fogadta el.¹⁸¹ Ellenben mindez jó alkalom volt arra, hogy a frankhamisítási botrányban leginkább kompromittálódott kormánytag, a rendőrséget is felügyelő, ugyancsak EX-tag Rakovszky Iván belügyminiszter, aki feltehetőleg fedezte Nádosy Imre és társai tevékenységét, szükséges tisztáldozatként 1926. október 15-ével távozhasson a miniszteri székéből, a belügyi tárca élén pedig Scitovszky Béla követte.¹⁸²

A franküggy tárgyalása során a bíróság előtt a vádlottak gyakorlatilag mind hazafias tettnek vallották cselekedetüket, ez pedig számottevően enyhítette a büntetésüket. Windischgrätz Lajost négyévi szabadságvesztésre ítélték, ennek egy részét szanatóriumban és szállodákban töltötte le. Német társa, Arthur Schultze litván származású bankszakember idegösszeomlást kapott, majd egy elmeógyógyintézetben gyomorvérzés következtében elhunyt.¹⁸³ Nádosy Imre rendőrfőkapitányt a bíróság három és fél év börtönbüntetésre ítélte, de Horthy Miklós jóvoltából végül kormányzói kegyelemben részesült,¹⁸⁴ és rövidesen

---

¹⁸¹ ROMSICS, i. m. 297–298.

¹⁸² ROMSICS, i. m. 298.

¹⁸³ ABLONCZY: *A miniszterelnök élete és halála*. 169.

¹⁸⁴ A Budapesti Királyi Törvényszék végzése Nádosy Imre kormányzói kegyelemben való részesítése tárgyában, 1928. április 4., in *Iratok az ellenforradalom történetéhez III.*, 588–590.

szabadon távozhatott, majd nyugállományba vonult.¹⁸⁵ Rába Dezső, Windischgrätz titkára mindössze tízhavi börtönbüntetést kapott.¹⁸⁶

A frankhamisítás eseményei és háttere, illetve az akció ideológiai mozgatórugói mára jórészt ismertek, és a titkos társaságok, többek között az Etelközi Szövetség és Kettőskereszt Vérszövetség szerepe is egyértelmű. Siménfalvy Tihamér ezredes, az EX Vezéri Tanácsának tagja és a KKV Sz parancsnoka, a titkosszolgálati jellegű, diverziós tevékenységet végző katonai alakulat vezetője a Honvédelmi Minisztériumon belül viselt bizalmas beosztásából fakadóan segédkezett a frankügy eltussolására tett kísérletekben is, illetve a per folyamán közvetített a vádlottak között. Windischgrätz Lajos naplója szerint ugyanis Siménfalvy levelet írt neki a fogházba, mely szerint Bethlen miniszterelnök kezeskedik róla, hogy minden kívánságát teljesíti, ha a tárgyaláson hallgat. (Számos más korabeli, a szélsőjobboldalhoz kötődő perhez hasonlóan Windischgrätz védelmét a frankperben a szintén EX-tag dr. Ulain Ferenc látta el.)¹⁸⁷ A Kettőskereszt Vérszövetség neve még a tárgyaláson is felmerült, a tárgyalásvezető bíró többek között Vass József népjóléti és munkaügyi minisztert, a

---

¹⁸⁵ Nádosy Imre kérvénye a belügyminiszterhez nyugdíjának folyósítása ügyében, 1928. május 14., in *Iratok az ellenforradalom történetéhez III.*, 593.

¹⁸⁶ *Iratok az ellenforradalom történetéhez III.*, 837.

¹⁸⁷ Vö. PINTÉR István, *Ki volt Horthy Miklós?*, Budapest, Zrínyi Könyvkiadó, 1968, 103–104; valamint DÓSA Rudolfné, i. m. 134. Ha a marxista történészek szakmunkáit elfogult történelemszemlélet jellemzi is, sok megállapításuk helytálló. A Siménfalvy Tihamér szerepéről tanúskodó levéltári forrás: Windischgrätz Lajos 1926 elején a gyűjtőfogházban írt sajátkezű naplója, 1926 január–június. In: *Iratok az ellenforradalom történetéhez III.*, 545–549.

miniszterelnök állandó helyettesét kérdezte, mit tud a jobboldali titkos társaságok szerepéről az ügyben, ő azonban azt állította, legfeljebb az ellenzéki sajtóból, névről ismeri ezeket a szervezeteket, és semmiféle tudomása nincs a működésükről vagy a frankhamisításban játszott szerepükről.¹⁸⁸

A feltűnően enyhe ítéletek kiszabása után a botrány viszonylag gyorsan elsimult, a károsult francia Banque de France pedig mindössze jelképes egy frank kártérítést kért a magyar államtól. Összességében a botrány jelentős presztízsveszteséget okozott a fokozatosan konszolidálódó, ám az első világháború, a trianoni területelcsatolás és a többszörös polgárháború traumáinak nyomait még mindig szükségszerűen magán viselő Magyarországnak. A magyar ellenzéki és a nemzetközi sajtó az ügy kapcsán negatív színben tüntette fel mind Bethlent és Telekit, mind Horthy Miklós kormányzót, továbbá a francia állam sem rejtette véka alá azon véleményét, hogy az igen kínos és Franciaország irányában barátságtalan incidensért alapvetően a legmagasabb rangú magyar politikusokat is felelősnek tartja.¹⁸⁹ A magát a bíróságon jogi értelemben tisztázó Teleki neve mellett a diplomáciai iratokban még jó ideig ott maradt a „frankhamisításban érintett” megjelölés, és egy időre visszavonult a parlamenti politizálástól – az 1926-os választásokon nem indult a kormánypárt képviselőjelöltjeként.¹⁹⁰

---

¹⁸⁸ HU-MNL-OL-K 429–1926. május 7.–október 14. 329. o.

¹⁸⁹ ABLONCZY, *A frankhamisítás*, 49.

¹⁹⁰ ABLONCZY, *A miniszterelnök élete és halála*, 172.

Nem csupán a végjátéknak tekinthető, 1925-ös frankhamisítás, de már az előző egy-két év kétségtelenül fordulópontot jelentett mind a magyar nacionalista titkos társaságok, mind pedig az ezekkel igen szoros átfedésben lévő társadalmi egyesületek (elsősorban az Ébredő Magyarok Egyesülete és Magyar Országos Véderő Egylet), illetve általánosságban az amúgy egyre inkább diverzifikálódó magyar radikális jobboldal mint politikai erő történetében, ami a befolyásukat illeti, mégis utalnak arra adatok és iratok, hogy a hasonló organizációk működése e fordulópontok után sem szűnt meg.

Az Etelközi Szövetség is tovább tevékenykedett, formálisan báró Feilitzsch Berthold befolyásos politikus, informálisan inkább Gömbös Gyula későbbi miniszterelnök, ekkor az ellenzéki Magyar Nemzeti Függetlenségi Párt elnöke irányítása alatt.¹⁹¹ Az EX ebben az időben éppen Gömbös és köre ellenzékbe vonulása sokat miatt veszített a jelentőségéből,¹⁹² illetve Bethlen ezt a társaságot is saját politikai rendszerébe illesztette és pacifikálta, a radikálisabb vezetőségi tagokat pedig többnyire jól fizető állami állásokkal csendesítette le.¹⁹³

---

¹⁹¹ SHVOY, i. m. 110–111.

¹⁹² FODOR, i. m. 148.

¹⁹³ ZADRAVE CZ, i. m. 141.

Az Etelközi Szövetség az 1926 és 1945 között

Amennyire viszonylag részletesen dokumentált az EX története az 1920-as évek első felében, annyira szórványosak a róla fellelhető adatok a Gömbös Gyula ellenzékbe vonulása, illetve az 1925-ös frankhamisítási botrány kitörése utáni időszakból. Annyi biztos, hogy a szervezet, mint számos más nyíltan és titokban működő egyesület, jelentősen veszített politikai befolyásából. Többek között a Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltárában, a Belügyminisztérium rezervált iratai között maradt fenn egy bizalmas rendőri jelentés 1926-ból, a keletkezés közelebbi megjelölése nélkül (ekkoriban, 1926 májusa és októbere között éppen a frankhamisítás tárgyalássorozata folyt), amelynek tárgya a (jobboldali) titkos társaságok működésének felfedése.¹⁹⁴ Bár a radikális jobboldal háttérbe szorult, úgy tűnik, a Belügyminisztérium és az államrendőrség még ekkor, 1926-ban is szemmel tartott bizonyos titkos és féltitkos radikális jobboldali organizációkat, amelyek sokkal kisebb intenzitással, de tovább folytatták a tevékenységüket.

Az Etelközi Szövetség ebben az időben is tovább tevékenykedett, ám Gömbös és köre ellenzékbe vonulása miatt jóval kisebb érdekérvényesítő képességgel bírt,¹⁹⁵ illetve Bethlen a társaságot is saját politikai rendszerébe illesztette és pacifikálta, és mint említettük, a radikálisabb vezetőségi tagokat pedig többnyire jól fizető

---

¹⁹⁴ HU-MNL-OL-K 149-1926-6-4250 – A titkos társaságok felfedése.

¹⁹⁵ FODOR, i. m. 148.

közszolgálati pozíciók adományozásával vesztegette meg.¹⁹⁶ Egyfajta status quo alakult ki tehát a konzervatív és a radikális jobboldal között, a régen élő személyi kapcsolatrendszerek pedig természetesen továbbra is meghatározták a magyar politikát.

A Belügyminisztérium említett bizalmas rendőri jelentése alapján azonban továbbra is létezett számos olyan titkos vagy részben titkos szerveződés, amelyeken a kormányzat továbbra is rajta tartotta a szemét. A dokumentum a (paramilitáris elvek szerint szerveződő) felsőoktatási bajtársi szövetségekkel indít, melyek ernyőszervezete, az Ifjúsági Légión megállapítása szerint nem egészen nyilvánosan működik, illetve szorosan összefonódik az ÉME-vel és a MOVE-val, melyek sportosztályai az egyetemi bajtársi szövetségek tagjait (katonai) jellegű kiképzésben is részesítik, illetve a tagok a titkos társaságokra jellemző fogadalmat is tesznek. Az irat az összesen 21 alábbi felsőoktatási diákszervezetet vagy elsősorban felsőoktatásban tanuló tagokból álló szervezetet egyértelműen radikális jobboldali társaságként kezeli: Medikusok Légiónja (Orvostanhallgatók Bajtársi Egyesülete), Csaba Bajtársi Egyesület Légiónja, Centrum Bajtársi Szövetség, Gábor Áron Szövetség Légiónja, Bethlen Gábor Köri Légión, Székely Egyetemi és Főiskolai Hallgatók Légiónja, Turul Bajtársi Szövetség Légiónjai, Műegyetemi Légión, Szepesi Szövetség Légiónja, Délvidéki Menekült Diákok Légiónja, Állatorvosi Főiskola Légiónja, Közgazdasági Hallgatók Légiónja, Bencés

---

¹⁹⁶ ZADRAVECZ, i. m. 141.

Diákok Légiója, Ludovikások Légiója, Corporatio Flavia, Nagy-Magyarország, Szittyák Magyar Fascista Tábora, Botond Légió, Vasváry Pál Kör, az Eötvös Collegium Volt Tagjainak Bajtársi Egyesülete és a Cselekvő Magyarok Tábora.

Habár a korszak legnagyobb jobboldali, a radikalizmust és az antiszemitizmust sem nélkülöző felsőoktatási diákszervezetéről, a Turul Szövetségről szóló monográfiájában Kerepeszki Róbert maga is idézi a szóban forgó dokumentumot, és felhívja a figyelmet, hogy a névtelen jelentéstevő (feltehetőleg a politikai rendőrség különböző titkos vagy általa annak vélt szervezetekbe beépült nyomozója) számos ponton a diákszervezetek ügyeiben, működésében és szervezeti kérdéseiben való tájékozatlanságáról tesz tanúbizonyságot,¹⁹⁷ és a jelentés e pontatlanságok miatt alapos forráskritikával kezelendő, a politizáló és többnyire az erős antiszemitizmusig jobboldali diákmozgalmak és a radikális jobboldali egyesületekkel (ÉME, MOVE) és a velük átfedésben álló titkos társaságokkal való kapcsolatra maga is felhívja a figyelmet.¹⁹⁸ Kerepeszki kiemeli továbbá, hogy az említett egyetemi bajtársi szövetségeket szoros kapcsolat fűzte a korszak nacionalista szakmai érdekvédelmi szervezeteihez is,¹⁹⁹ hiszen az egyetem elvégzése után a

---

¹⁹⁷ KEREPESZKI Róbert, *A Turul Szövetség 1919–1945. Egyetemi ifjúság és jobboldali radikalizmus a Horthy-korszakban*, Máriabesenyő, Attraktor Kiadó, 2012, 107–108.

¹⁹⁸ Uo.

¹⁹⁹ A korszak nacionalista szakmai érdekvédelmi szervezeteiről lásd: KOVÁCS M. Mária, *Liberalizmus, radikalizmus, antiszemitizmus. A magyar orvosi, ügyvédi és mérnöki kar politikája 1867 és 1945 között*, Budapest, Helikon Kiadó, 2001.

frissdiplomások többnyire beléptek e szervezetekbe, melyek a tagfelvételt általában eleve szigorúan jobboldali (többnyire antiszemita) világnézethez kötötték.²⁰⁰ Érdekes, hogy a dokumentum kitér az elvileg feloszlott, de a valóságban megítélése szerint továbbra is fékezett habzással működő, mintegy 2000 tagot számláló, Héjjas Iván vezette Alföldi Brigádra, az Ébredő Magyarok Egyesülete – az erzsébetvárosi bombamerénylet után is valamilyen szinten még mindig működő – IX. kerületi Nemzetvédelmi Osztályára, valamint az ÉME és a MOVE kebelében működő számos kisebb titkos alszervezetre, körre, bennfenteskedő frakcióra. Ilyenek például a teljesség igénye nélkül az Ébredő Magyarok Egyesületén belül: az ÉME számára propagandatevékenységet végző titkos Mázoló (plakátragasztó) Különítmény, a legitimista ÉME-tagokat tömörítő Prónay-törzs, az ÉME egyfajta sajátos, jobboldali munkásmozgalmi milíciájaként működő Józsefvárosi Munkásifjak, az intrazigens Nemzetvédők Szövetsége, az erzsébetvárosi bombamerényletért felelőssé tehető, ekkor még mindig működő IX. kerületi Nemzetvédelmi Osztály, vagy éppenséggel a súlyos bűncselekményekkel kapcsolatba hozható Cselekvő Magyarok Tábor.²⁰¹ A titkos társaságokat felfedni szándékozó jelentés továbbá a MOVE keretei között az alábbi titkos frakciókat sorolja fel: Nem-Nem-Soha Társaság, a MOVE kebelébe tartozó férficserkészek, Leszerelt Tisztek Önvédelmi Szervezete (ezen belül a különböző első világháborús honvéd

---

²⁰⁰ KEREPESZKI, i. m. uo.

²⁰¹ HU-MNL-OL-K 149-1926-6-4250.

csapattestek veteránegyesületei), illetve a Riadótábor nevű, elsősorban leszerelt és nyugalmazott katonatisztekkel álló, állítólag gumibotokkal és revolverekkel felszerelt paramilitáris csoport – leírása emlékeztet a Kettőskereszt Vérszövetségre –, mely szoros kapcsolatban áll a Vasutasok Országos Gazdasági Egyesületével, és szükség esetén pillanatok alatt képes a vasúti forgalmat megbénító sztrájk megszervezésére. A jelentés megemlíti még a Magyar Tudományos Fajvédő Egyesületet is, mely az Etelközi Szövetség fedőszerve volt, tehát – valószínűleg a jelentéstevő tudtán kívül – lényegében a korszak befolyásos politizáló titkos társaságát is lajstromba veszi.

Gömbös Gyula neve számos szervezetnél megjelenik vezetőként, vezetőségi tagként, és a jelentés arra is kitér, hogy Gömbös állítólag még 1923-ban egy – nyilván a radikális jobboldali politikai erők nemzetközi együttműködése jegyében – olyan okiratot küldött Mussolini olasz diktátornak, amely szerint a magyar nacionalista titkos társaságok teljes létszáma ez időben meghaladhatta a 200 000 főt. Ezzel a számmal a jelentés is erősen vitatkozik, illuzórikusnak nevezi, hiszen a tagságok személyi átfedései miatt előfordulhatott, hogy egyetlen ember tíz ilyen szervezetben is tag volt egyszerre, így tízszeresen jelent meg az összesített taglétszámban.²⁰² A szóban forgó bizalmas rendőri jelentés tartalmazhat tárgyi tévedéseket, ez pedig alapos forráskritikára adhat okot, illetve számos, a jelentéstevő által titkos

---

²⁰² Uo.

szervezetnek minősített organizáció esetén csupán a vezetőket, a székhelyet és a taglétszámot adja meg. Ezzel együtt összességében igyekszik az ilyen szervezeteket a helyükön kezelni, és mindenképpen kiolvasható belőle, hogy az irat keletkezésének idején, 1926-ban e társaságok már valóban nem rendelkeztek akkora tagsággal és befolyással, mint a bethleni konszolidáció időszakának legelején, illetve a társdalomra és a fennálló politikai rendszerre való veszélyességük is minimális volt – Bethlen konszolidációs politikájának következtében mérsékeltek a tevékenységüket, és egy időre beilleszkedtek a fennálló politikai rendszerbe.²⁰³

Az Etelközi Szövetség nem szűnt meg, csupán némileg háttérbe szorult. Feilitzsch Bertholdot a vezérintézői poszton az EX egyik szárnya által erősen támogatott Habsburg Albrecht főherceg váltotta valamikor az 1920-as évek végén. Miként arra Fodor Miklós Zoltán is felhívja a figyelmet, Feilitzsch báró 1927–1929 között Bihar vármegyében, 1929–1931 között pedig Békés vármegyében töltötte be a főispáni pozíciót (e

---

²⁰³ Itt kell megjegyeznünk, hogy a Magyar Királyi Belügyminisztérium rezervált iratai (HU-MNL-OL-K 149) 1920-as évekbeli anyagában meglehetősen kevés olyan titkosrendőri jelentés vagy egyéb irat maradt fenn, amely a korabeli radikális jobboldali szervezetekkel foglalkozik és hatósági megfigyelésükről tanúskodik. Habár a Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltár vonatkozó irategyűjtései közül sok elpusztult, a tendencia így is nyilvánvaló. A Horthy-korszak rendvédelmi szervei a tanácsköztársaság rossz emléke okán elsősorban a szélsőbaloldalt tekintették a fennálló politikai rendszerre veszélyes politikai irányzatnak, és csak másodsorban a szélsőjobboldalt, melyet a Bethlen-kormány megkísérelt saját, egyfajta lojális ellenzékévé alakítani, jó ideig nem is sikertelenül. Vö. VARGA Krisztián, *Ellenség a baloldalon*, Budapest, Jaffa Kiadó, 2015, 51–81.

tisztségeket feltehetőleg azért kapta a miniszterelnöktől, hogy kevésbé radikális politikát folytasson, illetve, hogy a hivatali tevékenység lekösse a politikust), így a Habsburg főherceg vezérintézői mandátuma is erre az időszakra tehető.²⁰⁴ Az Etelközi Szövetség politikai befolyásának erősödésének és csökkenésének tendenciái pedig szoros párhuzamot mutatott mindenkori vezetője, Gömbös Gyula politikai pályájával. 1928-ban Gömbös visszalépett a kormánypártba, és honvédelmi államtitkár, 1929-ben honvédelmi miniszter, végül jórészt a nagy gazdasági világválságnak köszönhetően 1932-ben miniszterelnök lett, ez pedig feltehetőleg az EX reneszánszát is jelentette.²⁰⁵ Shvoy Kálmán naplója számos konkrét példát ismertet arra vonatkozóan, hogy az 1930-as években a titkos társaságnak – amely egyúttal némi leegyszerűsítéssel az amúgy szintén erősen jobbra tolódó kormánypárt informális érdekegyeztető fóruma volt – újra jelentős beleszólása volt a közigazgatási tisztviselők kinevezésébe, az 1935-ös parlamenti választásokon pedig igen sok EX-tag lett országgyűlési képviselő.²⁰⁶ Gömbös elsősorban az 1919-es ellenforradalom után szocializálódott új, fiatalabb katonatiszti, hivatalnoki és szakértelmiségi réteg tagjait igyekezett parlamenti képviselőkké emelni – ilyenek voltak többek között Mecsér András, Sheftsik György, Mocsáry Dániel, Festetics Domokos gróf, Jurcsek Béla, a későbbi nyilaskeresztes politikus Rajniss Ferencet, Bárczay

---

²⁰⁴ FODOR, i. m. 149.

²⁰⁵ Uo. 148–149.

²⁰⁶ SHVOY, 151–152.

Ferencet, vagy éppenséggel Endre László későbbi belügyi államtitkár, a magyarországi zsidóság deportálásának egyik fő felelőse is.²⁰⁷

Gömbös Gyula 1936-os halála után Darányi Kálmán²⁰⁸ lett a miniszterelnök, aki maga is tagja,²⁰⁹ sőt igen jó eséllyel vezetőségi tagja volt az EX-nek,²¹⁰ és igyekezett Gömbös Gyula híveit, az úgynevezett Gömbös-árvákat különböző közzolgálati pozíciókban elhelyezni, az EX pedig egyre inkább a kormánypárt radikális jobboldali szárnyának befolyása alá került. A kormánypárt (ekkoriban már Nemzeti Egység Pártja) radikális jobboldali szárnya 1937 folyamán nyitni igyekezett az egyre népszerűbbé váló magyar nemzetiszocialista mozgalom, Szálasi Ferenc²¹¹ nyilaskeresztes pártja felé is, és állítólag Szálasit is megkísérelték beszervezni az Etelközi Szövetségbe, aki azonban Shvoy Kálmán naplója szerint elutasította a beszervezést.²¹² Prónay memoárja szerint ugyanakkor Szálasi már korábban eleve tagja volt az EX-nek, és többek között éppen e szervezeten belül kezdte el kifejteni erősen antiszemita politikai nézeteit.²¹³ Bár az EX és annak vezetősége korántsem csak radikális jobboldali

---

²⁰⁷ FODOR, i. m. 150.

²⁰⁸ Darányi Kálmán pályájáról lásd bővebben: KEREPESZKI Róbert, *Darányi Kálmán. Pályakép, személyiség, korrajz*, Budapest, Kronosz Kiadó, 2018.

²⁰⁹ KEREPESZKI, i. m. 85.

²¹⁰ MÁRKUS László, *Károlyi Gyula-kormány bel- és külpolitikája*, Budapest, Akadémiai Kiadó, 1968, 188.

²¹¹ Szálasi Ferenc életrajzáról lásd Karsai László monográfiáját: KARSAI László, *Szálasi Ferenc. Politikai életrajz*, Budapest, Balassi Kiadó, 2016.

²¹² SHVOY, i. m. 164.

²¹³ PRÓNAY, i. m. 324.

világnézetet képviselő személyekből állt, az 1940-es években, a II. világháború évei alatt a szervezet egyre inkább a szélsőjobboldal felé tolódott, és báró Feilitzsch Berthold vezérintéző is egyre határozottabban a nyilaskeresztes mozgalmat kezdte támogatni. Ekkoriban már Endre László, a magyarországi zsidóság deportálásáért felelős szélsőjobboldali politikus is a szervezet vezetőségi tagjai közé tartozott.²¹⁴ 1940-ben a szervezetet így értékeli egy ismeretlen személy által keletkeztetett, Horthy Miklós kormányzó felé intézett beadvány:

„EKSZ. Hivatva lenne a konjunktúramentes, puritán légkör megteremtése, az emelkedett nemzeti szellem ápolása. Elnöke báró Feilitzsch Berthold, legalább tíz igazgatóságnak tagja, amelyek közül többen, vele együtt nem kimondottan turáni eredetűek. Egyik fő funkcionáriusa vitéz Endre László. Az utóbbi években hihetetlen nagyfokú szélsőséges agitáció fészke. Tekintettel arra, hogy a vidék tényezői úgyszólván kivétel nélkül tagjai, a legjobb hiszeműen követők utasításukat nem tudván a központ politikai irányváltásáról, rendkívül nagy veszélyt rejt magában ilyen irányú működése.”²¹⁵

Mindezzel együtt megemlítendő az is, hogy a szövetségnek a két világháború közötti időszakban végig volt egy másik,

---

²¹⁴ FODOR, i. m. 151.

²¹⁵ *Horthy Miklós titkos iratai*, forráskiad. SZINAI Miklós, SZÜCS László, Budapest, Kossuth Könyvkiadó, 1965, 257.

sokkal inkább mérsékelt és németellenes, konzervatív, elsősorban Bethlen István és Kállay Miklós nevével fémjelvezhető szárnya is, amely a kormányzót támogatta az 1944-es, sikertelen kiugrási kísérlet során.²¹⁶ A radikalizmus iránt elutasító Shvoy Kálmán tábornokot 1940-ben kizárták az EX-ből,²¹⁷ így, mint arra Fodor Miklós Zoltán is felhívja a figyelmet, a szervezet 1940 és 1945 közötti történetéről tudjuk a legkevesebbet.²¹⁸ Az viszont igen valószínű, hogy a szervezet vezetése a közigazgatási és katonai elitre gyakorolt befolyásán keresztül jelentős szerepet játszott Magyarország a németek háborús politikája melletti végső elköteleződésében, Szálasi Ferenc és a németbarát nyilaskeresztes bábkormány tragikus hatalomra kerülésében, ily módon pedig közvetett módon a magyarországi Holokausztban is. Ugyanakkor árnyalja az EX történelmi szerepének értékelését, hogy a tagság egy igen jelentős része kifejezetten szemben állt a Harmadik Birodalommal és azokkal, akik kollaboráltak a németekkel, még ha a társaság vezetősége támogatta is a Nyilaskeresztes Párt hatalomátvételét.²¹⁹ A szervezetből már korábban kitessékelt, erősen sértett és a politikai radikalizmus iránt mély ellenszenvvel viseltető Shvoy Kálmán tábornok mindazonáltal egy 1944. szeptember 15-én kelt naplóbejegyzésében az alábbi, elfogultságtól és

---

²¹⁶ SZEKER Nóra, *Titkos társaság. A Magyar Testvéri Közösség Története*, Budapest, Jaffa Kiadó, 2017, 81,

²¹⁷ SHVOY, i. m. 211, 232, 243, 283.

²¹⁸ FODOR, i. m. 151.

²¹⁹ Uo. 152.

túlzásoktól sem mentes, nem túl hízelgő mondatokkal minősíti az Etelközi Szövetséget:

„Egy titkos társaság, a „fehér szabadkőművesség” uralta az országot politikailag, de a katonaságot is. Az EX – az Etelközi Szövetség volt ennek az országnak az átka, ez uralta a kormányzót, a hadsereget, miniszterelnököt, kormányt, mindent. Ez öncélú és protestáns tendenciájú volt, ez tett tönkre minket, ez juttatott minket ide. Egy olyan marha állat, mint a báró Feilitzsch Berthold irányítja az ügyeket és egy titkos 7 személyes vezérek tanácsa.”²²⁰

Hogy a hungarista hatalomátévelt követően az Etelközi Szövetség mennyire határozta meg a magyar politikát, arról nincs tudomásunk. Mivel a Szálasi Ferenc vezette, németbarát bábkormány teljes mértékben alárendelte magát és az országot a németek háborús céljainak, ezért valószínűsíthetjük, hogy immár semennyire. Annyi bizonyos, hogy a társaságot vezető báró Feilitzsch Berthold az 1944. októberi nyilas puccs után nyíltan elkötelezte magát a nyilaskeresztes kormányzat és a németek mellett, és elvállalta az egyik sajátos, sebtében szervezett nyilas törvényhozó testület, a Felsőházi Tagok Nemzeti Szövetsége elnöki pozícióját.²²¹ A Podmaniczky utca 45. szám alatti MOVE- és EX-székház 1945-ben, Budapest ostroma során számos találatot kapott és jelentős károkat szenvedett, így erősen elképzelhető, hogy az egyesülettel kapcsolatos források hiánya nemcsak

---

²²⁰ SHVOY, i. m. 153.

²²¹ KEREPESZKI, *A Turul Szövetség*, 117.

titkos működésének, hanem igen nagyrészt a háborús iratpusztulásnak is köszönhető.

Nincs tudomásunk az Etelközi Szövetség második világháború utáni anyaországi vagy emigrációbeli működéséről, tovább éléséről sem, annyi azonban bizonyos, hogy a második világháború után jogi értelemben megszűnt létezni, ugyanis a Horthy-korszak más jobboldali és radikális jobboldali szervezetei mellett 1945. február 26-án miniszterelnöki rendelettel feloszlatták és betiltották.²²² Ugyan a háború után számos EX-tag és -vezető, többek között báró Feilitzsch Berthold báró is kényszerű emigrációba vonult,²²³ semmilyen adat nem áll a rendelkezésünkre arra vonatkozólag, hogy a Horthy-korszak politizáló jobboldali titkos társasága bármilyen formában is tovább élt volna 1945 után, vagy bárki kísérletet tett volna a felélesztésére.

Az Etelközi Szövetség története tehát valószínűleg végleg véget ért azzal a történelmi korszakkal együtt, amelynek a kezdetén, viharos körülmények között született, és amelynek politikáját huszonöt éves fennállása alatt változó intenzitással és befolyással, hol konzervatív, hol pedig radikális jobboldali eszmék mentén, és persze mindig korlátok között, de bizonyos mértékig végig alakította.

---

²²² A jobboldali egyesületek, szervezetek 1945-ös feloszlításáról lásd bővebben: ZINNER Tibor, *Az egyesületek, pártok feloszlátása Budapesten 1945 és 1948 között 1.*, Politika-Tudomány, 1987/4, 60–77, illetve ZINNER Tibor, *Az egyesületek, pártok feloszlátása Budapesten 1945 és 1948 között 2.*, Politika-Tudomány, 1988/2, 76–88.

²²³ ARDAY, i. m. 43.

A TANULMÁNYBAN ELŐFORDULÓ FONTOSABB TÖRTÉNELMI SZEMÉLYEK ÉLETRAJZI ADATTÁRA

Bajcsy-Zsilinszky Endre (1886–1944) politikus, publicista, a II. világháború idején a magyar függetlenségért folytatott harc kiemelkedő vezető egyénisége. Jogi tanulmányait Kolozsvárott, Lipcsében és Heidelbergben végezte, majd hazatérve ügyvédjelölt lett. Békéscsabán családja és a demokrata parasztvezér, Áchim L. András között politikai és családi okokból kiéleződött a viszony, Zsilinszky Endre és testvére, Gábor pedig 1911. május 15-én agyonlőtték Áchim L. Andrást. 1918 novemberében Zsilinszky részt vett a Magyar Országos Véderő Egylet (MOVE) egyik megalapításában. A tanácsköztársaság kikiáltása után Bécsbe emigrált, majd visszatérve Szegeden csatlakozott az ellenforradalmi erőkhöz, a Gömbös vezetése alatti nacionalista és fajvédő csoport (Eckhardt Tibor, Kozma Miklós, Kiss Menyhért, stb.) tagjaként a *Szózat* főszerkesztője lett. Derecskén 1922-ben egységes párti programmal képviselővé választották, de 1923-ban Gömbössel együtt kilépett Bethlen pártjából és részt vett a Fajvédő Párt megalapításában. 1925-ben vitézzé avatták, és ettől kezdve anyja nevét felvéve, a Bajcsy-Zsilinszky kettős vezetéknevet használta. Politikai fejlődésében jelentős fordulatot hozott az 1935-ös év, amikor a választások idején pártszövetségre lépett az októbristákkal és a polgári radikálisokkal. Gömbös kíméletlen

csendőrterrorral megakadályozta, hogy a tarpai választókerület képviselője legyen. Válaszul leköszönt vitézi rangjáról, és a demokratikus ellenzéki erők tömörítése érdekében 1936-ban pártja fuzionált a Független Kisgazdapárttal, 1939-ben Tarpán már ennek a pártnak lett a képviselője. Publicisztikai tevékenységét akkor a Független Magyarország című hétfői lap főszerkesztői tisztében, valamint a Magyarország c. napilap hasábjain végzi. Idejében felismerte, hogy a német veszéllyel szemben szükség van a Duna menti kis népek összefogására. Ezért 1940 februárjában Belgrádba utazott, és vezető jugoszláv államférfiakkal tárgyalt a baráti együttműködésről. 1942-ben bekapcsolódott a Történelmi Emlékbizottság munkájába, és részt vett a március 15-ei antifasiszta és háborúellenes tömegtüntetés megszervezésében. 1944. márc. 19-én fegyverrel fogadta a lakásába hatoló Gestapo embereit, akik csak heves tűzharc után tudták sebesülten őrizetbe venni. Lakatos Géza kormánya 1944. október 11-én kikérte a Gestapótól, október 15-én szabadon bocsátották. 1944. november elején a németellenes fegyveres ellenállási mozgalom megszervezésére hivatott Magyar Nemzeti Felkelés Felszabadító Bizottságának elnökévé választották, és részt vett a fegyveres felkelés tervezetének kidolgozásában. Németellenes tevékenysége miatt letartóztatták, a nyilas katonai bíróság halálra ítélte, 1944. december 24-én Sopronhőhidán kivégezték. Pályájáról lásd részletesebben: BARTHA Ákos: *Bajcsy-Zsilinszky Endre. Életút és utóélet*. Budapest, MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont, 2020.

Bánffy Miklós (1874–1950) gróf, erdélyi magyar író, politikus, külügyminiszter. Egyetemi tanulmányait Kolozsvárott és Budapesten végezte. 1906-tól 1909-ig Kolozs vármegye és Kolozsvár főispánja. 1901-től szabadelvű programmal, 1910-től pártonkívüli programmal országgyűlési képviselő. Később csatlakozott a Nemzeti Munkapárthoz. 1913–18-ban az állami színházak intendánsa. A Kisfaludy Társaság tagja. 1921. április 14-étől 1922. december 19-éig a Bethlen-kormányban a külügyminiszteri tárcát töltötte be, de mellette végig kulturális tevékenységet is folytatott. 1926-ban visszaköltözött Erdélybe, és vezető szerepet játszott az erdélyi magyar irodalomban. 1939-ben vezetője lett a Nemzeti Újjászületési Front keretében szervezett Magyar Népközösségnek. 1940-ben behívott erdélyi felsőházi tag. Szerkesztette az Erdélyi Helikont, foglalkozott zenével, festészettel, színpadi rendezéssel, irodalommal, valamint Kisbán Miklós néven drámákat is írt. 1950-ben, birtokaitól megfosztva, szegényen, mellőzötten hunyt el Budapesten. Pályájáról, elsősorban irodalmi és kultúrpolitikai munkásságáról lásd bővebben: SZÁSZ László: *Bánffy Miklós. Az erdélyi szellem arisztokratája*. Budapest, Magyar Művészeti Akadémia, 2020.

Berzeviczy Béla (1870–1922) katonatiszt, tábornok, a honvéd vezérkar főnöke. A bécsújhelyi Terézia Katonai Akadémián végzett, 1890-ben avatták hadnaggyá. Az Osztrák-Magyar Monarchia hadseregében csapatbiztosként teljesített, 1899-től a bécsi II. hadtest

parancsnokságán beosztott vezérkari tiszt, 1906-tól a magyar honvédség lovassági felügyelőjének vezérkari főnöke volt. Az I. világháború idején harctéri szolgálatot teljesített, több hadtest parancsnokaként szolgált. 1919-ben nyugállományba helyezték, de szolgálatra jelentkezett a Nemzeti Hadsereg siófoki Fővezérségénél. Horthy Miklós kinevezte a kaposvári katonai körlet parancsnokává. 1919-ben a Honvéd Vezérkar főnöke lett. Jelentős szerepe volt az első világháborúban összeomlott magyar hadsereg újjászervezésére tett kísérletekben, a Horthy-féle Nemzeti Hadsereg Magyar Királyi Honvédséggé történő átalakításában, illetve ezzel együtt az országszerte tevékenykedő irreguláris katonai alakulatok leszerelésében és/vagy regularizálásában.

Bethlen István (1874–1946) gróf, jogász, politikus, diplomata, miniszterelnök, a Horthy-korszak politikájának egyik kulcsfigurája. Már fiatalon Ferenc József egyik magyar bizalmasa volt. 1919 februárjában kezdeményezésére alakult meg az ellenforradalmi Nemzeti Egyesülés Pártja. A Tanácsköztársaság kikiáltása után Bécsbe emigrált, ahol a szegedi kormány képviselőjeként az ellenforradalmi komité egyik vezetője lett. A Simonyi-Semadam-kormány lemondása után létrehozta az egységes kormányzópártot, de az új kormányt nem sikerült megalakítania. A Teleki-kormány bukása után, 1921. április 14-én miniszterelnök lett. Titkos politikai egyezséget kötött a szociáldemokrata párttal, majd miután a Kisgazda Párt felszámolására irányuló több kísérlete sikertelen maradt, híveivel együtt belépett a

pártba, amelynek Nagyatádi Szabó István mellett az egyik vezetője lett. E pártból és a hozzá csatlakozott konzervatív pártokból létrehozta a Keresztény Kisgazda Földműves és Polgári Pártot (a korabeli köznyelvben: Egységes Párt), amely magva volt a későbbi kormánypártnak. 1922-ben szűkítette a választójogot, a városok kivételével visszaállította a nyílt szavazás rendszerét. A népszövetségi kölcsön megszerzésével és a súlyos adóemelésekkel elősegítette az ország gazdasági konszolidációját, amit 1929-ig további nagy összegű külföldi kölcsönök felvételével tartott fenn. 1926-ban a személyét is érintő frankhamisítási botrány megingatta pozícióját. 1931-ben lemondott, de továbbra is jelentős szerepet játszott a magyar politikában, mint a kormányzó bizalmas barátja és tanácsadója. 1935-ben Gömbös Gyula miniszterelnökkel támadt ellentéte miatt kilépett az Egységes Pártból, és ellenzékbe vonult. Az 1939-i választások után Horthy a felsőház örökös tagjává nevezte ki. 1943–44-ben egyik vezetője az angolszászok felé közeledő politikai áramlatnak, a sikertelen kiugrási kísérletnek. 1944 őszén a szovjetek letartóztatták, egy ideig házi őrizetben tartották, majd Moszkvába vitték, ahol 1946-ban egy rabkórházban hunyt el.

Budaváry László (1889–1962) néptanító, újságíró, radikális jobboldali politikus. Csáktornyán (1909–1910), Sárospatakon, Magyarkomjáton és Ungváron dolgozott tanítóként tanító (1910–1913), a magyarosítás terén szerzett érdemeiért szolgálattételre a budapesti tanfelügyelőségre rendelték be, közben az I.

világháborúban mint póttartalékos szakaszvezető frontszolgálatot teljesített. A Tanácsköztársaság bukása után állásából elbocsátották. A két világháború között a magyarországi szélsőjobboldal egyik meghatározó antiszemita politikusa és politikai újságírója, aki elsősorban, a magyarországi zsidókérdéssel foglalkozott. 1920-ban nemzetgyűlési indítványt nyújtott be a zsidókérdés „intézményes” megoldására, amelynek lényege, hogy hogyan és miként lehet hatékonyan és gyorsan a zsidókat minden vagyonuktól megfosztani. Ő alkotta meg a zsidók megrendszabályozására törvénytervezetként a hírhedten abszurd tíz pontot. Az Ébredő Magyarok Egyesületének vezetőségi tagja, 1920–1930 között alelnöke. Politikai pályafutását a Keresztény Nemzeti Egyesülés Pártjában kezdte, később szakított velük, és kezdeményezte a Magyar Nemzeti Párt megalakítását (a párt tagjai között volt Prónay Pál és Héjjas Iván is). A párt Prónay Fasiszta Pártjából szerveződött, amely a Mussolini-féle pártstruktúrát igyekezett átvenni. A belügyminisztérium 1932-ben betiltotta a pártot. Az 1930-as évek végén a nyilas mozgalomhoz csatlakozott, azonban hamar annyira kiábrándult Szálasiból, hogy népszerű könyvet írt ellenük. A II. világháború után letartóztatták, a népbíróság 12 évi börtönre ítélte (HU-BFL-XXV-1-a-1945/778). 1962-ben hunyt el Budapesten.

Buday Dezső (1868–1932) mérnök, radikális jobboldali politikus. A József Műegyetemen mérnöki oklevelet szerzett, ismereteit nyugat-európai (svájci, francia- és

németországi) tanulmányútja során egészítette ki. A Tisza (1890–1910), majd a Duna szabályozási munkálatainál ármentesítő és belvízmérnök (1910-től), később a Budapest Székesfővárosi Közlekedési Rt. (BSZKRT) igazgatója. A Keresztény Nemzeti Egység Pártja, majd a Keresztény Gazdasági és Szociális Párt programjával nemzetgyűlési, illetve országgyűlési képviselő 1922 és 1932 között. Az Ébredő Magyarok Egyesülete egyik alapító tagja, az 1920-as években elnöke. A két világháború között a magyarországi antiszemita mozgalmak egyik vezetője, sajátos elképzelései szerint az antiszemitizmus erősödése lett volna szükséges a zsidóság teljes asszimilációjához. Mérnökként elsősorban árvíz- és belvízvédelmi műtárgyak tervezésével foglalkozott. 1932-ben hunyt el Budapesten.

Csáky Károly (1873–1945) gróf, tábornok, honvédelmi miniszter. A Ludovika Akadémia elvégzése után 1894-ben vezérkari szolgálatba osztották be. 1907-től a honvéd központi lovasiskola tanára, 1910-től a honvédelmi minisztériumban szolgált, később a honvéd lovassági felügyelő vezérkari főnöke lett. 1914-ben egy lovas seregtest vezérkari főnöke volt az orosz harctéren, sebesülése után a Honvédelmi Minisztériumba osztották be, 1915-ben ezredes lett. 1917-ben Bukovinában harcolt, 1919-ben nyugdíjba vonult. 1923. június 28-ától 1929. október 10-éig a Bethlen-kormányban honvédelmi miniszter. Sürgette az Antant Katonai Bizottság ellenőrzésének beszüntetését, fedezte a tiltott fegyvervásárlást és -csempészt, egy szélsőjobbaldali

ausztriai katonai puccs előkészítése céljából részt vett az ausztriai Heimwehr mozgalom finanszírozásában is. 1924-ben altábornagy, 1927-ben lovassági tábornok lett. 1925-től 1930-ig egységes párti nemzetgyűlési képviselő. 1945-ben hunyt el.

Csörgey Károly (1878–1928), született Uhlig, katonatiszt, tábornok. 1901-ban végezte el a Ludovika Akadémiát. 1906–1912 között a Honvédelmi Minisztériumban teljesített szolgálatot. Részt vett az I. világháborúban, 1912-től százados kapitány volt, a világháborút végigharcolta. A Tanácsköztársaság alatt vezérkari tisztként szolgált, 1919 szeptemberétől 1922-ig a budapesti honvéd karhatalom vezérkari főnöke volt. Egyes források szerint a Kettőskereszt Vérszövetség nevű titkos katonai alakulat egyik vezetője volt. 1922 és 1924 között a Ludovika Akadémián harcászatot és hadseregszervezést tanított. 1922-ben vitézi címet kapott, ekkor a nevét édesanyja, Csörgey Mária vezetéknévére magyarosította. Tábornokká való kinevezése után, 1927-től haláláig a várpalotai és hajmáskéri honvéd gyakorlótábor parancsnoka volt. 1928-ban több társával együtt egy balesetben vesztette életét a Várpalota közelében lévő honvédségi lőtéren, amikor egy titokban kifejlesztett légvédelmi ágyú lögyakorlat során felrobbant.

Drozdy Győző (1885–1970) kisgazdapárti politikus, országgyűlési képviselő. Esztergomban tanítóképzőt, Budapesten gyógypedagógiai szaktanfolyamot végzett. Részt vett a Függetlenségi Kisgazda Párt megalakításában

(1920. október), ennek listáján a kiskomáromi kerület nemzetgyűlési képviselője lett (1922–26). A nemzetgyűlésben számos alkalommal felszólalt az antiszemitizmus és a radikális jobboldali szervezetek által elkövetett bűncselekmények ellen. 1926-ban kivándorolt az Egyesült Államokba, Chicagóban megszervezte az Amerikai Magyar Revíziós Ligát. 1932-ben tért haza, a Nemzeti Egység Pártja programjával ismét országgyűlési képviselő lett (1935–39). Liberális politikus, az angolszász orientáció híve volt, átlépett az FKgP-be (1939). 1945 után újra bekapcsolódott a politikai életbe. 1945 tavaszán – rövid ideig – a budapesti I. kerületi Nemzeti Bizottság elnöke volt, 1945. november 4-én az FKgP listáján mandátumot szerzett. 1946. március 12-én a munkáspártok nyomására 19 jobboldali politikussal együtt kizárták az FKgP-ből, de mandátumát 1947 nyaráig megtartotta. Egyik alapítója volt a Sulyok Dezső vezette Szabadság Pártnak. 1947 nyarán visszavonult a politikától, 1947-től 1950-ig Baracskán élt. 1951-től 1953-ig a budapesti vásárcsarnokban, mint betanított segédmunkás, 1953-tól 1954-ig az Autokernél mint könyvelő dolgozott, később különböző alkalmi munkákból tartotta fenn magát. 1965-től politikai munkássága elismerésül kivételes nyugdíjellátásban részesült. A hatvanas évek végén az MTA Történettudományi Intézetének felkérésére megírta emlékiratait, mely több kiadásban megjelent. Vö. DROZDY Győző: *Elvett illúziók. Drozdy Győző emlékiratai*. Szerk. PAKSY Zoltán, Budapest, Kossuth Kiadó, 2007.

Eckhardt Tibor (1888–1972) politikus, ügyvéd, országgyűlési képviselő. Berlinben, Párizsban és a Budapesti Tudományegyetemen tanult, 1908-ban államtudományi doktorátust szerzett. Pályáját vármegyei tiszttviselőként kezdte, 1918-ban Torda–Aranyos vármegyében főszolgabíró s az önkéntes karhatalom parancsnoka. 1919–20-ban az aradi, majd a szegedi ellenforradalmi kormány miniszterelnökségének sajtóügyeit irányította. 1922-ben a Keresztény Kisgazdapárt listáján nemzetgyűlési képviselő lett. 1923-ban az Ébredő Magyarok Egyesülete egyik alapítója és elnöke volt, a Magyar Nemzeti Függetlenségi (Fajvédő) Párt egyik vezetője, 1928-tól a Magyar Revíziós Liga ügyvezető alelnöke. Az 1926. évi választásokon kisebbségben maradt. 1930-tól a Független Kisgazdapárt tagja, Gaál Gaszton halála után a párt elnöke (1932–1940). 1931-től Miskolc, 1933-tól Mezőcsát országgyűlési képviselője. 1934–35-ben Gömbös Gyula miniszterelnöksége idején mint Magyarország népszövetségi főmegbízottja eredményesen képviselte a magyar érdekeket a Sándor jugoszláv király meggyilkolása miatt keletkezett feszült helyzetben. 1936-tól titkos tanácsos; országgyűlési képviselő (1935–39; 1939–41). 1940-ben lemondott a FKgP elnökségéről. 1935 után ellenezte a német orientációt, az angolszász irányzat híve volt. A kormányzó és Teleki Pál miniszterelnök megbízásából 1940 nyarán az USA-ba ment, hogy ott kapcsolatokat építsen ki, ahonnét soha nem tért vissza. Előadó lett a georgetowni egyetemen. 1945 után a szovjetellenes és antikommunista emigráció egyik

vezéralakja, a Magyar Nemzeti Tanács egyik megszervezője és végrehajtó bizottsági tagja lett. Pályájáról, főként az emigrációban töltött éveiről lásd bővebben: KÁDÁR LYNN Katalin: *Eckhardt Tibor amerikai évei, 1941–1972*. Budapest, L'Harmattan Kiadó, 2006.

Endre László (1895–1946) katonatiszt, különítményparancsnok, az ÉME és a MOVE vezetőségi tagja, 1923-tól Gödöllő főszolgabírója, majd 1944-ben a Sztójay-kormány belügyi államtitkára, a magyarországi holokauszt aktív részese és egyik irányítója. A népbíróság 1946-ban halálra ítélte, kivégezték. Pályájáról részletesebben lásd: VÁGI Zoltán: *Endre László. Fajvédelem és antiszemitizmus a közigazgatási gyakorlatban 1919–1944*. In: *Tanulmányok a Holokausztról II*. Szerk. Randolph L. BRAHAM, Budapest, Balassi Kiadó, 2002, 81–154.

Fábián Béla (1889–1966) ügyvéd, politikus, publicista. Tanulmányait a bécsi és budapesti egyetemen végezte. Ügyvédjelöltként Vázsonyi Vilmos titkára volt. 1915-ben bevonult katonának, de hamarosan hadifogságba esett. A Tanácsköztársaság idején antikommunista magatartása miatt letartóztatták. 1920–22-ben a budapesti törvényhatósági bizottság tagja. Nagy szerepet játszott a Nemzeti Demokrata Pártban. 1922-től 1939-ig képviselő a Nemzeti Demokrata Párt, illetve az Egyesült Szabadelvű és Demokrata Ellenzék programjával. 1920-tól önálló ügyvéd, emellett publicisztikai és irodalmi tevékenységet is kifejtett. Műveiben szélsőségesen keveredtek a polgári

demokrata és liberális nézetek az éles kommunista- és szovjetellenességgel. A parlamentben számos alkalommal felszólalt a radikális jobboldali mozgalmak tevékenysége és az antiszemitizmus ellen. 1934-ben fellépett a Szovjetunió diplomáciai elismerése ellen. A német megszállás idején letartóztatták és koncentrációs táborba hurcolták. Nem tért vissza Magyarországra, az USA-ban telepedett le, ahol a jobboldali magyar emigráció egyik vezéralakja lett. 1966-ban hunyt el.

Feilitsch Berthold (1867–1949) osztrák származású magyar báró, földbirtokos, jogász, legitimista politikus. Pozsonyban szerzett államtudományi doktorátust, ezután Torontál vármegye alispáni hivatalának közigazgatási gyakornoka, majd jegyzője, később pedig főjegyzője lett. 1897-ben Szabolcs vármegye főispánja lett, 1906-ban a Magyar Királyi Közigazgatási Bíróság ítélőbírájává nevezték ki. 1912-ben felvételt nyert a Jeruzsálemi Szent János Lovagrendbe, más néven Johannita Lovagrendbe, idővel annak egyik magyarországi vezetője, kommandátora lett. 1920-ban egészségügyi okokból nyugdíjazták a közszolgálatból, de 1927-ben visszatért a politikához, Bihar, majd Békés vármegye főispánja lett. Az 1920-as években a jobboldali tömegszervezeteket tömörítő, elsősorban az Ébredő Magyarok Egyesületét, a Magyar Országos Véderő Egyletet és a Területvédő Ligát összefogó Társadalmi Egyesületek Szövetsége elnöke volt. A két világháború közti Magyarország egyik befolyásos és köztiszteletben álló jobboldali személyisége volt, vezető szerepet töltött be számos irredenta titkos társaságban,

többek között az Etelközi Szövetségben, illetve egyes források szerint annak katonai szárnyában, a Kettőskereszt Vérszövetségben is. A második világháború éveiben a szélsőjobbra tolódás jellemezte, és az Etelközi Szövetség befolyásos vezetőjeként a nyilasokkal is kereste a kapcsolatot, az 1944. októberi nyilas puccs után pedig a nyilas törvényhozó testület felsőháza, a Felsőházi Tagok Nemzeti Szövetsége elnöke lett. A világháború után aktívan részt vett a jobboldali magyar emigráció tevékenységében. 1949-ben, Németországban hunyt el. Életéről bővebben lásd: ARDAY Géza: *Elvhűség és jellem. Első kommandátorunk, Feilitzsch Berthold pályaképe*. In: uő: *A Johannita Rend Magyar Tagozatának arcképei. Hálakötet 90 esztendőért*. Budapest, L'Harmattan Kiadó, 2014, 39–43.

Friedrich István (1883–1958) legitimista politikus, miniszterelnök, mérnök, gépgyáros. A budapesti és charlottenburgi műegyetemen mérnöki oklevelet szerzett, majd a budapesti és a berlini egyetemen jogot hallgatott. 1908-ban gépjavító műhelyt, majd Mátyásföldön vas- és gépgyárat alapított. 1918-ban a Károlyi-kormányban hadügyi államtitkár volt. A Tanácsköztársaság idején mint az egyik ellenforradalmi csoport vezetőjét letartóztatták, de megszökött. A Fehér Ház nevű ellenforradalmi szervezet tagjaként 1919. aug. 6-án részt vett a Peidl-kormányt eltávolító puccsban. Habsburg József főherceg megbízása alapján 1919. augusztus 7-étől november 25-ig miniszterelnök, 1920. március 15-ig hadügyminiszter. 1920 áprilisában kilépett a Keresztény

Nemzeti Egyesülés Pártjából, és külön pártot alapított, amely 1922-ben egyesült ifjabb Andrássy Gyula csoportjával, és felvette a Szövetkezett Keresztény Ellenzék nevet. Az 1920-as évek elején megalapította a Szittyák Tábora elnevezésű szélsőjobboldali szervezetet. Tisza István gyilkosainak perében vád alá helyezték, de a bíróság felmentette. 1921-ben részt vett a nyugat-magyarországi felkelésben. 1922-ben az újjáalakult, erősen ellenzéki Keresztény Nemzeti Párt (Andrássy-Friedrich párt) budapesti déli listájának vezetőjeként, 1926-ban a Keresztény Gazdasági Párt színeiben, 1928-ban a budapesti déli kerület egyéni képviselőjeként nyert képviselői mandátumot, 1931-ben és 1935-ben a budapesti északi választókerület egyéni képviselője lett. 1938-ban már nem szerzett mandátumot, kikerült a politika élvonalából. 1951 júliusában, Grösz József kalocsai érsek koncepcióos pere kapcsán letartóztatták, augusztusban a budapesti Fővárosi Bíróság a demokratikus államrend megdöntésére irányuló szervezkedés kezdeményezésének és vezetésének hamis vádjával 15 évi börtönbüntetésre ítélte. A váci börtönben hunyt el 1958-ban.

Gömbös Gyula (1886–1936) katonatiszt, politikus, Magyarország honvédelmi minisztere, majd miniszterelnöke. Hivatásos katonatiszt volt, az I. világháború végéig vezérkari századosi rangot ért el. Az 1918-as októberi forradalom után a honvédelmi minisztériumban teljesített szolgálatot, majd Zágrábban katonai attasé, 1918 végétől a honvédelmi

minisztériumban a hadműveleti osztály balkáni csoportját vezette. Politikai pályafutását 1919-ben kezdte, amikor a Magyar Országos Véderő Egylet (MOVE) elnökévé választották. Vezetőségi tagja az Ébredő Magyarok Egyesületének is. Bécsben részt vett az ellenforradalmi komité szervezésében, a Tanácsköztársaság idején a szegedi ellenforradalmi kormány hadügyi államtitkára, 1919 júliusától Bécsben a szegedi kormány meghatalmazottja. Horthy bizalmas híve, 1920-ban Törökszentmiklóson kisgazdapárti programmal mandátumot szerzett. Nagy szerepe volt a nyugat-magyarországi felkelés szervezésében és az 1921. október királypuccs leverésében. 1922 januárjában csatlakozott a Bethlen–Nagyatádi-féle Egységes Párthoz, és irányította az 1922. évi választási harcot. Az 1920-as években a jobboldali tömegszervezeteket tömörítő, elsősorban az EMÉ-t, a MOVÉ-t és a Területvédő Ligát összefogó Társadalmi Egyesületek Szövetsége alelnöke, így a nacionalista mozgalmak egyik irányítója volt. 1923 nyarán kilépett a kormánypártból, és megalakította a Magyar Nemzeti Függetlenségi (Fajvédő) Pártot. 1928-ban megegyezett Bethlen Istvánnal, visszatért az Egységes Pártba, és hadügyi államtitkár lett. 1929. október 10-étől a Bethlen- és a Károlyi-kormányban honvédelmi miniszter. 1932. október 1-étől miniszterelnök. Meghirdette 95 pontból álló programját, törvényt hozatott a kormányzói jogkör kiterjesztéséről, átszervezte a kormánypártot (Nemzeti Egység Pártja), intézkedéseket léptetett életbe a totális fasizmus kiépítésére, a nagybirtok megsegítése érdekében (hitbizományi reform,

törlesztések részleteinek elhalasztása, telepítési törvény), megkísérelte felszámolni a szakszervezeteket, illetve fasiszta jellegű szervezetekbe (Nemzeti Munkaközpont) vonni a munkásságot. Szoros együttműködésre törekedett a fasiszta Olaszországgal és a nemzetiszocialista Németországgal. 1933 júniusában a külföldi kormányfők közül elsőnek kereste fel Hitlert. 1934-ben szerződést kötött Olaszországgal és Ausztriával (római hármass paktum), majd Németországgal is, és elkötelezte magát a németek mellett. Az 1934. októberi, Sándor jugoszláv király és Barthou francia külügyminiszter elleni marseille-i merénylet magyarországi előkészítése miatt keletkezett súlyos külpolitikai bonyodalmat csak Olaszország támogatásával tudta leküzdeni. 1935 márciusában szembekerült a kormánypárt konzervatívabb Bethlen-csoportjával, de felülkerekedett. Átalakította kormányát, majd kormányzói kézirattal feloszlatta a nemzetgyűlést. Az általa irányított 1935. évi választásokat a minden addiginál erősebb kormányterror jellemezte. A választások után régi szegedi különítményes tisztársait fontos politikai és katonai pozíciókba helyezte. 1936-ban, vesebetegségben hunyt el. Lásd: VONYÓ József: *Gömbös Gyula*. Budapest, Napvilág Kiadó, 2014.; valamint ennek jelentősen bővített változata: VONYÓ József: *Gömbös Gyula és a hatalom. Egy politikussá lett katonatiszt*. Budapest, Kairosz Kiadó, 2018.

Görgey György (1882–?), tábornok. 1919-ben a Nemzeti Hadsereg egyik tiszti különítményének parancsnoka, az

ügynevezett szegedi kapitányok egyike. Horthy Miklós bizalmas katonatársaként 1920 és 1927 között a kormányzói testország parancsnoka, majd a Magyar Királyi Honvédség méneskari felügyelője.

Gratz Gusztáv (1875–1946), magyar politikus, gazdasági szakember, történész. 1917-ben Magyarország külügyminisztere, a Tanácsköztárság alatt a Bécsben székelő magyar emigráció, az Antibolsevista Comité tagja. 1919 novemberétől 1921 januárjáig bécsi magyar nagykövet. 1921 januárjától áprilisáig külügyminiszter Teleki Pál első kormányában, ezt követően IV. Károly magyar trónra való visszatérésének magyarországi megbízottja. Legitimista elkötelezettsége miatt a két királypuccs és IV. Károly trónfosztása után politikailag háttérbe szorult, 1926-tól visszatérhetett a politikai életbe, újra országgyűlési képviselő lett. 1946-ban hunyt el Budapesten.

Habsburg-Lotharingiai Albrecht vagy Albert (1897–1955), magyar királyi herceg, földbirtokos, politikus. 1926-ban a frankhamisítási per egyik vádlottja, 1927-től a magyar országgyűlés felsőházának tagja. 1930-ban rangon aluli házasságot kötött, ezért utódait már nem illette meg a főhercegi cím. Hitler 1933-as hatalomra kerülése után a szélsőjobboldal aktív politikusa lett, egyike a vállaltan nácibarát magyar politikusoknak. Baráti kapcsolatok fűzték a Harmadik Birodalom elitjéhez, különösen Heinrich Himmler SS-vezetőhöz, a világháború alatt az SS és a Gestapo társadalmi

kapcsolataként működött, a háború vége felé pedig már aspirált a magyar kormányzói címre is. 1945-ben a Vörös Hadsereg elől Ausztriába, majd Argentínába menekült, ahol emigrációban hunyt el 1955-ben.

Hatvany Lajos (1880–1961), eredetileg Deutsch, majd Hatvany-Deutsch, végül Hatvany Lajos, báró, író, irodalomtörténész, újságíró, lapkiadó, mecénás. Gazdag gyártulajdonos családban nőtt fel, családja előszeretettel támogatta a kultúrát. Egyetemi tanulmányait Budapesten végezte, 1905-ben bölcsészdoktori diplomát szerzett. 1908-ban Ignotusszal és Fenyő Miksával megalapították a Nyugat című folyóiratot. 1911-ben Osvát Ernővel való személyes összetűzése miatt megvált a Nyugattól, és több évre Berlinbe költözött. 1917-ben tért vissza Magyarországra, ekkortól a Pesti Napló, majd az Esztendő című lapok szerkesztője volt. Az 1918-19-es polgári forradalom alatt a Magyar Nemzeti Tanács tagja és a Vörösmarty Akadémia egyik alapítója volt. A tanácsköztársaság végén Bécsbe emigrált, majd Berlinben és Párizsban élt. 1927-ben költözött vissza Magyarországra, ekkor a Horthy-rendszert bíráló írásai miatt bíróság elé állították, és másfél év börtönre ítélték, de külföldi nyomásra kegyelmet kapott. 1938-ban újra emigrált, előbb Párizsban, majd Oxfordban élt. 1947-ben tért újra haza Magyarországra. A budapesti egyetem bölcsészettudományi karán tanított, 1959-ben Kossuth-díjjal tüntették ki. 1960-ban a Magyar Tudományos Akadémia levelező tagjává választotta. 1960-ban, 80 éves korában hunyt el Budapesten.

Héjjas Iván (1890–1950) földbirtokos, az első világháborúban katonatiszt, az Osztrák–Magyar Légió vadászpilótája. A fehérterror idején különítményparancsnok, nevéhez Prónay Pál alezredessel együtt számos önbíráskodás és politikai gyilkosság fűződik. Egyik alapítója és vezetője az Ébredő Magyarok Egyesületének; a két világháború közti Magyarország egyik meghatározó, katonai múlttal rendelkező radikális jobboldali politikusa. Ugyancsak Prónay Pállal együtt egyik értelmi szerzője és irányítója az 1921-es nyugat-magyarországi felkelésnek. Az 1920-as években alkut kötött a Bethlen-kormánnyal, irreguláris katonai tevékenységét látszólag abbahagyta. 1927–1931 között a kunszentmiklósi választókerület parlamenti képviselője, később különböző magas pozíciókat töltött be a Kereskedelmi- és Közlekedésügyi Minisztériumban. 1944 végén a szovjetek elől Spanyolországba menekült, 1947-ben a népbíróság távollétében halálra ítélte. 1950-ben, a spanyolországi Vigóban hunyt el.

Hir György (1880–1926) földbirtokos, honvéd altiszt, különítményparancsnok. Az Ébredő Magyarok Egyesülete egyik vezetőségi tagja, az Etelközi Szövetség tagja. Aktív résztvevője volt a frankhamisításnak. 1920-ban kisgazda, 1922-ben egységes párti nemzetgyűlési képviselő. 1926-ban hunyt el gyanús körülmények között, nem kizárható, hogy a frankhamisítási ügyről ellenzéki politikusoknak adott leleplező nyilatkozatai miatt gyilkolták meg.

Homlok Sándor (1892–1963) született Holmok, ezredes, később vezérőrnagy. Az I. világháborúban a 70. honvéd gyaloghadosztály vezérkari főnöke volt, majd a Kormányzó Katonai Irodájánál, illetve a Honvéd Vezérkarnál töltött be különböző pozíciókat. 1927 és 1934 között Párizsban volt katonai attasé, 1935 és 1945 között a Honvéd Vezérkar 5., sajtó- és propagandaosztályát vezette, mely a szomszédos államok területén végrehajtott szabotázs- és diverzánsakciók kivitelezésével is foglalkozott. 1940-től újra katonai attasé többek között Németországban, Svédországban, Finnországban és Svájcban. 1945-ben nyugállományba helyezték. Amerikai emigrációban hunyt el 1963-ban. Pályájáról lásd: SZAKÁLY Sándor: *A 2. vkf. osztály, Tanulmányok a magyar katonai hírszerzés és kémelhárítás történetéről, 1918–1945.* Budapest, Magyar Napló Kiadó–Veritas Történetkutató Intézet, 2015, 158–159.

Horthy Miklós (1868–1957) katonatiszt, politikus, régens kormányzóként 1920 és 1944 között Magyarország államfője. 1883-ban végezte el a Fiumei Haditengerészeti Akadémiát. 1892 és 1894 között föld körüli úton vett részt a Saida nevű korvett fedélzetén. 1909 és 1914 között I. Ferenc József császár egyik szárnysegédje és bizalmasa volt, ekkoriban szerezte első politikusi tapasztalatait. Az első világháborúban a Novara gyorscirkáló parancsnokaként szolgált, ekkor aratott katonai győzelmei tették ismertté a nevét, IV. Károly 1918. február 28-án kinevezte az osztrák–magyar

hadiflotta parancsnokává. Az első világháború elvesztése után Horthynak kellett végrehajtania az osztrák–magyar hadiflotta leszerelését, illetve a hajók átadását a délszlávoknak. A háború után rövid ideig családja kenderesi birtokán gazdálkodott, majd 1919-ben a görf Károlyi Gyula vezette szegedi ellenkormány felkérte a hadügyminiszteri tisztség elvállalására, mint a felbomlott monarchia egykori hadseregének legmagasabb rangú magyar nemzetiségű tisztjét, aki sem az őszirózsás forradalomban, sem a tanácsköztársaságban nem vállalt szerepet. Megszervezte a Nemzeti Hadsereget, majd annak fővezéréként részben függetlenítette magát a szegedi ellenforradalmi kormánytól, és az ország egyetlen használható fegyveres ereje felett rendelkezett. Egy ideig kacérkodott a katonai diktatúra bevezetésének gondolatával, de polgári politikusok és az antant képviselőinek nyomására elvetette ennek lehetőségét. Az antant is egyre inkább Horthyval tárgyalt, mint a magyar államhatalom tényleges képviselőjével, ily módon pedig egyre esélyesebbnek látszott az államfői pozícióra is. 1919. november 16-án csapatai élén bevonult Budapestre, az országgyűlés pedig 1920. március 1-jén választotta Magyarország kormányzójává, ezáltal a királyt helyettesítő ideiglenes államfő és a fegyveres erők főparancsnoka lett. 1921-ben kétszer hiúsította meg IV. Károly visszatérését, majd megindulhatott a Bethlen István miniszterelnök nevével fémjelzett konszolidáció tízéves időszaka. Az 1929-es gazdasági világválságnak jelentős szerepe volt az ország jobbra tolódásában, közvetve ez vezetett Gömbös Gyula miniszterelnöki

kinevezéséhez is. Horthy mind a szélsőbal-, mind a szélsőjobboldali mozgalmakkal szemben állt, az 1930-as években mindenféle radikalizmust igyekezett háttérbe szorítani. Államfőként az 1930-as években aktivitás, később az ország Németország melletti elköteleződése idején egyre inkább a passzivitás jellemezte, bár a revizionista törekvéseket végig élénken támogatta. 1942-től igyekezett csökkenteni az ország háborús részvételét, 1944 októberében hozzá hű, mérsékelt politikai körök közreműködésével megkísérelt kiugrani a második világháborúból, ám részben a németbarát főtisztek hadseregen belüli túlsúlya miatt ez nem sikerült. Horthyt közvetett felelősség terheli a magyarországi holokausztért, bár 1944-ben arra még volt ereje, hogy a budapesti zsidóság deportálását leállítsa. Magyarország német megszállása után, 1944. október 16-án kényszer hatására lemondott, átadta a hatalmat a Szálasi Ferenc vezette németbarát nyilas kormánynak, és a németek őrizetébe került. A nürnbergi perben tanúként hallgatták ki, részben idős korára tekintettel vádat nem emeltek ellene. 1948-tól portugáliai emigrációban élt családjával, ahonnét élénk kapcsolatot tartott az emigráns magyar politikai és katonai körökkel. 1957-ben hunyt el. Terjedelmes emlékiratot hagyott hátra, melyben saját politikusi szerepét pozitívan értékeli: HORTHY Miklós: *Emlékirataim*. Budapest, Európa Kiadó, 1990.

Kánya Kálmán (1869–1945) diplomata, politikus, külügyminiszter. Diplomáciai pályafutását Konstantinápolyban kezdte mint alkonzul, 1904-ben

konzullá nevezték ki, 1905-től a közös külügyminisztériumban teljesített szolgálatot. 1913-ban a Monarchia mexikói követe, meghatalmazott miniszter. 1920-tól 1925-ig a külügyminiszter állandó helyettese. 1925-ben berlini követ lett, 1933. február 4-től 1938. november 28-áig külügyminiszter a Gömbös-, Darányi- és Imrédy-kormányokban. Külügyminisztersége alatt csatlakozott Magyarország a Berlin-Róma-tengelyhez a revizionista politikai törekvések jegyében. Ezen belül az Olaszországgal való fokozott együttműködéssel igyekezett ellensúlyozni Németország egyre növekvő hegemoniáját, de megkísérelt a lehetőségekhez képest jó kapcsolatokat fenntartani a nyugati hatalmakkal, illetve a kisantant felé is tett közeledő lépéseket. 1938 augusztusában Horthy és Imrédy németországi látogatása napjaiban Bledben megegyezett a kisantant államokkal Magyarország fegyverkezési egyenjogúsága elismerésének kérdésében, amivel legalizálni kívánta a magyar háborús készülődést. 1938. szeptember 20-án Imrédy miniszterelnökkel Berchtesgadenbe repült, és felkérte Hitlert a magyar területi igények támogatására. 1938 októberében vezetője volt a komáromi magyar-csehszlovák tárgyalásokon részt vevő delegációnak. Miután az 1938. november 21-ei német-olasz fellépés miatt Kárpát-Ukrajna tervezett megrohanásától az Imrédy-kormánynak el kellett állnia, lemondott a külügyminiszterségről. 1935. október 4-én Horthy örökös felsőházi taggá nevezte ki. A II. világháború idején a Bethlen-Kállay vezette politikai csoporthoz tartozott. 1945-ben hunyt el. Pályájáról lásd:

TÓTH Imre: *Egy polgári arisztokrata. Kánya Kálmán (1869–1945)*. Pécs, Kronosz Kiadó, 2016.

Károlyi Gyula (1871–1947) gróf, nagybirtokos, politikus, miniszterelnök, Tanulmányait a budapesti, a bonni és berlini egyetemen végezte. 1905-től főrendiházi tag, 1906-ban Arad vármegye és város főispánja lett. 1919. május 5-én, Aradon ellenforradalmi kormányt alakított, ennek székhelyét román nyomásra május 29-én Szegedre helyezték át, majd július 12-én lemondott. 1927-től a felsőház tagja, 1928-tól koronaőr volt. 1930. december 9-től 1931. augusztus 24-éig külügyminiszter a Bethlen-kormányban. 1931. augusztus 24-étől 1932. október 1-jéig, a gazdasági válság mélypontján ismét miniszterelnök volt. A válságon fokozott állami beavatkozással és szigorú költségvetési takarékossgal igyekezett úrrá lenni. 1931. szeptember 19-én elrendelte a statáriumot. Külföldi kölcsön reményében közeledett Franciaország felé. 1932-ben lemondott, és Szatmár vármegyei birtokára vonult vissza gazdálkodni. 1939-ben a második zsidótörvény elleni tiltakozásul lemondott felsőházi tagságáról. A II. világháború idején mint Horthy legszorosabb személyi és tanácsadói körének tagja támogatta a sikertelen kiugrási kísérletet. 1947-ben hunyt el Budapesten. Politikusi pályájáról lásd többek között: MÁRKUS László: *Károlyi Gyula-kormány bel- és külpolitikája*. Budapest, Akadémiai Kiadó, 1968., illetve egy korszerűbb monográfia: PÜSKI Levente: *A Horthy-korszak szürke eminenciása. Károlyi Gyula (1871–1947)*. Pécs, Kronosz Kiadó, 2016.

Kárpáthy Kamilló (1876–1952) tábornok, felsőházi képviselő. Kassán és Pécsen járt gimnáziumba, majd a bécsújhelyi katonai akadémiát és a bécsi hadiakadémiát végezte el. 1914-ben a 37. honvéd gyaloghadosztály vezérkari főnökeként vonult be a háborúba. 1915-ben a galíciai fronton szolgált alezredesként, 1917-ben ezredessé léptették elő, és kinevezték a 306. gyalogezred parancsnokává. 1918-ban a Honvédelmi Minisztérium I. osztályának főnöke lett. Október 31-én, Budapesten letartóztatták. 1919-ben szolgálati nyugállományba vonult. 1920-ban visszahelyezték katonai tényleges állományba, 1921-ben a budapesti 1. honvéd gyalogezred parancsnoka lett. 1922-ben vitézzé avatták, és tábornokká léptették elő. Egyes források szerint a Kettőskereszt Vérszövetség katonai titkos társaság vezetőségi tagja volt. 1923–1926 között a Magyar Királyi Honvéd Hadiakadémia parancsnoka volt. 1925. májusától altábornagyi rendfokozatban az 1. honvéd vegyesdandár parancsnoka lett. 1930-ban gyalogsági tábornokká léptették elő, és öt éven keresztül a Magyar Királyi Honvédség vezérkari főnöke. 1935-ben vonult végleg nyugállományba. Az 1938-as eucharisztikus világkongresszus egyik főbizottságának elnöke volt. 1941-től nyugállományú vezérezredes és magyar királyi titkos tanácsos, 1942–1944 között felsőházi tag volt. A háború után, 1950-ben kitelepítették Besenyszegre, itt hunyt el 1952-ben.

Klebensberg Kunó (1875–1932) gróf, miniszter, az MTA tagja. Budapesten, Berlinben, Münchenben és Párizsban

végezte tanulmányait. A miniszterelnökségen fogalmazó, majd osztálytanácsos, 1910-től közigazgatási bíró, 1914-től vallás- és közoktatásügyi miniszteriumi államtitkár. Az I. világháború idején a Nemzeti Munkapárt egyik országos szervezője. 1917-től a Hadigondozó Hivatal elnöke, majd a miniszterelnökség politikai államtitkára és Kolozsvár országgyűlési képviselője. 1919 februárjában Bethlen István gróffal együtt megszervezte a Nemzeti Egyesülés Pártját. Az 1920-ig egyesült keresztény párti, az 1922-től egységes párti képviselő. 1921. december 3-ától 1922. június 16-áig belügyminiszter, 1922. június 16-ától 1931. augusztus 24-éig vallás- és közoktatásügyi miniszter, időközben 1930-ban népjóléti és munkaügyi miniszter is a Bethlen-kormányban. A Magyar Történelmi Társulat és több társadalmi és tudományos egyesület elnöke volt. Minisztersége idején kiépítették a tanyasi iskolák hálózatát, megreformálták a polgári iskolát és leányközépiskolát, lerakták a szegedi egyetem alapjait, és felállították a bécsi, berlini és római magyar intézeteket. Pályájáról bővebben lásd: UJVÁRY Gábor: *„Egy európai formátumú államférfi.” Klebelsberg Kuno (1875–1932).* Pécs, Kronosz Kiadó, 2014.

Kozma Miklós (1884–1941), katonatiszt, politikus. A Ludovika Akadémia elvégzése után huszárhadnagyként szolgált, emellett jogot is tanult. 1919-ben Szegeden a Nemzeti Hadsereg propaganda- és védelmi osztályának vezetője volt, 1922-ben Horthy kinevezte a Magyar Távirati Iroda élére. 1934-től felsőházi tag lett, 1935. március 4-étől 1937. február 3-áig a Gömbös-, majd

Darányi-kormány belügyminisztere. Ő irányította az 1935. évi választásokat. Darányi kezdetben mérsékelt, a parlamentre támaszkodó politikájával nem értett egyet, lemondott. 1937 márciusában ismét az MTI és az érdekkörébe tartozó vállalatok elnökévé választották. 1938 őszén a Kárpátalja visszafoglalására indult diverziós vállalkozás egyik vezetője, 1940–41-ben a visszafoglalt Kárpát-Ukrajna (Kárpátalja) kormányzói biztosa volt. Kormányzói biztosként fontos szerepe volt az első magyarországi zsidódeportálás elindításában, melynek értelmében mintegy 15 ezer, a zöldhatáron át Magyarországra menekült, úgynevezett hontalan galíciai zsidót, aki nem rendelkezett hivatalos iratokkal, visszatoloncoltak a határon túlra, ahol többségüket a megszálló német hadsereg meggyilkolta. 1941-ben hunyt el. Irathagyatéka a korszak igen értékes, sokat kutatott történelmi forrása: HU-MNL-OL-K 429. Belügyminisztériumi levéltár – Kozma Miklós iratai.

Lendvai István (1888–1945) író, költő, újságíró, radikális jobboldali politikus, az Egységes Párt, majd a belőle kiváló Fajvédő Párt nemzetgyűlési képviselője.

Márffy József (1899–1971) az első világháborúban tiszthelyettes, majd banktisztviselő, paramilitáris vezető, radikális jobboldali politikus, az Ébredő Magyarok Egyesülete Nemzetvédelmi Főosztálya IX. kerületi nemzetvédelmi osztályának vezetője. Társaival 1922 tavaszán elhatározták, hogy az Erzsébetvárosi Polgári

Demokrata Kör liberális politikai-társadalmi szervezet Dohány utca 76. szám alatti székhelye ellen bombamerényletet követnek el, és ezáltal számos, általuk hazafiatlannak, a nemzet ellenségeinek tartott embert megölnek. A bombamerényletben nyolc ember halt meg. A merénylet, majd a feltételezett elkövetők bírósági tárgyalássorozata az 1920-as évek egyik legnagyobb megdöbbenést és sajtónyilvánosságot kiváltott eseménye volt, a korabeli sajtótermékekben jórészt bombaper, illetve Márffy-per néven szerepel. Első fokon halálra, másodfokon 6, harmadfokon 8 év börtönbüntetésre ítélték. A börtönből való, 1929-es szabadulása után Kőszegen telepedett le. Politikai pályájára lépett, és előbb mint a kormányzó Egységes Párt, később, mint a Nyilaskeresztes Párt egyik helyi vezetője tevékenykedett. A háború vége után néhány hónapra internálták, vádat azonban nem emeltek ellene. Szabadulása után haláláig továbbra is Kőszegen élt, nyugdíjazásáig egy helyi termelőszövetkezetben dolgozott. Nyugdíjasként hunyt el 1971-ben.

Mészáros Gyula (1883–1957) etnográfus, turkológus, egyetemi tanár. 1904–06-ban török nyelvi tanulmányokat folytatott Konstantinápolyban. 1906-tól másfél évet töltött a Volga vidéki csuvasok és tatárok között folklórgyűjtéssel. 1909-ben Budapesten doktorált török-tatár nyelvből. 1909–15 között az Magyar Nemzeti Múzeum néprajzi osztályán dolgozott. 1916-tól az I. világháború végéig egyetemi tanár, a magyar tanszék vezetője Konstantinápolyban. 1920–21-ben részt vett a

szokolhamisításban, Bécsben letartóztatták, majd óvadék ellettében szabadon bocsátották. Tevékeny szerepet játszott a frankhamisítás előkészítésében is. A 20-as évek közepétől az ankarai néprajzi múzeum tudományos vezetője. 1932-ben hazatérve a Műemlékek Országos Bizottságának munkatársa. 1943–44 közt az újvidéki Keleti Kereskedelmi Főiskola tanára. Később Törökországban, 1951-től New Yorkban élt emigrációban. Elméleti eredményeit a magyarországi akadémiai turkológiai kutatás nem fogadta el, csak néprajzi anyaggyűjtésének, elsősorban csuvas anyagának tulajdonít jelentős tudományos értéket.

Nádossy Imre (1872–1935), jogász, országos rendőr-főkapitány (1920–1926). Az Etelközi Szövetség Vezéri Tanácsának tagja, illetve 1920-ban a Wolff Károly vezetésével működő titkos társaság képviselője az Egyesült Keresztény Liga vezéri tanácsában is. Tagja lehetett a Kettőskereszt Vérszövetségnek is (Vö. L. NAGY, i. m. 16.). Irányító szerepe volt a frankhamisításban. A Kúria 1926 októberében három és fél évre ítélte, de 1928 ápriliásban kormányzói amnesztiában részesült, végül nyugdíjazták. A politikától végleg visszavonult, további állami hivatalt nem viselt, haláláig családjá helesfai birtokán élt. 1935-ben, váratlanul hunyt el Budapesten.

Nagy Emil (1871–1956), jogász, politikus. Egyetemi tanulmányait Budapesten végezte, 1898-tól ugyancsak a fővárosban gyakorló ügyvéd, az Esterházy hercegi hitbizomány jogtanácsosa 1923-ig. 1905-től Kossuth-

párti programmal országgyűlési képviselő 1911-ig. Széleskörű publicisztikai működést fejtett ki a Budapesti Hírlap hasábjain. 1922-től nemzetgyűlési, majd 1935-ig országgyűlési képviselő. 1923. június 11-étől 1924. február 21-éig a Bethlen-kormány igazságügyi minisztere. 1924-ben kilépett a kormánypártból, majd Angliába távozott hosszabb tanulmányútra. 1926-ban pártonkívüliként újra parlamenti képviselő volt, 1927-ben újra Angliába utazott, ahol előadásokat tartott a trianoni békeszerződés revíziójának szükségességéről, és barátságot kötött lord Rothermere-rel, aki brit részről ekkoriban karolta fel a magyar revizionizmus ügyét. 1935-ig volt parlamenti képviselő. 1956-ban hunyt el Budapesten.

Nagy Pál (1864–1927), katonatiszt, tábornok. A pozsonyi hadapródiskola elvégzése után a győri 11. vadászászlóaljhoz osztották be. 1890–91-ben Budapesten elvégezte a felsőbb tiszti tanfolyamot, 1891–93-ban a bécsi vezérkari akadémiát. 1895-ben századosi rendfokozatban a budapesti Ludovika Akadémia tanára lett. 1907 és 1911 között a Magyar Királyi Honvédelmi Minisztérium osztályvezetőjeként dolgozott, közben 1910-ben vezérkari ezredessé léptették elő. 1915-re már tábornok volt, és a 20. honvéd gyaloghadosztály élére nevezték ki. A monarchia összeomlása után Károlyi Mihály köztársasági kormánya nem tartott igényt szolgálataira. A Tanácsköztársaság bukása és az ellenforradalom kitörése után 1919-ben reaktiválták, és a miskolci katonai körzet parancsnokává nevezték ki. 1921

októberében, a második királypuccs hírére Horthy megbízható parancsnokaként ismét visszatért a tényleges katonai szolgálatba. Az október 23-ai budaörsi csatában ő irányította a Horthyhoz hű kormánycsapatokat. 1921-ben gyalogsági tábornokká léptették elő, és kinevezték a budapesti katonai körzet parancsnokává, illetve a kormányzó vitézi címet adományozott neki. Lojalitása jutalmául Horthy Miklós kormányzó 1922-ben kinevezte a Magyar Királyi Honvédség főparancsnokává. Egyes források szerint a Kettőskereszt Vérszövetség nevű titkos katonai alakulat egyik vezetője volt. 1925-ben vonult nyugdíjba. Több hadászati szakmunkát írt. 1927-ben hunyt el Budapesten.

Nagyatádi Szabó István (1863–1924), kisgazda politikus, miniszter. 1908-tól parlamenti képviselő, 1918–19-ben az Országos Kisgazdapárt elnöke. Az 1918. október utolsó napjaiban alakuló Hadik-kormányban vállalta a földművelésügyi tárcát. Az 1918. évi polgári demokratikus forradalom győzelme után a Berinkey-kormányban a földreform ügyeivel megbízott tárcanélküli, majd népgazdasági miniszter. A Tanácsköztársaság bukása után 1919. augusztus 15-étől augusztus 27-éig a Friedrich-kormány földművelésügyi minisztere. 1919. szeptember és november között többször kilátásba helyezte az ellenzéki Liberális Blokkhoz való csatlakozást, míg végül Horthy nyomására a Sokorópátkai Szabó-féle Kisgazdapárttal egyesült, és a Keresztény Blokk tagja lett. 1919-től kezdve lényegében folyamatosan betöltötte az agrárügyekért felelős miniszteri tisztséget a Huszár-, a

Simonyi-Semadam-, a Teleki- és a Bethlen-kormányokban. Fokozatosan lemondott a párt 1909-ben, majd 1918 novemberében megfogalmazott demokratikus agrárprogramjáról. Nevéhez fűződik az 1920. XXXVI. tc., amely a földbirtok „helyesebb” megoszlását tűzte ki célul, de a reform összes fő kérdését homályban hagyta, így csupán egyfajta kerettörvény volt. 1922 elején Bethlen miniszterelnök és volt munkapárti politikusok beléptek a Kisgazdapártba, így a párt vezetése a kezükbe került, létrejött az úgynevezett Egységes Párt. 1924 októberében titkára, Eskütt Lajos révén korrupciós ügybe keveredett, ami miatt lemondásra kényszerült. Ezután szülőfalujában vonult vissza, ahol nem sokkal később hirtelen elhunyt.

Ostenburg-Morawek Gyula (1886–1944), katona- és csendőrtiszt, különítményparancsnok, radikális jobboldali politikus. A Tanácsköztársaság bukása után Sopron csendőrparancsnoka volt. Különítménye gyilkolta meg – többek között – Somogyi Bélát és Bacsó Bélát, a Népszava újságíróit. 1920. március 1-jén, a kormányzóválasztáskor csapatai biztosították a rendet a Nemzetgyűlésben. 1921. augusztus 28-án megtagadta Sopron kiürítését, ezzel lehetőséget teremtve arra, hogy a város végül Magyarország része maradhasson. Csendőrei segítségével a nyugat-magyarországi felkelés eredményeképp jött létre 1921. november 4-én a rövid életű Lajtabánság de facto állam. A második királypuccs alkalmával (1921. október 20–23.) különítményével Sopronban állomásozott, és IV. Károly királyhoz

csatlakozott, aki Sopronban ezredessé léptette elő. 1921. október 21-én, a budaörsi csata után rövid ideig fogságban volt, majd 1921. október 25-én amnesztiában részesült. Végül nyugdíjazták és félreállították, különítményét feloszlatták. Ezek után ismert, de kevésbé befolyásos radikális jobboldali politikusként működött. 1932-ben Prónay Pállal közösen létrehozta a Magyar Országos Fasiszta Pártot, mely a kormánypárt szélsőjobboldali ellenzékeként működött, majd beleolvadt egyéb pártkezdeményekbe. 1944-ben hunyt el Budapesten.

Pakots József (1877–1933), jogász, újságíró, író, parlamenti képviselő. 1896-tól Budapesten jogot hallgatott, ebben az időben az egyetemi ifjúság mozgalmainak egyik vezetője és az Egyetemi Lapok szerkesztője volt. 1916 és 1920 között a Petőfi Társaság titkára és a Petőfi-ház igazgatója, 1922-től nemzetgyűlési, 1926-tól országgyűlési képviselő volt demokrata párti programmal. 1932-ben megszervezte az Írók Gazdasági Egyesületét, melynek haláláig elnöke volt. Dramaturgja volt a Star filmgyárnak, illetve számos regénye és novelláskötete jelent meg. Szoros barátság fűzte Vázsonyi Vilmoshoz, a liberális irányzat híveként az 1920-as években erélyesen felszólalt a radikális jobboldali mozgalmak ellen.

Papp Dezső (?–?), katonatiszt, honvéd alezredes. 1917-től szolgált a honvédségben, 1926-ban a külügyi és a honvédelmi minisztérium közös alárendeltségében

működő különleges titkosszolgálati csoport vezetőjének nevezték ki. A csoport felszámolása után, 1938 előtt Papp Dezső a szegedi V. hadtest 2. osztályának parancsnoka volt. Életrajza további adatai ismeretlenek. Vö. UJSZÁSZY, 2007, 358.

Prohászka Ottokár (1858–1927), római katolikus pap, Székesfehérvár püspöke (1905–1927), egyházi író, teológus, professzor, hitszónok, politikus, a parlament felsőházának tagja, a dualizmus és a Horthy-korszak egyik legnagyobb köztiszteletnek örvendő egyházi személyisége. Az 1920-as években gyakran feltűnt az Ébredő Magyarok Egyesülete rendezvényein, vállalt politikai antiszemitizmusa miatt személye és munkássága a mai napig élénk viták tárgya. Pályájáról bővebben lásd: SZABÓ Ferenc SJ: *Prohászka Ottokár élete és műve (1858–1927)*. Budapest, Szent István Társulat, 2007.

Prónay Pál (1874–1946), földbirtokos, katonatiszt, radikális jobboldali politikus, különítményparancsnok, rövid ideig Lajtabánság de facto államfője. Az első világháborúban a Jászkun Huszárezredben szolgált, mint százados szerelt le. 1919 júniusában Szegeden leszerelt tisztből és altisztből különítményt szervezett, amely szorosan együttműködött Horthy Nemzeti Hadseregével. A Tanácsköztársaság bukása után különítményesei számos súlyos atrocitást, önkényes gyilkosságot követtek el. Az 1920-as években vezető szerepet töltött be az Ébredő Magyarok Egyesületében. Döntő szerepet játszott a nyugat-magyarországi felkelés kirobbantásában, a

felkelés során a magyar irreguláris alakulatok megakadályozták az osztrák csendőralakulatok bevonulását a Magyarország által a trianoni döntés által kiűritett Sopronba és az elcsatoltnak ítélt határterületre, majd az 1921. október 4-ére összehívott nemzetgyűlésen kikiáltották a független Lajtabánságot, melynek vezetőjévé megválasztották Prónay lajtai bán címmel. A fegyveres ellenállás kényszerítette az antanthatalmakat a soproni népszavazás kiírására. IV. Károly király második visszatérési kísérlete idején Prónay megtagadta a legitimista katonai egységek elleni fellépést, ezért Bethlen István és Gömbös Gyula kizárta az Etelközi Szövetségből, a korszak befolyásos titkos társaságából, nyugdíjazták és félreállították, azonban a továbbiakban is részt vett a szélsőjobboldali megmozdulásokban. A két világháború közti időszak ismert, de az 1930-as években már nem meghatározó radikális jobboldali politikusa. Budapest ostroma idején újabb különítmény szervezésébe fogott, amely azonban nem játszott különösebb szerepet a háborúban. A szovjet csapatok 1945. március 20-án elfogták és elhurcolták, majd a Szovjetunió Állambiztonsági Szerveinek Különleges Tanácsa 1946. június 10-én 20 év kényszermunkára ítélte. Feltehetően szovjet fogságban halt meg 1946-ban vagy valamivel később. Búnei ellenére Prónay Pál kétségtelen érdemei közé tartozik, hogy Sopron és környéke száz évvel a nyugat-magyarországi felkelés után is Magyarország területéhez tartozik. Tevékenységéről Bodó Béla írt angol nyelven kismonográfiát. Lásd: BODÓ Béla: *Pál Prónay. Palamilitary Violence and and Anti-Semitism in Hungary*,

1919–1921. The Carl Beck Papers in Russian and East-European Studies, No. 2101, Pittsburgh, University of Pittsburgh, 2011.

Ráday Gedeon (1872–1937), jogász, politikus, főispán, belügyminiszter. Iskoláit Bécsben és Budapesten végezte. Pályáját mint közigazgatási gyakornok kezdte Pest-Pilis-Solt-Kiskun vármegyében. Politikusként Tisza István hívei közé tartozott, a főrendiházban több jelentős sikert könyvelhetett el mint szónok. 1910-ben kinevezték Pest-Pilis-Solt-Kiskun vármegye és Kecskemét törvényhatósági jogú város főispánjává, de ezen tisztségeiről lemondott, amikor 1917-ben bevonult a hadseregbe. A tanácsköztársaság idején fogságba esett, de megszökött, majd Bécsbe utazott, ahol a gróf Bethlen István vezette Antibolsevista Comité alelnöke volt. Ebben a minőségében szoros összeköttetésben volt a szegedi ellenforradalmi kormánnyal. A tanácskormány bukása után Pest-Pilis-Solt-Kiskun vármegye kormánybiztos főispánja lett, ezen kívül Jász-Nagykun-Szolnok vármegye és Kecskemét kerületi kormánybiztosa. 1921 áprilisától decemberéig belügyminiszterként működött. Ráday az Etelközi Szövetség Vezéri Tanácsának tagja volt (vö. ZADRAVECZ, 1967, 132–133), illetve vezető szerepet tölthetett be a Kettőskereszt Vérszövetségben is (vö. SHVOY, 1983, 91.), ily módon szerepe lehetett abban, hogy a fehérterror felelősei, így Héjjas Iván is elkerüljék a számonkérést. 1922-ben Nagykőrös város nemzetgyűlési képviselőjévé választották. 1937-ben hunyt el.

Rakovszky Iván (1885–1960), jogász, politikus. Jogi tanulmányai után pályáját Turóc vármegye szolgálatában kezdte. 1910-tól 1918-ig munkapárti, 1920-tól 1935-ig egységes párti képviselő volt. 1922. június 16-a és 1926. október 15-e között belügyminiszter Bethlen István kormányában. A frankhamisítási botrány miatt lemondott, majd 1928-tól 1935-ig a Fővárosi Közmunkák Tanácsának elnöke lett. 1941. április 28-ától a Közigazgatási Bíróság elnöke és felsőházi tag volt. 1944. augusztus 29-étől október 16-áig vallás- és közoktatásügyi miniszter volt a Lakatos-kormányban. Nevéhez fűződik a rendőrség újjászervezése, a vármegyei törvényhatóságok reformja és az 1925. évi választójogi törvény.

Rassay Károly (1886–1958), született Rasch Károly, jogász, politikus, lapszerkesztő. 1912-ben ügyvédi irodát nyitott Zentán, 1914-ben Budapesten törvényszéki jegyző, majd kúriai tanácsjegyző, 1915-től az igazságügyi minisztériumban miniszteri titkár. 1919-ben részt vett a Tanácsköztársaság megdöntésére irányuló szervezkedésekben. A Huszár-kormányban (1919. nov. 25. – 1920. márc. 15.) az igazságügyi minisztérium politikai államtitkára. 1921-ben megalapította a Független Kisgazda, Földműves és Polgári Pártot, majd Vázsonyi Vilmos halála után a Demokrata Párttal egyesülve a Független Nemzeti Demokrata Pártot. Rövid idő múltán a pártban bekövetkező szakadás miatt létrehozta a Nemzeti Szabadelvű Pártot, amely 1935-ben a Polgári Szabadságpárt nevet vette fel. Mint a polgári

demokrácia híve és mint mérsékelt, a kormányok irányt általában lojális, de a szélsőjobboldali és németbarát irányzatokkal szemben álló ellenzéki képviselő hallatta szavát a parlamentben. 1923-ban megalapította és 1944-ig szerkesztette az Esti Kurir című liberális napilapot. 1944 márciusában a németek letartóztatták, és Mauthausenbe hurcolták. Visszatérése után már nem vett részt a politikai életben, 1958-ban hunyt el. Életpályájáról lásd részletesebben: L. NAGY Zsuzsa: *Egy politikai polgár portréja. Rassay Károly*. Budapest, Napvilág Kiadó, 2006.

Rupert Rezső (1880–1961), politikus, jogász, újságíró. Tanulmányait az egri jogakadémián és a budapesti tudományegyetemen végezte. Az ügyvédi oklevél megszerzése után 1909-ben Veszprémben nyitott ügyvédi irodát, és szerkesztője lett a katolikus-konzervatív irányzatú Veszprémi Hírlapnak. A polgári demokratikus forradalom győzelmét rokonszenvvel fogadta, a Tanácsköztársasággal azonban szembefordult, le is tartóztatták. Megszökve Bécsben, majd Feldbachban csatlakozott az ellenforradalomhoz. A Tanácsköztársaság bukása után Veszprémben a Kisgazdapártot szervezte, az 1920-as választásokon ennek programjával lett képviselő. A párton belüli szabadkirályválasztó ellenzéki csoporthoz tartozott, később már a köztársaság eszméjével rokonszenvezett. Szemben állt Horthy és Gömbös csoportjával, kezdettől fogva támadta a fehérterrort. 1921 májusában kilépett a Kisgazdapártból, 1922-ben csatlakozott Rassay Károly akkor Függetlenségi,

Kisgazda, Földműves és Polgári Párt nevet viselő ellenzéki csoportjához. Sikraszállt az 1918-as forradalom októberi programjáért, a politikai szabadságjogok kiterjesztéséért, földreformot, általános és titkos választójogot, a rendszer demokratizálását követelte. 1924-ben elnöke lett a Kossuth Pártnak, amely a liberálisok baloldali képviselőit, a hazai októbrista politikusokat tömörítette, kapcsolatot tartott a baloldali emigrációval. Írásai nagyrészt a Pester Lloydban és a Világban jelentek meg, 1926-ban a parlamentből kibuktatták. Az 1935-ös választáson Bajcsy-Zsilinszky Endre Nemzeti Radikális Pártjával szövetségben indult, és ismét mandátumhoz jutott. 1961-ben hunyt el.

Ruszkay Jenő (1887–1946), született Ranzenberger, katonatiszt, tábornok, diplomata, szélsőjobboldali politikus. A Horthy Miklós belső köréhez tartozó Ruszkay (Ranzenberger) Viktor őrnagy testvére. Az első világháborúban a fronton harcolt, később a Nemzeti Hadsereg katonája lett. 1922–1924 folyamán a törökországi magyar követség felállításával bízták meg, 1924 februárjától októberig ankarai katonai szakelőadó (rejtett attasé) volt. Egyes források szerint a Kettőskereszt Vérszövetség nevű titkos katonai alakulat egyik vezetője volt. 1924–1925 folyamán katonai szakelőadóként szolgált Szófiában, majd 1933 és 1935 között az országos légvédelem parancsnoka volt. Politikai tevékenysége miatt 1940-ben nyugállományba helyezték, 1940 szeptembere és 1942. február 23-a között a Nyilaskeresztes Párt tagja, a pártkülügyek vezetője volt. 1944. november 6-án

nyugállományú altábornagyként visszavették a hadseregbe, 1945. február 1-jén SS-*Obergruppenführer*, a Waffen SS tábornoka lett, 1945. március 1-jétől a magyar SS-alakulatok főfelügyelője volt. 1945. május 5-én amerikai fogságba került, akik kiadták Magyarországnak mint háborús bűnöst. 1946-ban a népbíróság háborús bűnökért halálra ítélte, és kivégezték. A nyilas uralom alatti tevékenységéről lásd bővebben: KOVÁCS Zoltán András: *Láday Istvánnak, a Szálasi-kormány belügyminisztériumi államtitkárának fogságban írott feljegyzései*. Lymbus, 2008/6, 321–355.

Shvoy Kálmán (1881–1971), katonatiszt, politikus, tábornok. 1895-ben hadapród tiszthelyettessé avatták a Ludovika Akadémián, a Hadiakadémiát 1902 és 1904 között végezte el. Az I. világháborúban végig részt vett különböző vezérkari beosztásokban. 1918. december 13-a és 1919. március. 7-e között a szegedi Katonatanács elnöke volt. 1919 júniusától jelentős szerepet vállalt a Nemzeti Hadsereg szervezésében, 1922. november 20-ától a vezérkari főnök szárnysegédje, majd 1923. március 1-jétől a honvédfőparancsnok vezérkari főnöke volt. 1924–25-ben a 9. gyalogezred parancsnoka, 1925 és 1930 között az V. vegyesdandár gyalogsági parancsnoka volt, 1926. május 1-jén léptették elő tábornokká. 1930-tól 1934. szeptember 1-jei nyugdíjaztatásáig az V. vegyesdandár parancsnoka volt, 1931. május 1-jétől altábornagyi rangban. Ezután bekapcsolódott a politikai életbe, Szeged országgyűlési képviselője és a kormánypárt véderőbizottságának elnöke lett. Gömbös Gyula 1936-os

halála után szembefordult a kormánypárttal, a fajvédő és nyilas irányzatokkal egyaránt. A háború végén a nyilas hatóságok internálták, csak 1945 áprilisában tért vissza Szegedre, ahol haláláig visszavonultan élt. Bár a szocialista hatóságok igazolták, főtiszti rendfokozatától és nyugdíjától megfosztották. 1971-ben, 90 évesen hunyt el.

Sigray Antal (1879–1947), gróf, nagybirtokos, legitimista politikus. Tanulmányait Angliában és Budapesten végezte. 1904-től főrendiházi tag volt. 1919-ben Bécsben az Antibolsevista Comité egyik vezetője lett, a Friedrich-kormány Nyugat-Magyarország fő kormánybiztosává nevezte ki. A második királypuccs alkalmával, 1921 októberében csatlakozott IV. Károlyhoz, a puccs összeomlása után tíz hétig vizsgálati fogságban tartották. Ezután a legitimista politikai erők egyik vezetője lett. 1920-tól 1939-ig keresztény ellenzéki programmal nemzetgyűlési, illetve országgyűlési képviselő, 1939-től a felsőház tagja. 1943. dec. 14-én felsőházi képviselőként fellépett Magyarország háborúból való kilépése és a békekötés mellett. 1944. március 19-én, a német megszálláskor a németek elhurcolták és a mauthauseni koncentrációs táborba zárták. A tábor felszabadulásakor már súlyos betegen emigrált Svájcba, majd onnan az Egyesült Államokba, ahol 1947-ben elhunyt.

Siménfalvy Tihamér (1878–1929), katonatiszt. Az első világháború után a Székely Hadosztály vezérkari főnöke volt, majd Horthy Miklós belső körének tagja lett, és a Fővezérség titkosszolgálati feladatokat ellátó, II/b

osztályának belszervezeti alosztályát vezette. A rendelkezésre álló adatok szerint az 1920-as években ő volt Kettőskereszt Vérszövetség parancsnoka. Az 1920-as évek elején vezérkari tisztként részt vett a katonai titkosszolgálat, a későbbi 2. vkf. osztály, illetve a titkosszolgálati feladatokat is ellátó későbbi 5. vkf. sajtó- és propagandaosztály megszervezésében. (Vö. UJSZÁSZY István: *Vallomások a holtak házából. Ujszászy István vezérőrnagynak, a 2. vkf. osztály és az Államvédelmi Központ vezetőjének az ÁVH fogságában írott feljegyzései.* Forráskiad. HARASZTI György, KOVÁCS Zoltán András, SZITA Szabolcs, Budapest, Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára–Corvina Kiadó, 2007, 355.). 1926-ban vezérőrnagyi rendfokozatú tábornokká léptették elő. Befolyásos tagja volt az Etelközi Szövetségnek is, később a Vitézi Rend egyik vezetője, vitézi törzskapitány lett. 1929-ben váratlanul hunyt el.

Sombor-Schweinitzer József (1895–1953), jogász, rendőrtiszt, főkapitány-helyettes. 1919-től a magyar államrendőrség budapesti főkapitányságán magas pozíciókat betöltve a Horthy-korszakban végig a magyar politikai rendőrség egyik ismert vezetője. Politikai nézeteit tekintve középutas volt, idegenkedett a szélsőségektől, keményen fellépett mind a szélsőjobboldali, mint a szélsőbaloldali mozgalmakkal szemben. 1944. március 19-e után a Gestapo letartóztatta, német koncentrációs táborba deportálták. A háború után az OSS, az amerikai katonai titkosszolgálat, a CIA elődszervezetének munkatársaként Himler Márton magyar származású

amerikai ezredes segítőtársa a magyar háborús bűnösök felkutatásában. Amerikai emigrációban hunyt el 1950-ben. Történetileg értékes feljegyzést hagyott hátra a korabeli radikális jobboldali szervezetekről, mely forráskiadvány formájában is megjelent: SOMBOR-SCHWEINITZER József: *Rendőrségi célkeresztben a szélsőjobb. Dr. Sombor-Schweinitzer József feljegyzése a szélsőjobboldali mozgalmakról, 1932–1943.* Forráskiad. KOVÁCS Tamás, Budapest, Gondolat Kiadó, 2009.

Szmrecsányi György (1876–1932), legitimista politikus, Pozsony vármegye főispánja, nemzetgyűlési képviselő, az Ébredő Magyarok Egyesületének egyik vezetője. Jogi tanulmányainak befejezése után a statisztikai hivatalban, később a kereskedelmi minisztériumban dolgozott. 1905-ben a Szabadelvű Párt programjával választották országgyűlési képviselővé, de hamarosan a Néppárthoz csatlakozott. 1917 és 1918 között Pozsony város és vármegye főispánja volt. A Tanácsköztársaság alatt, 1919-ben, Bécsbe menekült, és részt vett a Bethlen István által vezetett Antibolsevista Comité tevékenységében. A legitimista mozgalom egyik legaktívabb szereplőjeként tagja volt a Tanácsköztársaság bukása utáni első és második nemzetgyűlésnek, amelynek 1920-tól 1921-ig az alelnöke is volt. IV. Károly visszatérési kísérleteit élénken támogatta, emiatt mind a politikában, mind az Ébredő Magyarok Egyesületében háttérbe szorult. 1932-ben hunyt el Budapesten.

Teleki Pál (1879–1941), politikus, miniszterelnök, földrajztudós, egyetemi tanár, az MTA tagja. Egyetemi tanulmányai után 1903-ban államtudományi doktor, majd a budapesti egyetem földrajzi tanszékén egyetemi gyakornok lett. A külföld 1909-ben figyelt fel tudományos munkásságára. Svájcban érte a Tanácsköztársaság kikiáltásának híre, 1920. április 19-étől a Simonyi-Semadam-kormány külügyminisztere, július 19-étől 1921. április 13-áig Magyarország miniszterelnöke. Ratifikáltatta a trianoni békét, fellépett a különítmények garázdálkodása ellen, meghozatta a nemzetgyűléssel a zsidóellenes numerus clausus törvényt, a Nagyatádi Szabó-féle földreformot. IV. Károly első visszatérési kísérlete után lemondott. 1926-ban belépett a kormánypártba, 1927-től 1938-ig felsőházi tag, majd ismét képviselő. 1924–25-ben népszövetségi megbízásból tagja volt a moszuli olajvidék Irakhoz tartozását javasló szakértői bizottságnak. Kiállt a Párizs környéki békék revíziója mellett, számított Németország közreműködésére az európai status quo megbontásában, de elsők közt ismerte fel a hitleri birodalom veszélyességét is. 1938. május 14-től vallás- és közoktatásügyi miniszter Imrédy Béla kormányában. 1938-ban a komáromi cseh-magyar tárgyalásokon előkészítője az első revíziós eredménynek. 1939. február 16-ától 1941. április 3-áig másodízben miniszterelnök. Csatlakozott az antikomintern paktumhoz, végrehajtotta Magyarország kilépését a Népszövetségből. Meghozatta a második zsidótörvényt és egy mérsékelt földreform-törvényt. A II. világháború kitörésekor elhárította a német csapatok átszállítási

kérelmet, az olasz semlegességre támaszkodva a fegyveres semlegesség álláspontján állt, a lengyel menekülteket befogadta. Jugoszláviával örökbarátsági szerződést kötött semlegesítése céljából. Az 1941. márciusi belgrádi németellenes fordulat nyomán azonban Hitler éppen Jugoszlávia ellen kívánt katonai együttműködést, revíziós lehetőséget ajánlva fel Magyarországnak. 1941. április 3-án öngyilkosságot követett el, Horthyhoz írt búcsúlevelében elítélte a Jugoszlávia elleni magyar támadást. Pályájáról lásd bővebben: ABLONCZY Balázs: *Teleki Pál*. Budapest, Osiris Kiadó, 2005.

Ulain Ferenc (1881–?), ügyvéd, publicista, radikális jobboldali politikus. Egyetemi tanulmányait Kolozsvárott és Budapesten végezte, majd ügyvédi oklevelet szerzett, és Déván ügyvédi irodát nyitott. Az I. világháború után Budapestre költözött. 1919 után összeköttetést hozott létre a magyar és a bajor szélsőjobboldali politikai erők között. Az Ébredő Magyarok Egyesületének egyik alapítója és vezetőségi tagja. 1919-ben megalapította a Szózat című radikális napilapot. 1922-től 1926-ig nemzetgyűlési képviselő, 1923-ban kilépve az Egységes Pártból Gömbös Gyulával együtt a fajvédő párt egyik alapítója, 1931-től ismét parlamenti képviselő. Az 1940-es években a nyilasokhoz csatlakozott. 1945-ben a szovjet megszállás elől Németországba menekült, feltehetőleg 1945 után, emigrációban hunyt el.

Zadravecz István (1884–1965), hitszónok, ferences szerzetes, táborigényvezető. Tizennégy éves korában lépett

be a ferences közösségbe, teológiából és filozófiából doktorált, 1907-ben szentelték pappá. Baján és Gyöngyösön tanított teológiát, majd a szegedi ferences plébánia házfőnöke lett. Az 1919-es kommunista diktatúra idején nyíltan szót emelt az embertelenség ellen barátjával, Lów Immánuel szegedi rabbival együtt. Az ellenforradalom idején Szegeden alakult ki szoros barátsága Horthy Miklóssal, Magyarország későbbi kormányzójával. Horthy felkérésére Csernoch János hercegprímás Zadravecset felterjesztette Rómánál tábori püspöki kinevezésére, egyben felkérte őt a magyar tábori püspökség megszervezésére. Tábori püspökként aktívan részt vett a politikában. A királypuccsok idején legitimista álláspontra helyezkedett, ezért barátsága Horthyval meggyengült. 1925–26-ban valószínűleg részt vett a frankhamisításban is. 1927-ben lemondott a tábori püspökségről, ezután papi tevékenységet folytatott, pasztorációs úton kétszer járt Amerikában, egyszer a Szentföldön. Könyveket írt, beszédeket tartott. Noha radikális jobboldali politikusokhoz is kapcsolatok fűzték, egyáltalán nem volt antiszemita. A nyilas uralom alatt jelentős zsidómentő tevékenységet folytatott, ennek ellenére 1945-ben letartóztatták, és két év börtönre ítélték, 1947 tavaszán szabadult. 1947 és 1950 között a máriagyűdi ferences kolostorban lakott, 1950-ben a kolostor bezárása után Budapestre, a Lotz Károly utcába költözött. A Kádár-korszakban Budapestről kitiltották, a politikai rendőrség folyamatosan megfigyelte. 1965. november 13-án hunyt el Zsámbékon. Pályájáról, valamint 1944-45-ös zsidómentő tevékenységéről lásd

többek között: VESZPRÉMY László Bernát: „*Ne hagyjátok őket elcipelni!*” *Zadravec* István és a holokauszt. *Sapientiana*, 2016/1, 78–91.

FELHASZNÁLT FORRÁSOK ÉS IRODALOM

Levéltári források

Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára (HU-ÁBTL)

HU-ÁBTL-4.1.A-686. Etelközi Szövetség.

HU-ÁBTL-4.1.A-650. Összefoglaló. Prónay-különítmény alakulása és tevékenysége 1919–1945.

HU-ÁBTL-4.1.A-687 Az 1919-es ellenforradalmi kormány által megalakított szervezetek (1947).

HU-ÁBTL-4.1.A-719. Zadravec István táborigaznádok "Hét év a táborban" című naplója dokumentumokkal.

HU-ÁBTL-4.1.A-720/1 A Horthy-rendszer jobboldali szervezetei.

HU-ÁBTL-4.1.A-879 1919-es fehérterroristák anyaga.

HU-ÁBTL-4.1.A-881 Rongyos gárdisták, szabadcsapatok, különítményesek anyaga.

Budapest Főváros Levéltára, Budapest (HU-BFL)

HU-BFL-IV-1407-b-XI. üo.-151/1922. A Budapesti Főkapitányság főkapitányi jelentése Budapest székesfőváros tanácsának.

HU-BFL-VI-15-c-205/1945. A Magyar Államrendőrség Budapesti Főkapitányság Államrendészeti Osztálya jelentése a Kettőskereszt Vérszövetség felosztatott egyesület adatai tárgyában

Budapest főváros főpolgármesteréhez, Budapest, 1945. december 03.

HU-BFL-VII-18-d-193/1926. Windischgrätz Lajos és társai pere.

HU-BFL-VII-101-c-fegyenc-I-8184. Márffy József fogolytörzskönyve.

HU-BFL-XXV-1-a-1945/778. Budaváry László büntetőpere.

HU-BFL-XXV-1-b-4587/1946. Márffy József igazolási eljárása.

HU-BFL-XXV-2-b-8311/1947. Dr. Minich József pere.

HU-BFL-VII-5-e-1949/20630. Héjjas Iván és társai népbíróági büntetőpere.

**Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára,
Budapest (HU-MNL-OL)**

HU-MNL-OL-K 27. Minisztertanácsi jegyzőkönyvek, 1867–1944.

HU-MNL-OL-MOL-K 64-1920-2-60.
Külügyminisztérium – Politikai Osztály rezervált iratai –
Megállapodás az elszakadt részekben folytatandó irredenta
szervezéséről, 1920.

HU-MNL-OL-K 64-1920-41-515.
Külügyminisztérium – Politikai Osztály rezervált iratai –
Előterjesztés a külügyminiszter részére az elcsatolt
területeken megvalósítandó diverziós és
terrorcselekményekről, 1920.

HU-MNL-OL-K 64-1921-41-187.
Külügyminisztérium – Politikai Osztály rezervált iratai –

Feljegyzés az elcsatolt területeken folytatandó diverziós tevékenységről, 1921.

HU-MNL-OL-K-64-1921-41-199.

Külügyminisztérium – Politikai Osztály rezervált iratai – Schitler vezérkari alezredes feljegyzése a német és a magyar irredenta szervezetek közötti együttműködés tárgyában, 1921.

HU-MNL-OL-K-64-1921-41-221.

Külügyminisztérium – Politikai Osztály rezervált iratai – Jelentés a német ORKA és Orgesch irredenta szervezetekkel való tárgyalásról, 1921.

HU-MNL-OL-K 67. Külügyminisztérium – Politikai hírszolgálati osztály.

HU-MNL-OL-K 149-1926-6-3473.

Belügyminisztérium rezervált iratai – A Magyar Királyi Belügyminisztérium bizalmas körlevele a törvényhatóságoknak és a rendőrkapitányságoknak a Nemzeti Munkavédelmi Tartalék a megszűnt Kettőskereszt Vérszövetséggel való kapcsolatba hozása tárgyában, Budapest, 1926. március 5.

HU-MNL-OL-K 149-1926-6-4250.

Belügyminisztérium rezervált iratai – A titkos társaságok felfedése, 1926.

HU-MNL-OL-K 429-1926. 05. 07.–10. 14. A Magyar Távirati Iroda – Napi hírek – Frankper, 1926. május–október.

HU-MNL-OL-KS 274-f-11. cs.-44. őrzési egység. Jelentés az Etelközi Szövetségről.

HU-MNL-OL-K 429. Belügyminisztériumi levéltár – Kozma Miklós iratai.

HU-MNL-OL-P 1360. Magyar Országos Véderő
Egylet.

HU-MNL-OL-P 2249-7. sorozat. Ébredő Magyarok
Egyesülete.

**OSZK 1956-os intézet Oral History Archívuma,
Budapest (1956-os Intézet OHA) (Ma: Veritas
Történetkutató Intézet és Levéltár)**

OSZK 1956-os Intézet OHA – 45. sz. 53. Mester
Miklós – interjú. Készítette Gyurgyák János–Varga
Tamás, 1986.

Szakirodalmi források

*A csongrádi bombamerénylet. Sajtó- és egyéb források a
Horthy-korszak egyik antiszemita terrorcselekményének
kontextusához, 1923–1924, forráskiad. KÁNTÁS Balázs,
Budapest, OSZK Magyar Elektronikus Könyvtár, 2020.*

<https://mek.oszk.hu/21300/21361/>

*A bombaper. A Horthy-korszak első éveinek egyik
legnagyobb büntetőpere és politikai kontextusa, 1922–
1926, forráskiad. KÁNTÁS Balázs, Budapest, OSZK
Magyar Elektronikus Könyvtár, 2021.*

<https://mek.oszk.hu/21700/21710/>

ABLONCZY Balázs, *Teleki Pál*, Budapest, Osiris Kiadó,
2005.

ABLONCZY Balázs, *A frankhamisítás. Hálók, személyek, döntések*, Múltunk, 2008/1, 29–56.

ABLONCZY Balázs, *Keletre, magyar! A magyar turanizmus története*, Budapest, Jaffa Kiadó, 2016.

ABLONCZY Balázs, *A miniszterelnök élete és halála. Teleki Pál (1879–1941)*, Budapest, Jaffa Kiadó, 2018.

ARDAY Géza, *A Johannita Rend Magyar Tagozatának arcképei. Hálaöket 90 esztendőért*, Budapest, L'Harmattan Kiadó, 2014.

Az Endre-Baky-Jaross-per, forráskiad KARSAI László, MOLNÁR Judit, Budapest, Cserépfalvi Kiadó, 1994.

BARTHA Ákos, *Bajcsy-Zsilinszky Endre. Életút és utóélet*, Budapest, MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont, 2020.

Bethlen István titkos iratai, forráskiad. SZINAI Miklós, SZÜCS László, Budapest, Kossuth Könyvkiadó, 1972.

BODÓ Béla, *The White Terror in Hungary. The Social World of Paramilitary Groups*, Austrian History Yearbook, 2011/42, 133–163.

BODÓ Béla, *Héjjas Iván. Egy ellenforradalmár élete*, 2000, 2010/10.

BODÓ Béla, *Pál Prónay. Palamilitary Violence and and Anti-Semitism in Hungary, 1919–1921*, The Carl Beck Papers in Russian and East-European Studies, No. 2101, Pittsburgh, University of Pittsburgh, 2011.

BODÓ Béla, *Favorites or Pariahs? The Fate of the Right-Wing Militia Men in Interwar Hungary*, Austrian History Yearbook, 2015/46, 327–359.

BODÓ Béla, *The White Terror. Antisemitic and Political Violence in Hungary, 1919–1921*, London, Routledge, 2019.

BOTLIK József, *A nyugat-magyarországi felkelés. 1921. augusztus 28.- október 4.*, Valóság, 2007/3, 24–47, illetve 2007/4, 39–58.

BOTLIK József, *Nyugat-Magyarország sorsa, 1918–1921*, Vasszilvágy, Magyar Nyugat Könyvkiadó, 2012.

CSELÉNYI Zsuzsanna, *Az Ébredő Magyarok Egyesülete (ÉME) működése 1918-1920*, Acta Academiae Paedagogicae Agriensis. Sectio Historia 1991/20, 51–67.

CSUNDERLIK Péter, *Radikálisok, ateisták, szabadgondolkodók. A Galilei Kör története (1908–1919)*, Budapest, Napvilág Kiadó, 2017.

DÓSA Rudolfné, *A MOVE. Egy jellegzetesen magyar fasiszta szervezet*, Budapest, Akadémiai Kiadó, 1972.

DROZDY Győző, *Elvett illúziók. Drozdy Győző emlékiratai*, szerk. PAKSY Zoltán, Budapest, Kossuth Kiadó, 2007.

ERDEŐS László, *A magyar honvédelem egy negyedszázada 1919-1944*, szerk. BABUCS Zoltán, Gödöllő, Attraktor Kiadó, 2007.

FODOR Miklós Zoltán, *Az Etelközi Szövetség története*, Nógrád Megyei Múzeumok Évkönyve, 2007/XXXI, 118–156.

GARAMI Erika, *Az 1920-as évekbeli magyarországi frankhamisítás numizmatikai vonatkozásai*, Numizmatikai Közlöny, 2003-2004/CII–CIII, 65–71.

GERGELY Jenő, *Gömbös Gyula. Politikai pályakép*, Budapest, Vince Kiadó.

GOTTFRIED Barna, *Thuróczy István és a román király elleni merénylet*, Székelyföld, 2010/7, 79–101.

GOTTFRIED Barna–NAGY Szabolcs, *A Székely Hadosztály története*, Csíkszereda, Csíkszereda Kiadóhivatal, 2019.

G. SOÓS Katalin, *A nyugat-magyarországi kérdés 1918–1919*, Budapest, Akadémiai Kiadó, 1967.

G. SOÓS Katalin, *Magyar–bajor–osztrák titkos tárgyalások és együttműködés, 1920–1921*, Acta Universitatis

Szegediensis de Attila József Nominatae. Acta Historica, 1967/XVII, 3–43.

G. SOÓS Katalin, *Burgenland az európai politikában 1918–1921*, Budapest, Akadémiai Kiadó, 1971.

GULYÁS László, *A Horthy-korszak külpolitikája 1. Az első évek 1919–1924*, Máriabesenyő, Attraktor Kiadó, 2012.

GULYÁS Martin, *Az 1945-ös csongrádi földosztás vesztesei*, Emlékeztető, 2016/1–2, 52–68.

GYURGYÁK János, *Magyar fajvédők*, Budapest, Osiris Kiadó, 2012.

HATOS Pál, *Szabadkőművesből református püspök. Ravasz László élete*, Budapest, Jaffa Kiadó, 2017.

HATOS Pál, *Az elátkozott köztársaság. Az 1918-as összeomlás és forradalom története*, Budapest, Jaffa Kiadó, 2018.

HATOS Pál: *Rosszifúk világforradalma. Az 1919-es magyarországi tanácsköztársaság története*, Budapest, Jaffa Kiadó, 2021.

Horthy Miklós titkos iratai, forráskiad. SZINAI Miklós, SZÜCS László, Budapest, Kossuth Könyvkiadó, 1965.

HORTHY Miklós, *Emlékirataim*, Budapest, Európa Kiadó, 1990.

HOLLÓS Ervin-LAJTOS Vera, *Horthy Miklós, a fehérek vezére*, Budapest, Kossuth Könyvkiadó, 1985.

Iratok az ellenforradalom történetéhez 1919–1945. I. Az ellenforradalom hatalomra jutása és rémuralma Magyarországon 1919–1921, forráskiad. KARSAI Elek, KUBITSCH Imre, NEMES Dezső, PAMLÉNYI Ervin, Budapest, Szikra Kiadó, 1956.

Iratok az ellenforradalom történetéhez 1919–1945. II. A fasiszta rendszer kiépítése Magyarországon 1921–1924, forráskiad. KARSAI Elek, NEMES Dezső, Budapest, Kossuth Könyvkiadó, 1959.

Iratok az ellenforradalom történetéhez 1919–1945. III. Az ellenforradalmi rendszer gazdasági helyzete és politikája Magyarországon 1924–1926, forráskiad. KARSAI Elek, NEMES Dezső, Budapest, Kossuth Könyvkiadó, 1959.

Iratok az ellenforradalom történetéhez 1919–1945. IV. Az ellenforradalmi rendszer külpolitikája 1927. január 1–1931. augusztus 24., forráskiad. KARSAI Elek, Budapest, Kossuth Könyvkiadó, 1967.

Iratok a magyarországi szabadkőművesség történetéhez 1918–1950, forráskiad. BERÉNYI Zsuzsanna Ágnes, Budapest, Magyar Országos Levéltár, 2001.

JANKOVICH Arisztid, *A Nemzeti Hadsereg (1919)*, forráskiad. GYÖRGY Sándor, Budapest, Szülőföld Könyvkiadó–Trianon Múzeum, 2019.

Nigel H. JONES, *Hitler's Heralds. The Story of the Freikorps, 1918–1923*, Dorset, Barns and Noble, 1995.

KÁDÁR LYNN Katalin, *Eckhardt Tibor amerikai évei, 1941–1972*, Budapest, L'Harmattan Kiadó, 2006.

KARSAI László, *Szálasi Ferenc. Politikai életrajz*, Budapest, Balassi Kiadó, 2016.

Janet KERÉKES, *Álarcosbál a Fehér Keresztben. A zsidó asszimiláció*, Budapest, L'Harmattan Kiadó, 2018.

KEREPESZKI Róbert, *A Turul Szövetség 1919–1945. Egyetemi ifjúság és jobboldali radikalizmus a Horthy-korszakban*, Máriabesenyő, Attraktor Kiadó, 2012.

KEREPESZKI Róbert, *A Vitézi Rend, 1920–1945*, Máriabesenyő, Attraktor Kiadó, 2013.

KEREPESZKI Róbert, *Darányi Kálmán. Pályakép, személyiség, korrajz*, Budapest, Kronosz Kiadó, 2018.

David KING, *The Trial of Adolf Hitler. The Beer Hall Putsch and the Rise of the Nazi Germany*, London–New York, W. W. Norton and Company, 2017.

KOLONTÁRY Attila, *Alekszej von Lampe, Vrangel báró katonai képviselője Magyarországon*, Pécs, PTE BTK Történettudományi Intézet –Modernkori Oroszország és Szovjetunió Történeti Kutatócsoport, MOSZT-füzetek 1., 2015.

KOMORÓCZY Géza, *A zsidók története Magyarországon II. 1849-től a jelenkorig*, Pozsony, Kalligram, 2012.

KONOK Péter, *Az erőszak kérdései 1919–1920-ban. Vörösteror–fehérterror*, Múltunk, 2010/3, 72–91.

Konszolidáció kézigránáttal? Az Ébredő Magyarok Egyesületének antiszemita indíttatású jászkarajenői merénylettere, 1922, forráskiad. KÁNTÁS Balázs, Budapest, OSZK Magyar Elektronikus Könyvtár, 2020.
<http://mek.oszk.hu/21500/21525/>

KOVÁCS Tamás, *Az ellenforradalmi rendszer politikai rendészetének genezise, 1919–1921*, Múltunk, 2009/2, 64–92, 75.

KOVÁCS Tamás, *Megfigyelés, internálás, deportálás. Az internálás és a toloncolás kérdésköre a két világháború között, különös tekintettel a II. világháború korára*, PhD-értekezés, Pécs, Pécsi Tudománytem Bölcsészettudományi Kar Interdiszciplináris Doktori Iskola, 2013.

KOVÁCS Tamás, *A Nemzeti Hadsereg és a tiszti különítmények*, in *Csoportosulás, lázadás és a társadalom terrorizálása. Rendészettörténeti Tanulmányok 2.*, szerk. JÁMBOR Orsolya Ilona–TARJÁN G. Gábor, Budapest, Rendőrség Tudományos Tanácsa, 2019, 151–172.

KOVÁCS M. Mária, *Liberalizmus, radikalizmus, antiszemitizmus. A magyar orvosi, ügyvédi és mérnöki kar politikája 1867 és 1945 között*, Budapest, Helikon Kiadó, 2001.

L. NAGY Zsuzsa, *Szabadkőművesek*, Budapest, Akadémiai Kiadó, 1988.

Magyarország a második világháborúban. Lexikon A-Zs, főszerk. SIPOS Péter, Budapest, Petit Real Könyvkiadó–Magyar Tudományos Akadémia Történettudományi Intézete–Honvédelmi Minisztérium Hadtörténeti Intézet és Múzeum–Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem–Magyar Hadtudományi Társaság, 1997.

Magyarországi politikai pártok lexikona, 1846-2010, főszerk. VIDA István, Budapest, Gondolat Kiadó, 2011.

MÁRKUS László, *Károlyi Gyula-kormány bel- és külpolitikája*, Budapest, Akadémiai Kiadó, 1968.

NÁNDORI Pál, *A hirtenbergi fegyverszállítás*, Hadtörténelmi Közlemények, 1968/4, 636–657.

NÁNDORI Pál, *A Marseilles-i gyilkosság nemzetközi jogi vonatkozásai*, Budapest, Akadémiai Kiadó, 1972.

NEMES Dezső, *Az ellenforradalom története Magyarországon 1919–1921*, Budapest, Akadémiai Kiadó, 1967.

PAKSA Rudolf, *Szélsőjobboldali pártok és mozgalmak a Horthy-korszakban*, Kommentár, 2007/5, 68–75.

PAKSA Rudolf, *A magyar szélsőjobboldal története*, Budapest, Osiris Kiadó, 2012.

PAKSA Rudolf, *Magyar nemzetiszocialisták. Az 1930-as évek új szélsőjobboldali mozgalma. pártjai, politikusai, sajtója*, Budapest, Osiris Kiadó–MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont Történettudományi Intézet, 2013.

PAKSY Zoltán, *Nyilas mozgalom Magyarországon 1932–1939*, Budapest, Gondolat Kiadó, 2013.

PATAKI Ferenc, *Az ellenforradalom hadserege 1919–1921*, Budapest, Zrínyi Kiadó, 1973.

PINTÉR István, *Ki volt Horthy Miklós?*, Budapest, Zrínyi Könyvkiadó, 1968.

PRÓNAY Pál, *A határban a halál kaszál. Fejezetek Prónay Pál naplójából*, forráskiad. PAMLÉNYI Ervin, SZABÓ Ágnes, Budapest, Kossuth Könyvkiadó, 1963.

PÜSKI Levente, *A Horthy-korszak szürke eminenciása. Károlyi Gyula (1871–1947)*, Pécs, Kronosz Kiadó, 2016.

ROMSICS Ignác, *A trianoni békeszerződés*, Budapest, Helikon Kiadó, 2015.

ROMSICS Ignác, *A Horthy-korszak*, Budapest, Helikon Kiadó, 2017.

ROMSICS Ignác, *A nagy háború és az 1918–1919-es magyarországi forradalmak*, Helikon Kiadó, Budapest, 2018.

ROMSICS Ignác, *Bethlen István*, Budapest, Helikon Kiadó, 2019.

SERFÓZÓ Lajos, *A titkos társaságok és a konszolidáció 1922–1926-ban*, Acta Universitatis Szegediensis de Attila József Nominatae. Acta Historica, Tomus LVII, 1976, 3–60.

SHVOY Kálmán, *Shvoy Kálmán titkos naplója és emlékirata 1920–1945*, forráskiad Perneki Mihály Budapest, Kossuth Könyvkiadó, 1983.

SIPOS Péter, *A konspiráció mítosza. Titkos szerveződések Magyarországon 1919–1944*, Beszélő, 1995/29–30.

SOMBOR-SCHWEINITZER József, *Rendőrségi célkeresztben a szélsőjobb. Dr. Sombor-Schweinitzer József feljegyzése a szélsőjobboldali mozgalmakról, 1932-1943*, forráskiad. KOVÁCS Tamás, Budapest, Gondolat Kiadó, 2009.

SOÓS László, *A Nemzeti Munkavédelmi Szervezet létrehozása és tevékenységének első évei, 1921–1926*, Levéltári Szemle, 1979/1–2, 277–291.

SÓREGI Zoltán, *Adalékok a marseille-i merénylet*hez, Archivnet, 2013/4.

https://archivnet.hu/hadtortenet/adalekok_a_marseillei_merenylet_hatterezhez.html

SZABÓ Ferenc SJ, *Prohászka Ottokár élete és műve (1858–1927)*, Budapest, Szent István Társulat, 2007.

SZAKÁLY Sándor, *Honvédség és tisztikar 1919–1947*, Budapest, Ister Kiadó, 2002.

SZAKÁLY Sándor, *Napló, naplószerű emlékirat, emlékirat? Shvoy Kálmán titkos naplója és emlékirata 1918–1945 nyomán a naplóíró felelősségéről és a forráskritika fontosságáról*, in *Emlékirat és történelem*, szerk. HORVÁTH Jenő–PRITZ Pál. Budapest, 2012. Magyar Történelmi Társulat – Nemzetközi Magyarorságtudományi Társaság. 82–98.

SZAKÁLY Sándor, *A 2. vkf. osztály, Tanulmányok a magyar katonai hírszerzés és kémelhárítás történetéről, 1918–1945*, Budapest, Magyar Napló Kiadó–Veritas Történetkutató Intézet, 2015.

SZAKÁLY Sándor, *Az Evidenzbürótól az önálló magyar katonai hírszerzés megteremtéséig*, Felderítő Szemle, 2016/11, 64–74.

SZÁSZ László, Bánffy Miklós. *Az erdélyi szellem arisztokratája*, Budapest, Magyar Művészeti Akadémia, 2020.

SZEKÉR Nóra, *Titkos társaság. A Magyar Testvéri Közösség Története*, Budapest, Jaffa Kiadó, 2017.

SZERÉNYI Ildikó–VISZKET Zoltán, *Buzgó Mócsing, az igazi Trebitsch*, Archivnet, 2006/3.

http://www.archivnet.hu/kuriozumok/buzgo_mocsing_az_igazi_trebitsch.html

TÓTH Imre, *Két Anschluss között. Nyugat-Magyarország és Burgenland Wilsontól Hitlerig*, Budapest, Kronosz Kiadó, 2020.

TURBUCZ Dávid, *Horthy Miklós*, Budapest, Napvilág Kiadó, 2011.

UJSZÁSZY István, *Vallomások a holtak házából. Ujszászy István vezérőrnagynak, a 2. vkf. osztály és az Államvédelmi Központ vezetőjének az ÁVH fogságában írott feljegyzései*, forráskiad. HARASZTI György, KOVÁCS Zoltán András, SZITA Szabolcs, Budapest, Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára–Corvina Kiadó, 2007.

UJVÁRY Gábor, *„Egy európai formátumú államférfi”. Klebelsberg Kuno (1875-1932)*, Pécs, Kronosz Kiadó, 2014.

UNGVÁRY Krisztián, *A Horthy-rendszer mérlege. Diszkrimináció, szociálpolitika és antiszemitizmus Magyarországon 1914–1944*, Pécs, Jelenkor Kiadó–Országos Széchenyi Könyvtár, 2012.

UNGVÁRY Krisztián, *Horthy Miklós. A kormányzó és felelőssége 1920–1945*, Budapest, Jaffa Kiadó, 2020.

VÁGI Zoltán, *Endre László. Fajvédelem és antiszemitizmus a közigazgatási gyakorlatban 1919–1944*, in *Tanulmányok a Holokausztról II.*, szerk. Randolph L. BRAHAM, Budapest, Balassi Kiadó, 2002, 81–154.

VARGA Krisztián, *Az 1945 előtti politikai rendőrség Wayand Tibor detektívfelügyelő önvallomásában*, Betekintő, 2009/1.

http://www.betekinto.hu/sites/default/files/betekinto-szamok/2009_1_varga_k.pdf

VARGA Krisztián, *Ellenség a baloldalon. Politikai rendőrség a Horthy-korszakban*, Budapest, Jaffa Kiadó, 2015.

VESZPRÉMY László Bernát, „*Ne hagyjátok őket elcipelni!*”. *Zadravec István és a holokauszt*, Sapientiana, 2016/1, 78–91.

VONYÓ József, *Jobboldali radikálisok Magyarországon 1919–1944. Tanulmányok, dokumentumok*, Budapest, Kronosz Kiadó, 2012.

VONYÓ József, *Gömbös Gyula*, Budapest, Napvilág Kiadó, 2014.

VONYÓ József, *Gömbös Gyula és a hatalom. Egy politikussá lett katonatiszt*, Budapest, Kairosz Kiadó, 2018.

Bernard WASSERSTEIN, *Az igazi Trebitsch. Az átváltozóművész*, ford. MOLNÁR György, Budapest, Akadémiai Kiadó, 2016.

ZADRAVECZ István, *Páter Zadravec titkos naplója*, forráskiad. BORSÁNYI György, Kossuth Könyvkiadó, 1967.

ZAKAR József, *Fajvédők az 1920-as évek Magyarországon*, in *Tanulmányok a Holokausztról V.*, szerk. Randolph L. BRAHAM, Budapest, Balassi Kiadó, 2011, 52–111.

ZEIDLER Miklós, *A revíziós gondolat*, Pozsony, Kalligram, 2009.

ZEIDLER Miklós, *Külpolitika és revízió – Mindent vissza?*, in *A Horthy-korszak vitatott kérdései*, Budapest, Kossuth Kiadó, 175–196.

ZINNER Tibor, *Adatok a szélsőjobboldali egyesületek megalakulásának körülményeihez*, *Történelmi Szemle*, 1979/3-4, 562–576.

ZINNER Tibor, *Adatok az Ébredő Magyarok Egyesületének 1918. november–1920. március közötti történetéhez*, Budapest Főváros Levéltára Közleményei, 1978/1, 251–284.

ZINNER Tibor, *Az egyesületek, pártok feloszlataása Budapesten 1945 és 1948 között 1.*, *Politika-Tudomány*, 1987/4, 60–77.

ZINNER Tibor, *Az egyesületek, pártok feloszlataása Budapesten 1945 és 1948 között 2.*, *Politika-Tudomány*, 1988/2, 76–88.

ZINNER Tibor, *Az ébredők fénykora, 1919–1923*, Budapest, Akadémiai Kiadó, 1989.

SUMMARY

-

DATA TO THE FRAGMENTED HISTORY OF THE UNION OF ETELKÖZ, THE INFLUENTIAL POLITICAL SECRET SOCIETY OF THE HORTHY- ERA

There have always been secret organisations during the history of humanity, and they have always attracted public attention and were the bases of different conspiracy theories. The historical period of Hungary between 1920 and 1945 was such a specific one during which there operated a plenty of, mainly right-wing, nationalist, and often anti-Semitic secret organisations, associations and societies, mainly due to the national tragedy of the Treaty of Trianon.

In this post-World War One historical context, the so-called Etelközi Szövetség – Union of Etelköz, the influential political secret society of the strongly right-wing political, administrative and military elite was the most important secret Hungarian nationalist organisation. It was probably founded in the last months of 1919, Szeged, by the politicians and military leaders of the so-called counter-revolutionary government, followers of the Commander in Chief of the right-wing, paramilitary National Army, Admiral Miklós Horthy who was soon elected as Regent Governor of Hungary by the parliament in March 1920.

Due to three basic archival sources that were also published in shortened and tendentiously edited versions in book forms during the Communist period, in the 1960–1970s, the memoirs of military bishop István Zadavec, the memoirs of infamous paramilitary commander and later radical right-wing politician Lieutenant Colonel Baron Pál Prónay, and the diary-memoirs of General Kálmán Shvoy, by now many data about the fragmented history of the Union of Etelköz may be known. The organisation intended to be a type of nationalist, right-wing, “white” counter-freemasonry, and ironically it also founded its seat in the confiscated hall of the Symbolic Grand Lodge of Hungary after Freemasonry was officially banned by the Minister of the Interior in Hungary. Namely, after the left-wing revolution and Communist takeover in 1918, since several politicians of the short-lived, but very radical and harmful Hungarian Communist government were of Jewish ancestry and had some masonic background, many right-wing politicians considered Hungarian Freemasonry to be a harmful, internationalist and treasonous movement, just like Hungarian Jewry itself, and in this period anti-Semitism and anti-masonic ideas often arose hand in hand.

The constitution of the Union of Etelköz, a key source dated 1925 also remained in the custody of the City of Archive of Budapest, and from this document it turns out that the main goals of the secret society were, among others, the territorial revision of the Treaty of Hungary, the definite limitation of the rights of the Hungarian Jewry, expelling them from the fields of

economy, trade, culture and politics, and to “defend” Hungarian language, culture and national identity from any kind of Jewish influence. That is, in its program the secret society conceived several extremist right-wing aims; nevertheless much less radical, conservative politicians like Prime Ministers Count István Bethlen and Count Pál Teleki or Foreign Minister Count Miklós Bánffy were also among its members. In order to achieve national political aims, conservatives and radicals, Habsburg-party legitimists and the followers of free election of the king, Catholics and Protestants were sometimes united in the political secret society, but the organisation was naturally also strongly divided by these ideas.

The Union of *Etelköz* were symbolically organised along the principles of the (imagined) tribal state structure of the ancient, conquering Hungarians of the 9-10th centuries, and the society was led by seven chieftains (called “vezér”) and would have been really controlled by one head chieftain (“fővezér”), and the political and military elite basically wanted Regent Governor Admiral Miklós Horthy to become the head of the secret society, but as a practical and down-to-earth politician, he never entered the secret society. Nevertheless, the council of the chieftains considered the Head of the State to be the “invisible” head chieftain of the secret society, and certainly Horthy could enforce his influence within the society without being a real member of it.

In the 1920s it was Secretary of State for Defence Captain Gyula Gömbös, the ambitious radical right-wing politician who informally governed the Union of Etelköz. In 1923 Gömbös broke away with Prime Minister István Bethlen, left the governing “Unity Party” and established his own radical right-wing party called Party of Hungarian National Independence, popularly known as Race Defenders. In this period, when the Union of Etelköz was dominated by the radical right-wing opposition of the government, influence also decreased.

Via its military chief officer members the Union of Etelköz also had a strong bond with radical right-wing Hungarian militia movements mainly consisting of World War I veterans, active and demobilised soldiers lived on the form of secret right-wing paramilitary organisations. The influential radical right-wing organisation Ébredő Magyarok Egyesülete (ÉME) – Association of Awakening Hungarians which sometimes operated in a similar way to a political party still had a strong paramilitary character, and it had its irregular militia called Nemzetvédelmi Főosztály – Department of National Defence. The government, mainly the Army and the Ministry of Defence used up Freikorps-like militia units consisting of veterans for two reasons. On the one hand, the right-wing political and military elite was still afraid of another possible Communist takeover attempt, and used the radical right-wing militias as auxiliary political police forces, keeping them prepared; on the other hand, the countries of the losing side of World War I were subject to serious limitations of armament. Therefore, the government and

the military leadership did its best to circumvent limitations, and treated free-corps-like irregular military formations as secret semi-official reserve forces of the Army, preparing for a war in the near future in which the territories that were truncated from Hungary by the Treaty of Trianon were to be reoccupied. Hungarian anti-Communist and irredentist troops were coordinated by the secret military organisation called Kettőskereszt Vérszövetség – Double Cross Blood Union, the military brother organisation of the Union of Etelköz in the 1920s, and thousands of armed people were kept in secret military status, while the commanders of the military secret society were all prominent members of the Union of Etelköz as well. Although between 1923 and 1929 the Union was led by opposition politicians, they could preserve some level of political influence, mainly over the military.

1929 was a turning point in the history of the political secret society, since Gyula Gömbös made a compromise with Prime Minister Bethlen, returned to the governing party, and in 1929, was made a major general and appointed Minister of Defense by Regent Horthy. Finally, in 1932, mainly due to the Great Depression, Gyula Gömbös was appointed as Prime Minister, and in this period both the politician and the radical right-wing secret political society were at the peak of their influence. The Union of Etelköz was dominated by this time by the radical right-wing fraction of the governing party which was otherwise renamed National Unity Party by Prime Minister Gömbös. Anti-Semitism became more and more

encouraged by the government, and appeared more and more definitely in legislation at a bureaucratic level, while Hungary started closely cooperating with the Fascist Italy and the Nazi German State in order to recapture its lost territories.

After the death of Gyula Gömbös in 1936, the governing party became more and more radical, and in 1938 Prime Minister Kálmán Darányi who was also a notable member of the Union of Etelköz tried to cooperate with the extremely radical Hungarian National Socialist movement, including Ferenc Szálasi's Arrow Cross Party. The later Nazi collaborator and Hungarian dictator Ferenc Szálasi, according to some sources, was also a member of the Union of Etelköz, and started conceiving his strongly anti-Semitic political views within this secret society in the 1930s.

There are very small number of sources about the history of the Union of Etelköz from the period of World War two, between 1940 and 1945, but it may be known that in this period the organisation was strongly influenced by radical right-wing politicians like László Endre who was appointed State Secretary of the Ministry of the Interior in the Nazi-controlled government under Interior Minister Andor Jaross in 1944. Endre was given far-reaching powers to ghettoize and deport the country's Jewish population. Along with Secretary of State László Baky, Endre and Jaross eagerly helped Adolf Eichmann amass and deport more than 400,000 Hungarian Jews between May and July 1944. However, the Union of Etelköz was not simply an organisation of the Nazi

collaborator radical politicians, since in parallel it still had a much more moderate, conservative faction led by used-to-be Prime Ministers Miklós Kállay and István Bethlen who strongly supported Regent Horthy in the unsuccessful attempt of getting out of the war in October 1944. Supposedly, the Union of Etelköz played some role, due to its influence over the administrative and military elite, in the fact that after Miklós Horthy announced an armistice with the Allies on 15 October, the Germans kidnapped him and threatened to kill his son unless he renounce the armistice and abdicate. To spare his son's life, Horthy signed a statement announcing both his abdication and the appointment of Arrow Cross politician Ferenc Szálasi as Prime Minister on 16 October 1944.

It is also a historical fact that the President of the Council of Chieftains of the Union of Etelköz Baron Feilitzsch Berthold, the influential background politician of the era who was otherwise of German descent and therefore sympathised with the Germans, did not only secretly, but also publicly supported the new totalitarian, Nazi collaborator government of Hungary, and took the position of the president of special Arrow Cross legislative body, the Felsőházi Tagok Nemzeti Szövetsége – National Associations of the Members of the Upper House.

Hungary lost the war together with the Germans, and the history of the political secret society that had some influence of Hungarian politics, in changing degree, during the Horthy-era, probably also ended. In 1945, together with other conservative and radical right-wing

organisations and associations, the Union of Etelköz was officially banned by the new, Soviet-controlled government of Hungary. Although many conservative and radical right-wing people who had earlier been members of the society were forced to emigrate after the war, there is no trace that right-wing Hungarian emigrants made any attempt to revive the once influential secret society in any form.

The present research paper makes an attempt to introduce the fragmentally documented history of the Union of Etelköz between 1919 and 1945 in its complexity, highlighting the fact the Hungarian Communist historiography often simplified historical facts for political purposes and exaggerated the importance and influence of the really existing secret societies of the Horthy-era. Namely, the Union of Etelköz was not the secret shadow government of the period, since many politicians of the governing party were members of the society, including several Prime Ministers, and its political influence was limited. It was rather a strongly nationalist, exclusive political association that operated using the analogy of freemasonry, and although had some real political influence, sometimes clashed the official goals of the government, the Regent Governor and the Prime Minister could usually control the more radical members of the organisation. However, in 1944, the radical right-wing politicians who led the Union of Etelköz tragically decided on becoming collaborators of the Third Reich, and finally betrayed Regent Governor Miklós Horthy whom they

earlier considered to be the real leader of the nationalist secret society. Certainly, Regent Horthy himself also made many wrong political decisions during his career, and it was much too late when he recognised the dangers of being one of the closest allies of Hitler's Germany in World War Two.

Titokban működő szervezetek történetét kutatni hálátlan feladat, hiszen az ilyen organizációk jellemzően kevés iratot képeznek. Márpedig a magyar történelem viharos időszakai közé tartozó Horthy-korszak, főként annak első néhány éve bővelkedett elsősorban jobboldali, irredenta eszmék mentén szerveződő titkos társaságokban, melyek a politikai életet is befolyásolták. E szervezetek közül is kiemelkedett az Etelközi Szövetség, a korszak kiterjedt befolyással rendelkező, a szabadkőművesség ellenében alakult, annak erősen nacionalista változataként funkcionáló, politizáló titkos társasága, melyről titkossága és titkozatossága ellenére viszonylag sokat tudunk, elsősorban egyik alapítója, Zdravec István tábori püspök emlékirataiból, a szervezetben szintén tagsággal bíró Prónay Pál alezredes memoárjából, illetve Shvoy Kálmán tábornok napló-emlékiratából is. E három, a Kádár-korszakban könyv formában is publikált alapidokumentumnak és más forrásoknak köszönhetően ma már tudjuk, hogy a szövetség magyar jobboldali szellemiségű, legális és illegális egyesületek többségét az 1920 és 1945 között változó intenzitással irányította, így azok ernyőszerzetének is tekinthető. A róla elterjedt legendákkal és a marxista történetírás túlzásaival ellentétben nem volt ugyanakkor a létező mellett „másik”, a nyíltan működő kormánytól eltérő célokat megfogalmazó, vagy azt megdönteni kívánó titkos hatalmi szerv sem, még ha egyes tagjai elégedetlenkedtek és időnként szembekerültek is a kormánnyal. Csupán politikusok, katonai vezetők és közigazgatási tisztviselők, lényegében a Horthy-korszak elitjének erősen jobboldali társasága, és ezzel együtt heterogén, a radikalizmust és a konzervativizmust, a kormányzói hűséget/szabad királyválasztó álláspontot és a legitimizmust, valamint a katolicizmust és a protestantizmust egyaránt reprezentáló, és ennek köszönhetően szükségszerűen megosztott, exkluzív politikai egyesület volt. A szervezet ugyanakkor a második világháború éve alatt a radikális jobboldali politikusok befolyása alá került, és vezetői szerepet játszottak a nyilaskeresztes hatalomátvételben is.